NEMZETI NŐNEVELÉS.

XXVI. ÉVFOLYAM. 1905. SZEPT.—OKT. VII—VIII. FÜZET.

A NÉPISKOLAI TANTERV ÉS UTASÍTÁS.*

Az 1905. évi 2202. sz. miniszteri rendelet.

A népiskolai közoktatásról szóló 1868 : XXXVIII. t.-cz. 56. §-a szerint a községi (és állami) elemi népiskolák tantervének időnként való meghatározása a közoktatási miniszter teendője.

Az 1877. évi augusztus 26-án 21,678. sz. a. kelt rendelettel kiadott népiskolai tanterv immár 28 év óta szolgál a tanítás alapjául, ez okból szükségesnek mutatkozott, hogy e hosszú gyakorlat tanulságait értékesítve, a tanterv gondosan átvizsgáltassék. Hivatalbeli elődöm az Orsz. Közokt. Tanácsot megbízva a szükséges tanulmányok megtételével, megindította azt a munkálatot, mely számos hivatott tényező belevonásával most befejezést nyert. Elkészült az új Tanterv, el a hozzávaló részletes Utasítás. Ezeknek két példányát idecsatolva, fölhívom Címedet, hogy a Tantervet és Utasítást gondos tanulmánya tárgyává tegye, mert Címed feladata lesz közreműködni, hogy e munkálat a népiskolai nevelés és tanítás fejlesztésének fontos tényezőjévé váljék.

Címed figyelmét külön felhívom a következő kérdésekre: Hogy viszonylik az új Tanterv a régihez? Melyek életbeléptetésének módjai és föltételei? Mi az utasítás feladata? Általános szempontjai? Főbb módszeres szempontjai?

* Dr. Berzeviczy Albert volt vallás és közoktatási miniszterségе utolsó napjaiban bocsátotta ki az itt közölt s valamennyi kir. tanfelügyelőnek megküldött miniszteri rendelettel az új népiskolai tantervet és utasítást. Az Utasításra, eme korszakos jelentőségű munkálatra még többször vissza fogunk térni. Ezúttal itt csak a tantervet életbe léptető nagyfontosságú rendeletet közöljük, külön is felhíva olvasóink figyelmét annak tanulságaira. A népiskolai tanítás megjavulását, megújulását reméljük az Utasítás pontos végrehajtásától; azért őszinte örömmel üdvözöljük annak megjelenését. *Szerk.*

I. A régi és az új Tanterv.

A népiskolában tanítandó tárgyakat a törvény, a tárgyak tanításának mértékét a dolog természete szabja meg úgy, hogy e tekintetben nagy módosításokat nem volt szabad és nem is kellett eszközölni. A régi tanterv kétségkívül nagy szolgálatot is tett a népiskolai oktatásnak és az átvizsgálás eredménye az volt, hogy felhasználva a szerzett tapasztalatokat, többnyire a régi tantervben megjelölt irányban haladhatunk tovább. Ez kitűnik a főbb eltéréseknek itt következő felsorolásából:

1. A régi tanterv nem jelöli meg minden tantárgynál az elérendő célt; a legtöbb tárgynál arra szorítkozik, hogy a tanítás anyagát általánosságban határozza meg; a tananyagba pedig belesző módszeres utasításokat, melyek a tananyag áttekintését megnehezítik. Az új tanterv elkülöníti a tantervet a módszeres utasítástól; a célt mindenütt pontosan megjelöli és a tananyag terjedelmét, főbb pontjait bizonyos részletességgel állapítja meg. E változtatások szükségessége nem szorul bővebb megokolásra.

2. A tantárgyak számában és óratervében sem történhetett lényeges változás. Új csak a kézimunka tanításának terve; a kézimunka nem fordul elő, mint kötelező tárgy a népiskolai törvényben, a rajz sem; de kívánatos, hogy mindkettőt fokozott mértékben bevigyük a népiskolába, melynek gyakorlati jótékony hatását nagy mértékben növeli. Az óraszámban nagyobb változás nem történt. Fontos, hogy a magyar nyelvre szánt órák száma hárommal növekedett, az énekóráké kettővel, a testgyakorlási óráké héttel. Mindössze azonban csak hattal emelkedett az összes órák száma 139-ről 145-re. A mostani felosztás jobban meg fog felelni a tanítás szükségletének és összhangzásban van az egyes tárgyakból fölvett anyag mennyiségével, amint ez az Utasítás alapján könnyen megállapítható.

3. Az egyes tárgyakat tekintve, a következők érdemelnek figyelmet:

a) egészen új a kézimunka tanításának terve; külön terv van a fiú-, külön a leányiskolák számára;

b) új elvi alapon nyugszik a rajz- és énektanítás terve; ezeket az új elveket a pedagógiának mind elmélete, mind gyakorlata oly meggyőzően igazolta, hogy a régit el kellett vetnünk;

c) a magyar nyelvben a nyelvtani magyarázatok anyaga tetemesen meg van szorítva, a rájuk szánt idő a felére leszállítva;

d) a mennyiségtan és földrajzi anyag célszerűbben osztatott el. A mennyiségtani tanításban súly van helyezve a tárgyi körök meghatározására, a földrajzi tanításban a gazdasági vonatkozások kiemelésére;

e) az ásványtan a hatodik osztályba került, ugyanitt a vegytan megelőzi a fizika tanítását, hogy alapul szolgálhasson észszerűbb gazdasági, egészségtani és természetrajzi oktatásnak. A természetrajzi tanítás most ember- és egészségtani tanítással kapcsolódik;

f) minden egyes tárgyban a tanítás anyagának főbb pontjai gondosan meg vannak jelölve, úgy, hogy az egész tanterv a maga részletességében most sokkal határozottabb jellegű a réginél. Ahol szükségesnek mutatkozott, az Utasítás még inkább részletezi az anyagot; ezzel a tanító bizonytalanságát megszünteti és szilárd alapot szolgáltat neki a tanmenet megállapításához.

II. Az új Tanterv életbeléptetése.

Ebből kifolyólag az új Tanterv életbeléptetése semmiféle nehézséget nem okozhat a tanítónak. El is rendelem ezennel, hogy az alábbi figyelmeztetések és megszorítások tekintetbevételével az új tanterv az összes állami és községi elemi népiskolákban (Fiumében az állami elemi népiskolákban) az 1906/7. iskolai évben életbe lépjen.

Minthogy az új terv se tárgyak, se tananyag tekintetében nem különbözik lényegesen a régitől; minthogy az Utasítás megvan, mely a tárgyak tanítása tekintetében útmutatóul szolgál; minthogy minden népiskolai tanuló, bármely osztályba is járt az előző évben, csak haszonnal folytathatja a következő iskolai évben az új tanterv szerint a tanulást; semmi értelme sem volna annak, hogy bármely osztályban is, meglévén a jobb terv, a régi

terv szerint folytassuk a tanítást. A tanítónak csak a következőkre kell ügyelnie:

a) az ismétlő-iskolák új tanterve és a hozzávaló utasítás még nem készülvén el, ezekben egyelőre érvényben marad az eddigi tanterv;

b) az ének, rajz és kézimunka új tantervének elveiben, módszereiben a tanítók egy része még nem szerezhette meg azt a jártasságot, mely a tantervek foganatosításához okvetlenül szükséges. Ez a hiány úgy pótolható, hogy egyrészt tanfolyamok rendeztetnek, melyekben a tanítók a szükséges elméleti tudást és gyakorlati készséget megszerezhetik; másrészt gondoskodás történik alkalmas vezérkönyvek megírásáról. Addig is csak figyelmükbe ajánlom a tanítóknak a tárgyak új tantervét, főleg pedig az Utasítás illető részeit, melyekben sokat fognak találni, amit mindenki azonnal alkalmazhat; egyébként pedig megengedem, hogy e tárgyakat eddigi gyakorlatuk szerint taníthassák, de ragaszkodom ahhoz, hogy e tárgyak tanításában is az új óratervet kövessék és ahol csak valamikép lehet, a rajz- és kézimunkatanítást megindítsák;

c) a természetrajz, természettan, vegytan, gazdaságtan és háztartástan (kertészeti gyakorlatok) eddig is kötelező tárgyai voltak a népiskolának, mégis csekély eredménynyel tanították, részint, mert ezek a tárgyak csak az V. és VI. osztályban fordulnak elő, ezeket az osztályokat pedig nem gondozták kellő módon, részint, mert sok tekintetben nem helyes módon tanították. A jövőben tanfolyamok szerveztetnek, főleg e tárgyak kísérleti és gyakorlati részeinek tanítására; egyszersmind két tan- és vezérkönyv lesz kiadva, melyek egyikében a vegytan és természettan elemei, másikban a természetrajz (egészségtan) és gazdaságtan, illetőleg háztartástan elemei foglaltatnak. De e könyvek megjelenéséig is az Utasítás nagy szolgálatot tehet minden törekvő tanítónak, ki azt gondosan tanulmányozza. Mindenesetre megkívánom, hogy a tanítók az óratervet e tárgyakból is 1906 szeptember havában életbeléptessék. Akik akkor az ötödikbe lépnek, úgyis megkezdik ezek tanulását; a hatodik osztálybeliek pedig az új tanterv s erint is fennakadás nélkül folytathatják a tanulást.

Részletező átmeneti intézkedésekre nincs szükség. A tanító az új tanterv alapján azokat tanítja a VI. osztályban, amiket az V-ben még nem tanított. Alkalmas tan- és vezérkönyvek kétségkívül nagy hasznára volnának a tanításnak; szükséges is, hogy főleg a vezérkönyvek minél előbb meglegyenek. De a tanterv életbeléptetését azért nem szabad késleltetnünk. A népiskolai tanításnak folyton javulni, emelkedni kell és a munkát azokkal az eszközökkel kell megindítanunk, melyek rendelkezésünkre állanak;

d) a többi tárgyakra nézve még ezek a nehézségek sem állják útját a tanterv életbeléptetésének. Egyikből sem tanítanak többet az egyes osztályokban, mint a régi tanterv szerint; amely tárgyakban pedig az anyag felosztása változott, a tanító könnyű szerrel meg fogja állapíthatni, hogy ha valamely tárgy tanítását egy felsőbb osztályban folytatja, mely részét anyagnak kell, mint már tanultat, csak röviden ismételnie és mely részével az anyagnak a tanultat kiegészíteni. Ez főleg a számtanra, földrajzra és történetre vonatkozik. Így pl. az V. osztálybeliek már tanulták a közönséges törteket, ennélfogva a VI-dikban a tanító inkább csak ismétli az eddig tanultakat és nagyobb gondot a gyakorlati számítások begyakorlására fordít. A földrajzból is a tanulók most többet tanulnak a IV. osztályban, mint ezentúl, de azért ezek is 1906/7-ben az V. osztályban haszonnal fognak az új terv szerint tanulni, hasonlókép az 1905/6-iki V. osztálybeliek 1906/7-ben a VI-ikban. A történeti tanterv is azonnal mind az V., mind a VI. osztályban életbeléptethető;

e) így az egész tanterv a mindennapi népiskola mind a hat osztályában egyszerre léptethető életbe. Ha valamely tárgyból alkalmas tankönyvek még nem állnak rendelkezésre, a tanító az eddigi könyveket használhatja, mert az anyag jobb felosztásának, pontosabb meghatározásának így is nagy hasznát veheti, főleg minthogy e munkájában az Utasítás tájékoztatja. Remélhető, hogy a tanítóság a maga buzgóságával a tankönyvek átdolgozását is az új Tanterv és az Utasítás szerint a még rendelkezésre álló időben legalább részben el fogja végezhetni. Úgy sem remélhetjük, hogy a jó tankönyvek egyszerre fognak teremni; ez csak

évek munkásságának gyümölcse lehet. Odáig már azért sem várhatunk, mert a tankönyvek folytonos javulása épen a gyakorlat műve, a helyes tanítás jobb könyveket termel és a jobb könyvek mindinkább biztosítják a sikeres tanítást.

III. Az Utasítás.

Az Utasítás a tanterv keresztülvitelére való. Nem általánosságban fejtegeti a népiskolai tanítás egyes kérdéseit, hanem szorosan a tervhez alkalmazkodva, ennek feladatait magyarázza és ezeknek e feladatoknak elvégzésére mutatja meg az utat. E célra általános részében megjelöli népiskolai oktatásunk legfőbb szempontjait, megmondja, milyen legyen a magyar nemzeti népiskola, mely vezéreszméket kövessen a tanulók erkölcsének nevelésében értelmének fejlesztésében, ízlésének nemesítésében és a gyermekeknek a gyakorlati életre való előkészítésében. Megrajzolja a magyar népiskola ideálját, melynek mindig szemünk előtt kell lebegnie, hogy a napi munkásság közben el ne tespedjünk és törekvéseinket mindig fokozhassuk nagy céljaink megközelítésére. Ez az általános rész határozza meg az iskola szellemét, mely nem lehet egyéb, mint a hazaszeretetnek, a vallás- és erkölcsnek, a magyar nemzet kulturai munkájának a szelleme. A különös részben pedig az egyes tárgyak tanításának célját fejtegeti, részleteit megállapítja és a nehézségek leküzdésére szolgáló módszeres utasításokat ad. A harmadik rész az osztatlan népiskola sajátos viszonyaiból kiindulva megmutatja a tanítónak mikép kell az itt felmerülő nehézségeket leküzdenie. Ez az Utasítás nem akarja a tanítót élettelen sablónos szabályokhoz kötni, nem akarja a vezérkönyveket pótolni, nem akarja a tanítót fölmenteni a pedadógia és didaktika kérdéseivel való foglalkozástól. Ellenkezőleg csak az elveket állapítja meg, csak a módszereknek mintegy velejét adván, erősbítni akarja a magyar tanítóságban az önálló vizsgálódás szellemét, ösztönzést akar neki adni, hogy ezeket a módszereket saját tapasztalatai alapján tovább fejlessze; eleven, pezsgő életet akar ébreszteni a magyar népiskolai pedagógiai irodalomban. Ezért óvakodik a ki nem próbált újításoktól, inkább a ma-

gyar tanítóság eddig szerzett közös meggyőződéseit akarja megrögzíteni, hogy ezen a nagyjában biztosnak tekinthető alapon tovább építhessen. Számos helyen hivatkozik a tanító kezdeményezésére, önálló pedagógiai tapasztalataira, tapintatára, tanítóművészetére, mely tulajdonságok nélkül a leggondosabban készített tanterv és a legjobb utasítás sem érvényesülhet az életben.

Ép ezért felszólítom a tanítóságot, hogy az Utasítást gondosan tanulmányozza, azzal a tanítótestületi és egyesületi üléseken behatóan foglalkozzék és felhívom a királyi tanfelügyelőket, hogy iskolalátogatásaik alkalmával az Utasítást vonják be megbeszéléseik keretébe és figyeljék meg annak életbeléptetését és alkalmazását.

Csak ha minden arra hivatott tényező megteszi e tekintetben a magáét, de főleg ha a tanítók az Utasítás szellemébe behatolván, az előttük megnyíló munkateret ügyszeretettel művelik, reméljük, hogy az Utasítás igéje a magyar népoktatásban testet fog ölteni.

Szükségesnek tartom, hogy az Utasítás főbb szempontjaira itt még külön felhívjam az érdekeltek figyelmét.

IV. Az Utasítás főbb szempontjai.

1. Az Utasítás általános része külön szakaszokban tárgyalja ugyan az erkölcsi, értelmi, eszthetikai és gyakorlati nevelést, de ez nem külön feladatokat jelent, hanem csak a tanító nevelő- és tanító-működésének különböző oldalait, melyek egymással szorosan kapcsolatosak. Mégis előtérbe állítják az erkölcsi nevelést, melynek biztos alapja és erős eszköze a vallás; előtérbe állítja, mert újabb időben a népiskola megnövekedett oktató feladatai kezdik csökkenteni azt a gondot, melyet minden iskolának, de főleg a népiskolának a valláserkölcsi nevelésre kell fordítani. A népiskola munkásságának, még az oktatásnak is, sikere ettől függ. Ha erkölcsi nevelést nem tudunk adni növendékeinknek, mindent veszélyeztetünk, az értelem nevelését is. De az erkölcsi nevelés nem oktatás, nem szabályok betanulásán fordul meg. Erkölcsi légkört kell teremtenünk az iskolában, az erkölcsi érzést

kell finomítanunk, az erkölcsi cselekvésre kell szoktatnunk a gyermekeket és ezek alapján fokozatosan erkölcsi belátásukat fejlesztenünk. A tanítónak a gyermekek iránt való szeretete, a tanító példája teszi a gyermeket fogékonnyá minden erkölcsi érzés számára. Hogy azonkívül mily eszközökkel rendelkezik az iskola az erkölcsi nevelés céljára, azt az Utasítás elég bőven fejtegeti. Az oktatás körén belül főleg a magyar nyelvi és történeti tanítás erkölcsnemesítő hatását kell gondosan ápolnunk. Az erkölcsi nevelés eszménye: a becsület érzésének, a munka kedvelésének és annak a szeretetnek a fejlesztése, amellyel Istent, hazánkat, királyunkat, embertársainkat szivünkbe zárjuk.

2. Az értelmi nevelés terén óvakodnunk kell a gyermek eszének túlságos megterhelésétől. Az egész Utasításon az a főelv vonul végig, hogy ne sokfélét tanítsunk felületesen, hanem csak a legszükségesebbeket, de azt a gyermek felfogásához mérten alaposan és a gyakorlati életben felhasználható módon. Minden, amit a gyermek felszínesen tud, megterheli elméjét! Az alapos tudásnak pedig föltétele, hogy a gyermek ismeretei egymásba kapcsolódjanak. A tudás alaposságа a cél, a koncentráció a tanításban az eszköz hozzá. A módszer főelveként századok óta hangoztatják, a szemléleti oktatást, anélkül, hogy minden tekintetben megvalósíthatták volna. Ezért az Utasítás erősen hangsúlyozza, hogy amennyire lehet és szükséges, vezessük a gyermekeket a szabadba, hogy igazán a dolgok szemléletéből indulhasson a tanítás. Formai tekintetben pedig a legfőbb, hogy önmunkásságra szoktassuk a gyermek eszét. Ha megtudjuk vetni alapját annak, hogy a gyermek később a maga eszével gondoskodjék, a maga megfontolása és belátása szerint cselekedjék, akkor a népiskola eléri legfőbb ideálját: az igazi szabadságra neveli tanítványait.

3. De elérkezett ideje annak, hogy a gyermekeknek eddig annyira elhanyagolt esztbetikai neveléséért is valamit tegyünk; a megfinomodott ízlés nemes és jóleső érzésekben teszi gazdagabbá az emberi életet, azonkívül megóvja, a népies művészi érzéket az életben és iparban és így fontos gazdasági következményei is vannak. De valamint az erkölcsi, akként az esztbetikai

nevelés sem külön tanítás; az is azon fordul meg, hogy a szépnek érzése áthassa az egész iskolai életet. Az Utasítás mégis részletesebben rámutat a tanításnak azokra a mozzanataira, melyek ott szóba jönnek, egyszersmind megjelöli, hogy mily jellegű műalkotások mikép vihetők be az iskolába. Egészen új dologról lévén szó, külön felhívom a tanítóság figyelmét e fontos kérdésre.

4. Sok szó esik a népiskola gyakorlati jellegéről és ez az Utasítás is főleg gyakorlati irányban akarja fejleszteni az iskolát, de igen fontos, hogy ezt a szót félre ne értsük. Gyakorlati nevelés nem lehet egyértelmű a bizonyos gyakorlati munkára való dresszurával. A népiskola akkor gyakorlati, ha először azokat a természeti és életviszonyokat ismerteti meg a tanulóval, melyekkel meg kell majd küzdenie; ha másodszor oly erkölcsi és szellemi önállóságra neveli, mely a legjobb fegyver ebben a küzdelemben; harmadszor pedig, ha nemcsak elméjét, hanem testi ügyességét is fejleszti, hogy tudjon bánni a dolgokkal, szokjék hozzá a cselekvéshez; cselekvés közben jobban meg kell majd néznie és ismernie a dolgokat és így a cselekedtetés az elméleti tanítást is a legelevenebb és a leggyümölcsöztetőbb módon szolgálja. Ezért oly fontos a népiskolában a gazdasági és háztartási gyakorlatoknak, valamint a kézimunkának a tanítása, melyeknek terjesztése minden illetékes tényező kötelessége. De figyelembe veendők az Utasítás általános részének negyedik szakaszában mondottak, főleg, hogy nem mesterembereket vagy földmíveseket akarunk a népiskolában nevelni, de olyan embereket, akiket az iskolában helyesen előkészítettünk az élet gyakorlati munkájára.

5. Összefoglalva és kiegészítve ezeket az általános szempontokat, előttünk áll a magyar népiskola ideális képe, melynek megvalósításánál meg kell alkudnunk ugyan a körülményekkel, de mely minden hivatott tényező előtt oly feladatként lebegjen, mely munkásságának irányt szab, törekvését elernyedni nem engedi és erejét a feladat nagyságához mérten fokozza. Ha azt mondjuk, hogy a magyar népiskola feladata az ifjúságnak alapvető egyéni nevelése a gyakorlati élet és a nemzet kulturai és erkölcsi közössége számára, akkor ebben minden bennfoglaltatik,

ami a népiskola munkáját jellemzi. Benne van egyrészt, hogy a népiskolai nevelésnek a gyermek erkölcsi, értelmi és gyakorlati öntevékenységét kell fejlesztenie, mert a dresszura géppé alacsonyítja le az embert, az öntevékenység pedig egyéniséggé nemesíti; benne van másrészt, hogy a nevelés lássa el a gyermeket azokkal az ismeretekkel és készségekkel, melyeknek később az önfentartásáért való küzdelemben hasznát fogja venni; de elő kell készítenünk, hogy ebben a küzdelemben is ember legyen, ki a vallás, erkölcs, szellem és hazaszeretet, szóval a kultura javait is meg tudja becsülni. A magyar népiskola éltető levegője legyen a tanítónak az ifjúsághoz való szeretete, az ifjúság testvéries érzése; ebben a légkörben vezesse a tanító az ifjúságot, a szemlélet és cselekvés útjain az élet kulturai és gyakorlati céljai felé.

6. Az egyes tárgyak tanítására vonatkozólag a tanító bő anyagot talál a különös részben, melyre itt csak igen röviden utalok. A magyar nyelv tanításában eddig is általánosságban kielégítő volt az eredmény az olvasás és írás tekintetében, és az olvasmány tárgyalására vonatkozólag is a helyes tárgyalás elvei terjednek, ámbár nem ritka jelenség a túlság, az olvasmány agyontárgyalása, ami a gyermek olvasókedvét, továbbképzésének és öntevékenységének ezt az igen fontos tényezőjét, nagyon csökkentheti. Súlyos kifogás alá esik azonban olvasókönyveink anyaga; itt a főelv az legyen, hogy olvasmányaink irodalmilag is értékesek legyenek. Nemzeti irodalmunkat sokkal nagyobb mértékben, mint eddig történt, lehet és kell kiaknázni a népiskolai olvasókönyv céljaira. Épp czért kisérlet történt az Utasításban a népiskolai olvasókönyv szerkesztése néhány elvének megállapítására; a tanítóság dolga ezen a nyomon tovább haladva a magyar népiskolai olvasókönyv elméletét kiépíteni és irodalmát gazdagítani. Legkevésbbé kielégítő a fogalmazás tanításának eredménye. Az Utasításnak ezt a szakaszát különös figyelmébe ajánlom a tanítóságnak. Hogy a grammatizálás túlságait kiküszöbölhessük a népiskolából, az Utasítás az egész felveendő anyagot részletezi. A grammatika tanítása a népiskolában főkép a helyesírást szolgálja. A fődolog, hogy a gyermekek, ha a népiskolából távoznak, tudjanak

és szeressenek olvasni, egyszerű gondolataikat pedig tudják élőszóval és írásban, könnyen, világosan és szabatosan kifejezni.

7. A számtan tanítása eddig is nagyjában kielégítő volt. Az Utasítás nagy gondot fordít a tanítás módszeres menetének és helyes eljárásának megállapítására. De az eddiginél nagyobb gondot kell fordítani a számtani tanítás gyakorlati oldalára, nevezetesen tárgyköreinek helyes megválasztására, általában az életben értékesítendő mozzanataira. A mértan tanitásának eddigi eredményével nem lehetünk megelégedve. Az Utasítás megjelöli a módszert, az anyagot és a mértani rajzolás módjait, hogy azt a keveset, amit a mértanból a népiskolában tanítunk, értelemfejlesztő és igazán hasznavehető módon tanítsuk.

8. A beszéd- és értelemgyakorlatok sok helyütt annyira sablónos, élettelen tanítássá váltak, hogy akadtak, akik ezt a tanítást egészen fölöslegesnek vélték. De nem lehet fölösleges, mert feladata, ha más nevet is adnánk neki, lényeges: a gyermeket némi rendszerességgel be kell vezetnünk környezetének elemi ismeretébe, hogy megfigyelő és beszélő képességét együttesen fejlesszük. Az Utasítás épp ezért bővebben kifejti, mint kell a gyermek megfigyelő erejét fejleszteni és ezzel a beszéd- és értelemgyakorlatokat kiragadni a sablónos eljárás veszélyéből. Egyszersmind hetek szerint részletezi az anyagot, de magától értetődik, hogy itt a tanító alkalmazkodni fog a körülményekhez, pl. a városban más anyagot fog választani és másképp is fogja elrendezni.

9. A földrajz tantervének változásait már említettem, de nagy figyelmet kivánnak a módszeres utasítások is, főleg ami a kapcsolatokat, kirándulásokat és térképeket illeti. A tanítás anyaga című rész pedig nemcsak a tanítandó anyagnak jóformán teljes felsorolását adja, hanem ahol szükségesnek mutatkozott, a tanítás szempontjait is magában foglalja. Sajnálattal tapasztaljuk, hogy a földrajz tanítása ma sok helyütt nem egyéb, mint puszta nevek emlékezetbe vésése, ezért a gyermekeknek nem érdekes, sem nem hasznos. Ha a kijelölt módon tanítjuk, a népiskolának egyik legélvezetesebb, legtanulságosabb tárgya lehet, amelynek gyakorlati fontossága sem kicsinylendő.

10. A történet és a polgári jogok és kötelességek tanítása a népiskola hazafiúi, erkölcsi, művelő hatásának egyik legfőbb eszköze, de mellőznünk kell az adatok nagy halmazának élettelen betanulását. Az Utasítás véget akar vetni annak a hibás eljárásnak is, mely pusztán életrajzi alapon akarja a tanulót a történeti élet ismeretébe bevezetni. Az életrajzi alap jó, de csak ha nem mellőzzük a kor jellemzését sem, természetesen a gyermek felfogásának korlátain belül. Jó szolgálatot tesz szép történeti tárgyú költemények olvastatása. Az anyag új felosztása, a világtörténeti anyagnak minimumra szorítása különösen fontos e tanítás céljának elérése szempontjából. A polgári jogok és kötelességek tanításáról elmondottak a tárgy észszerű beosztását mutatják és módszer dolgában is biztos vezérfonalat adnak.

11. A természettudományok tanítására vonatkozó utasításnak az a fontos hivatása van, hogy népiskolai oktatásunknak ezt a legelhanyagoltabb részét jóformán megalkossa. Nem kell mondanom, hogy a reálismeretek mellőzése mily kárt tesz népünk műveltségében, hogy az ipar és földmívelés mai viszonyainál fogva mennyit kell a nép alsóbb rétegének is ezekből tudni. Igaz, hogy az új tanterv látszólag csak kevés órát szánhatott e tanításnak, de ha megfontoljuk, hogy nem sokfélét kell tanítanunk, csak jó alapot vetnünk, továbbá, hogy ez a tanítás majd minden tárgy tanításával, így a magyar nyelvvel az olvasmányok, a számtannal a tárgykörök révén, a földrajzzal, kézimunkával és gazdaságtannal pedig egyenesen kapcsolatos, akkor az óraszám elegendő lesz azoknak a céloknak elérésére, melyeket itt kitűzhetünk magunknak. Különösen felhívom a tanítóság figyelmét azokra, miket az Utasítás a természetrajznak biologiai alapon való tanításáról mond, továbbá mikép alkalmazkodjék a tanító a helyi körülményekhez, hogyan szoktassa tanítványait a megfigyelésre stb. Az anyag részletes felsorolása majdnem teljes; ebből válogat a tanító a helyi körülményekhez képest. Nem ismétlem itt, amik az egészségtan tanítására vonatkoznak. Ez a tanítás jóformán új, szerfölött nehéz, de ha a tanító a részletesen megjelölt szempontokhoz és utasításokhoz ragaszkodik, ezt is nemcsak élvezetessé,

hanem messze kiható fontosságúvá tudja tenni. A vegytan és természettan tanítására vonatkozólag nemcsak fontos általános módszeres utasításokat talál a tanító, hanem az anyag felsorolása és elrendezése is oly módszeres szempontok szerint történik, melyek a tanítás sikerét biztosíthatják. Végül pedig külön táblázatok feltüntetik a tanító előtt, hogy a tanítás tényleg elvégezhető, hogy különböző ágai hogyan állanak egymás mellett és hol, mely pontokban kapcsolhatók egymásba.

12. A rajzolás és énektanítás helyes módszereinek terjesztésére az Utasítás csak az első lépést teszi meg. Összeállítja az elveket, melyeket nemcsak az elmélet igazolt, de melyek gyümölcsöző voltát immár a gyakorlat is bizonyítja. De mint már fentebb említettem, tanfolyamok fognak szerveztetni és vezérkönyvek megírásáról történik gondoskodás, hogy ily módon a haladásnak mennél szélesebb út nyittassék. Nagy reményeket fűzök a rajztanítás új módszerének alkalmazásához; nemcsak jótékony hatást várok tőle a tanulók szellemi fejlődését illetőleg, hanem hiszem, hogy az ízlés nemesítve, az új módszernek nagy gyakorlati kihatása is lesz. Az énektanítás föllendítésével pedig tanulóink szívét, érzését nemesítjük, életörömét neveljük és azzal erkölcsi emelkedését előmozdítjuk.

13. A kézimunka tanításának tanterve és módszeres utasítása merőben új, de életbeléptetését évek óta előkészítettük és az eredmények, melyeket e téren eddig elértünk, annyira biztatók, hogy munkánkat a legjobb reményekkel folytathatjuk. Alig kell újra említenem, hogy nem mesterembereket akarunk a népiskolában kiképezni, hanem csak a tanulók ügyességét fejleszteni, gyakorlati érzékét fölkelteni, és a kézimunka tanításával a népiskolai tanítás más tárgyait is kapcsolatba hozva, az egész tanítást elevenebbé, érdekesebbé és gyakorlatiabbá tenni. A reform kiterjed a női kézimunkára is, melyet ugyancsak gyakorlatiabbá tettünk, a való élet szükségleteihez közelebb vittünk.

14. Hasonló irányú a gazdasági és háztartási gyakorlatok terve és utasítása. Ezek a gyakorlatok is hivatva vannak a népiskola kettős célját szolgálni; egyrészt belekapcsolódnak a tan-

tervbe, támogatják a többi tárgyak tanítását, főleg a természettudományokét, másrészt nagy gyakorlati jelentőségűek. Az Utasítás e két szempont szerint állapítja meg a gyakorlatok módszerét és anyagát. Különös figyelemre méltók a leányiskolai gyakorlatra vonatkozók; ha sikerül az Utasítás szellemét megvalósítani, akkor a lányok gyakorlati nevelését is beillesztettük abba az összhangzó munkásságba, mellyel a magyar nép műveltségét, gazdasági erejét, gyakorlati érzékét fejleszteni akarjuk.

15. A testgyakorlásnak most először van juttatva megfelelő óraszám a népiskolában, fősúlyt helyezvén a mozgásos játékokra, a rend- és szabadgyakorlatokra. A szergyakorlatok sem mellőztettek, sőt ezek, mert eddig kevés figyelemben részesültek, egész részletesen fel vannak sorolva, hogy ahol taníthatják, helyes módon taníthassák; de minthogy sok helyütt a szükséges szerek nem állanak rendelkezésre, a tanító ezeket szűkebb térre lesz kénytelen szorítani. A testgyakorlásban sem szabad soha a népiskola általános célját szem elől téveszteni; ezt is főleg a játékokban nevelő hatásúvá kell tenni és amennyire ezen a fokon lehetséges, a katonai kiképzés előkészítésére felhasználni.

16. Az Utasítás harmadik része az osztatlan népiskolákról szól. Legsürgősebb feladatnak ismerem az egy tanítóval biró osztatlan népiskola emelését, mert népiskoláink 70%-a teljesen osztatlan és a népiskola áldása csak akkor fog kiterjedni a nemzetnek ama rétegére is, mely leginkább rászorul a segítségre, ha az osztatlan népiskola is meg fog felelni rendeltetésének. Az osztatlan népiskolában fokozott mértékben kell értékesítenünk az Utasítást, hogy annak szándékait itt is megvalósíthassuk. A eljárás általános irányelveit a III. rész jelöli ki. Mindenek előtt fontos, hogy az osztatlan népiskola valóban hatosztályú legyen, vagyis hogy abban a népiskolai kötelezett tantárgyak hat évfolyamra felosztva, kivétel nélkül taníttassanak. Az a körülmény, hogy a negyedik elemi osztály elvégzése után a tanuló beléphet felső iskolába, azt a hiedelmet keltette, hogy az elemi iskolában az I—IV. osztály mintegy a fődolog, holott az I—IV. osztályú elemi iskola mindazok számára, kik felsőbb iskolába nem lépnek, tehát

a tanulók túlnyomó nagy többsége számára, csonka intézet, mely csak az alapot rakja le az V. és VI. osztály betetéző tanításához.

Hogy egyebeket ne említsek, összefüggő történeti, természetrajzi, természettani, egészségtani, gazdaságtani tanítás csak az V—VI. osztályban van. Teljesen méltánylom azokat a nehézségeket, melyekkel az osztatlan népiskola tanítójának itt meg kell küzdenie, de épp ezért számítok a tanítók ügyszeretetére, becsvágyára és nemes buzgalmára, hogy nagy céljaink felé haladhassunk.

Az Utasítás kifejti a nehézségek leküzdésének általános módjait; mikor kell megosztanunk az iskolát, hogyan vonhatunk össze osztályokat, főleg pedig mikép intézhetjük módszeresen a tanulók csendes foglalkoztatását. Ennek sikerétől függ az osztatlan népiskola ügye. De gondosan számot vetvén a körülményekkel, kitünik, hogy az új Tanterv, tekintetbe véve az Utasítás II-ik részében megjelölt rövidítéseket és összevonásokat, legfontosabb részeiben az osztatlan népiskolában is keresztülvihető. Az Utasításhoz az osztatlan népiskolának egy órarendjét is csatolom, mely azonban csak például szolgál; a részletes tanmenet, valamint az órarend megállapításában szabad kezet engedek a tanítóságnak.

Az új Tanterv és az Utasítás hosszú tárgyalások eredménye, melyhez sok hivatott tényező, számos tanítótestület és tanító hozzájárult. Most átadom a hazai tanítóságnak ezt a fontos munkálatot. Vegyék hasznát mindennapi nehéz munkájukban, érvényesítsék útmutatásait a gyakorlatban, gyümölcsöztessék az iskolában a nemzet javára. Csak ők szereznek sikert e munkálatnak, ő nekik kell holt betűjét életre ébreszteni, ők válthatják be a reményeket, melyeket e műhöz kötünk. Ne felejtsék el soha, hogy midőn mindegyik tanító a maga iskolájában kötelességét teljesíti, valamennyien együttvéve a legnemesebb és legnagyobb feladatnak, a nemzet haladásának szolgálatában állanak.

Végül értesítem Címedet, hogy az állami elemi tanítók és tanítónők számára az új Tantervet az Egyetemi nyomda fogja Címnek megküldeni. Ezen példányok sürgősen szétosztandók oly utasítással, hogy a tanítók és tanítónők azt behatóan tanulmányozzák.

AZ ALKOHOL ELLEN.

Augusztus vége és szeptember első fele nagy élénkséget hozott fővárosunk szellemi életébe. Az állategészségügyi, büntetőjogi és az alkoholellenes kongresszusok, melyek itt ez időben lezajlottak, a külföldi és hazai kitünőségek, tudósok, nemzetgazdák és emberbarátok egész tömegeit vonzották Budapestre. A tudomány és közdazdaság sok fontos kérdésében magas színvonalú, tanulságos eszmecserét folytattak e kongresszusokon, s bár azok mindenike vetett fel a sociális pedagógia körébe tartozó érdekes és megvitatásra váró eszméket, minket első sorban az alkohol ellenes küzdelem kapcsán felmerült kérdések érdekelnek.

Rámutattak nálunk is már régebben legkiválóbb pedagógusaink és orvosaink arra, hogy népünk veszedelmes mértékben hódol az alkohol élvezetének s a pálinkaivásra már a kis gyermeket is rákapatják. Hogy a mértéktelen ivás társadalmunk magasabb rétegeiben is szomorú áldozatokat teremtett, azt a mindennapi tapasztalat igazolta. Tudtuk, hogy megvan a baj, tudtuk, hogy vidékenként veszedelmes méreteket öltött, tudtuk, hogy enyészet és pusztulás jár e baj nyomában; tudtuk mindazt és írásban, szóban nyiltan beszéltünk mindarról a nyomorúságról, melyet a pálinkaivás okoz nemzetünk életében: de semmit sem, vagy csak a semmivel egyenlő keveset tettünk e rettentő baj megszüntetésére, vagy a nyomába járó veszedelmek enyhítésére.

Az alkohol ellenes kongresszus nagy jelentősége épen abban áll, hogy úgy az üléseken elhangzott előadások, mint tanulságos kiállítása által ebből a közönyös tétlen állapotból — egy időre legalább felrázott bennünket.

Láttuk ezt nem csak abból a nagy érdeklésből, melylyel a kongresszus tanácskozásait az egész nemzet figyelte; láttuk főként a kormány és a főváros intézkedéseiből, amellyel az iskolai körök figyelmét a kongresszus munkálataira terelte, és abból a tényből, hogy a kongresszus munkássága olyanokat bírt megszólalásra, állásfoglalásra, munkára, kik a bajok leküzdésében elsőrangú tényezők lehetnek. Maga a kultuszminiszter, Lukács György, ki rövid kormányzása alatt is számos esetben adta tanújelét annak, hogy a társadalmi bajok orvoslására szívvel és tettel hajlandó, mutatott példát az érdeklődésre és a megelőző, meggátló intézkedések elősegítésére a tanítók, az iskola munkásságát hívta akcióba.

Minden idők nagy gondolkozói, ha társadalmi bajok orvoslásához fogtak, ha új, nagy eszméket akartak az emberiség javára az emberek között elterjeszteni, a gyermekre, az iskolára vetették tekintetüket. Az alkoholellenes egyesületek kongresszusa is több izben és erős hangsúlyozással mutatott rá arra a veszedelemre, mely az emberiséget a gyermekek alkoholizmusa révén fenyegeti, s azokra a módokra, amellyel a tanító, az iskola ezt a veszedelmet csökkenthetik, elháríthatják. A külföldi vendégek közül igen sokan, a mi előadóink közül a kultuszminiszteren kívül Wesszelyné, Balajthy Ilona, Eötvös Károly Lajos, és mások foglalkoztak az iskola s a tanítók ezirányú feladataival.

Igaz köszönetet érdemel a kongresszusnak épen idevonatkozó munkássága. Rámutatott arra, hogy a nevelés, a művelés, a felvilágosítás, az akarat helyes irányú szoktatása edzése, az ifjúsági egyesületek antialkoholista szövetségei, a tanítók és tanárok példája milyen döntő fontosságú. Felhívta az iskolafentartó hatóságok figyelmét arra, hogy az *iszákosság* egyszersmindenkorra alkalmatlanná teszi a tanítót hivatása teljesítésére. Ép ily fontos eredménye a kongresszus munkásságának a munkásszervezetek bevonása az alkoholellenes küzdelembe; hisz épen munkáskörökben öltött legveszedelmesebb arányokat eddig is az alkoholizmus. Ha a gyermeket s a munkást szélesebb látókörűvé tesszük, a veszedelmet velük felismertetjük s velük más, nemesebb szórakozásokat kedveltetünk meg, bizonnyal sokat tettünk a baj leküzdésére.

De a legfőbb dolog mégis az, hogy *mindenki komolyan meg legyen győződve arról, hogy az alkohol méreg!* Tudjuk, hogy ez ma még nincsen így; de nem csupán a népesség alsóbb rétegeiben, nincs így a magasabb társadalmi osztályokban sem. Nem csoda. Nem tekintették eddig az alkoholt méregnek maguk az orvosok sem, s a mai társadalom még abban a hitben nevelődött, hogy az alkohol erősít, táplál. Egy-két évtized előtt széltében rendelték gyógyszerül az orvosok az alkoholt, és *rendelték* a gyenge beteges gyermekeknek borral (kina bor) való erősítését. Bizony sok idő fog elmúlni, míg ebből a balhiedelemből kigyógyulunk.

Ma már nemcsak az antialkoholista kongresszuson résztvett orvosok, hanem azok is hangoztatják az alkohol nemzetirtó hatását, kik még az alkoholellenes mozgalomhoz nem csatlakoztak. De ez a hangoztatás magában véve nem elég. A tanítókon kívül épen az orvosok tehetnek a baj leküzdésére legtöbbet. És kell is, hogy tegyenek! A tanítóra talán nem minden esetben hallgat az anya; de ha az orvos mondja neki, hogy a pálinka s a konyak méreg még a legkisebb mértékben is, bizonyára nem itatja ezzel gyermekét. «Csak súlyos betegségek indokolhatják, és csak rövid időre az alkohol orvosi használatát a gyermekeknél» írja egy gyermekorvos (Berend Iván), «de bünt követ el az a szülő, ki boros poharat ad gyermeke kezébe.» Ezt okvetlenül köztudattá kell tennünk.

Az orvosok a kongresszuson és azonkívül is kimutatták azt, hogy a gyermeki szervezet megsínyli az alkohol hatását még kicsiny adagban és ritkán használva is. Igaz, hogy pirosabb, élénkebb lesz a borral itatott gyermek, de csak rövid időre, az izgalom elmultával csakhamar jelentkezik a káros reakció a lehangoltságban, majd idegességben, ideggyöngeségében. Nemcsak az alkoholista szülők gyermekei hajlanak az elmebajra, hajlamossá teszi őket az idegbetegségekre, egészséges származásuk dacára is a kisdedkorban fogyasztott alkohol, mely a gyermekre (és felnőttre is) azért különösen veszedelmes, mert a különböző betegségekkel, különösen a fertőző betegségekkel szemben ellentálló képességüket s a betegség leküzdésére szükséges erejüket nagy mértékben csökkenti.

Kétségtelenül fontosak azok a törvényhozási intézkedések is, melyeket az alkohol árúsítás korlátozására, az iszákosság gyógyítására stb. kívánt életbe léptetni a kongresszus. De szerintünk a baj leküzdésének súlypontja a családban s az iskolában van, s a nőre vár mindenesetre a legfontosabb szerep e küzdelemben. Ezen feltevésünkben ajánljuk olvasóinknak a kongresszus munkálatainak tanulmányozását, a melyre a kongresszus «Naplója» nyujt alkalmat.

Csupán a kérdés tanulmányozását kérjük olvasóinktól és semmi mást; mert tudjuk, hogy tanulmányaik közben oly meggyőző érvekre találnak, melyek elől egy gondolkozó nő sem zárkózhatik el, s a dolgok mélyére látva, mindenki ép oly buzgó és lelkes híve, munkása lesz az antialkoholista mozgalomnak, amily mértékben óhajtja családja s nemzete jólétét.

Azok az elrettentő tények, azok a megdöbbentő statisztikai adatok, melyeket a kongresszus előadásai elénk tártak, s azok az ellenmondást nem tűrő végkövetkeztetések, melyekre minket kényszerítenek: lelkesedést ébreszthetnek bennünk a komoly céltudatos munkára, lelkesedést a küzdelemre — a gyermekek, igazabban az egész emberiség egyik legveszedelmesebb, legerősebb mérge — az alkohol ellen.

Budapest. *Sebestyénné Stetina Ilona.*

A VERES PÁLNÉ SZOBRA.

Midőn a Veres Pálnéról kiadott emlékkönyvet s az ő nemes életének a leírását olvastam, egyre növekedő tisztelettel ismertem meg belőle a magyar nő eddigi értelemvilágát felülhaladó felséges gondolatokat, a gyakorlati életre vonatkozó okos elveket, az ő világos józan nézeteit a nőkérdés különböző tételeiről. E könyvből láttam, hogy mikor csaknem egy fél század előtt kifejtette az «Országos Nőképző Egyesület» közgyűlésén a nőnevelésre vonatkozó eszméit, terveit, a legideálisabb célok kitűzése mellett is figyelembe vette a mindennapi élet szükségleteit s azokat a feladatokat, kötelezettségeket, melyek a nőre az életben várnak.

Csodálva láttam, mennyire nem avúltak el nézetei, mily jövőbe látó tekintettel szabta meg a kenyérkeresetre utalt nő tanulmányait s mily aggodalmas gonddal intette, óvta őket női, családanyai kötelességeik elhanyagolásától. Mert ő tudta, érezte, hogy az átmeneti korok mindig teremtenek ferdeségeket. Előre látta, hogy az a leány, ki a gimnázium nehéz feladataival küzd, azt fogja hinni, hogy fel van mentve a házvezetés gondjai alól, akkor is, ha családja van. Ezért első sorban női feladatai teljesítésének fontosságáról akarja meggyőzni a nőt. Arra kívánja megtanítani, arra kívánja *ránevelni* a leányt, hogy e szent kötelességeket semmi körülmények között sem lehet másokra ruházni. A tanult férfinak is vannak kötelességei a társadalommal és családjával szemben, melyeket annál jobban teljesít, minél nagyobb lelki míveltsége, minél helyesebb erkölcsi felfogása van. A tanult nő is hatványozva fogja érteni kötelességei teljesítésének fontos-

ságát s anyai és háztartási teendőit annál *jobban* és *szívesebben* fogja teljesíteni, minél emelkedettebb erkölcsi felfogása, minél nagyobb igazi míveltsége van. És nem csupán e szép eszmék ragadták meg lelkemet s még jobban fellángolt tiszteletem és nagyrabecsülésem e kitünő magyar asszony iránt, azt látva, hogy ő nem csak az eszméket vetette fel korát meghaladó bölcseséggel, hanem egész életét szánta arra, hogy a *magyar* nő művelése, önállósítása érdekében felvetett szép eszméket valóra váltsa. Apostoli buzgósággal dolgozott és buzdított másokat is a munkára, abban a korban, mikor szellemi tespedésünk legnagyobb volt, mikor a nő nevelésével az édesanyán kívül úgyszólván senki sem gondolt. S abban a fényes eredményben, melyet nőnevelésügyünk fejlődése az utolsó 30—40 év alatt elért, még ha az intézmények létesítésének érdeme mások nevéhez fűződik is — óriási része van a Veres Pálné kezdeményező, buzdító, sugalmazó tevékenységének.

Ezeket átérezve, olthatatlan vágy ébredt fel bennem arra, hogy ennek a korszakos jelentőségű magyar nőnek ki nemes eszméivel, szerető szívével, lankadatlan munkabírással oly tudatosan harcolt a magyar nő emberi méltóságáért: *szobrot emeljenek a magyar nők!* Ennek a vágynak engedve, tettem meg idevonatkozó indítványomat az «Országos Nőképző Egylet» választmányi ülésén, az egyesület beleegyezését, támogatását kérve a szobor létesítése érdekében indítandó mozgalomhoz.

Mielőtt ez elhatározó lépést tettem, tekintélyes férfiaktól (tanároktól és íróktól) kértem tanácsot arra nézve, nem lesz-e vállalkozásom túlmerész, nem fog-e visszatetszéssel találkozni a terv, mely *nőnek* akar szobrot emelni, *egy nőnek* csupán, kiről félve tesznek fel annyi érdemet, hogy méltó volna emlékét közhelyen állítandó szoborral megtisztelni.

Mindazok, kiket e dologra nézve megkérdeztem, egyértelműleg odanyilatkoztak, hogy *Veres Pálné* a szobrot megérdemli nem csak az általa felvetett és lelkesedéssel munkált eszmék miatt, hanem élete nemes példája miatt is. «Nem kell a szobor eszméjét elejteni, írja többek között Mikszáth Kálmán, «nagy

szegénység a magyar kultura történetében, hogy nincsenek benne asszonyok. Olyan üres nélkülök ez a kulturtörténet és olyan szomorú, mint egy ház, ahol nem suhog asszonyi ruha. Veres Pálné egy olyan asszony, aki egy szobor erejéig megnőtt. Hisz ha nem volna egy ilyen asszonyalak, ki kellene gondolni egyet, mint ahogy egyebütt is vannak nagy alakjai valamely kornak . . .»

És közéletünk kiváló férfiai és asszonyai közül valóban sokan tudtak lelkesedni a szobor iránt és meleg szavakkal ösztönöztek engemet, ki ez ösztönzésből merített bátorsággal indítottam meg a szobor felállítását célzó mozgalmat. Azért most, midőn a mozgalom eredményéről a nyilvánosság előtt beszámolok, elsősorban nekik fejezem ki hálás köszönetemet. És köszönetem illeti mindazokat, kik engem a gyűjtés munkájában támogattak, kik hívó szózatomra készséggel nyitották meg erszényüket a szép célra vagy másképen mozdították elő a szobor létrehozását.

Hála mindnyájuknak és hála a magyar nők nemes áldozatkészségének: *a szobor állani fog!* hogy tanúja legyen kegyeletünknek és hirdesse a késő utókornak a nemes magyar nőapostol emlékezetét. A szobrot *Kiss György* mintázta s már faragják azt Carrarában a művészi becsű minta után. Így jövő májusban remélhetőleg leleplezhetjük azt az Erzsébet-tér lombos fái között, ahol helyét a fő- és székváros tanácsa kijelölte. A főváros e szép tere rövid időn belül több más becses márványszoborral is fog ékeskedni.

Midőn a szobor készítésének előhaladásáról beszámolok, jelentem, hogy a szobor költségei még teljesen fedezve nincsenek s felállítás és leleplezés költségeit is számítva, még körülbelül 6000 korona hiány mutatkozik. Kéréssel végzem tehát soraimat. Fölkérem mindazokat, kiknél még gyűjtőívek vannak, szíveskedjenek az íveket a gyűjtött összeggel együtt a Pesti Hazai Első Takarékpénztárba (Múzeum-körút 18. sz.) beküldeni. Az üres íveket kérem címemre (Budapest, Szentkirályi-utcza 3.) szíveskedjenek visszaszármaztatni.

És felkérem hozzájárulásra mindazokat, kik bár gyűjtőívet

nem kaptak, de a szobor iránt és az általa képviselt eszme iránt érdeklődnek. Felkérem különösen a magyarországi *nőegyesületek* elnöknőit, kegyeskedjenek odahatni, hogy az egyesület évi bevételeiből áldozzon néhány fillért e célra. Egy kis buzgósággal és jóakarattal az aránylag csekély összeget könnyen összeteremthetjük s emelheti keblünket ama tudat, hogy a nők ügyeért oly lelkesedéssel harcoló nemes magyar asszony maradó emlékének méltó módon áldoztunk.

Budapest.

Id. Lovassy Ferencné,
a Veres Pálné szoborbizottság elnöke.

AZ ÉSZ S AZ OKOSSÁG A MAGYAR KÖZMONDÁSBAN.

A magyar észjárás nyugodt megfontolásának, higgadt meggondoltságának, logikusan következtető gondolkozásmódjának hű tükrei azon közmondások, melyek az észről, az okosságról, tudományról, könyvekről szólanak.

Természetes, hogy a közmondások keletkezési ideje nem egyszer évszázadok előtti időkre esik, sőt számos olyan is van, melynek magvát talán még az őshazából hozta magával a nép. Idő folytán külső alakjuk, nyelvi sajátságaik csiszolódtak ugyan, de az alapgondolat, a tapasztalás útján levont, velős mondásba foglalt arany igazság, a közmondás értelme, ma is az, mi régen volt. Ezen közmondásokhoz tartozhatnak különösen azok, melyek a nép lelkületére, szellemi és érzelmi világára vonatkoznak. Változott ugyanis a nemzet sorsával annak műveltsége, változott foglalkozása s ennek következtében gazdagodhatott a nép jelleme oly újabb vonásokkal, a melyek a különböző népekkel való érintkezés által s a haladásban fejlődtek, de azért a magyar nép jellemvonásai ma is ugyanazok, melyek ős időben a vitéz, büszke, higagdtan megfontoló s előrelátó nemzet jellemét tették. E vonásokhoz járul a magyar faj azon bámulatos ősereje, mely képessé tette arra, hogy századok lefolyása alatt annyi idegen vagy rokon népet tudott beolvasztani a maga kebelébe, anélkül, hogy a maga véréből csak egy csepp is megmásult volna, sőt ellenkezőleg minden beléolvadó idegen elemet megmagyarosított, reá ütötte saját fajának, saját énjének bélyegét s ez által számban, erőben saját törzsét gazdagította.

S mivel a nép jelleme tehát századok óta alapvonásaiban nem változott, különösen azokat a közmondásokat tekinthetjük régieknek, a melyek a nép jellemére, lelkére vonatkoznak.

Az a nyugodt, higgadt megfontolás, mely messze lát a jövőbe, fontolóra vesz minden bekövetkezhető eshetőséget, számít minden lehetőséggel, tudja kit nevezzen jó barátnak, kit nézzen ellenségnek, mindég főnovása volt a magyar észnek. A magyar faj fennállását, politikai és történelmi szereplését, szíve bátorsága s karjának ereje mellett a higgadt magyar észnek köszönheti. Igen természetes tehát, ha a közmondásban is kifejezésre jut az a nagy tekintély, melylyel az észnek, az eszes embernek mindenkoron adóztak. Ezt a nézetet fejezi ki az a közmondás, amely szerint «első boldogság a jó ész.» Isten ajándékának, különös adományának tartják az észt, s e szerint «szép akinek az Isten észt adott.» Minden nehéz munkában, minden nagy vállalatban nemcsak a nyers erő, hanem inkább az ész az, a mi kivívja a diadalt. Ezért tartja a közmondás is, «ésszel hozzá fiam, ha erőd nem bírja,» s hasonlóképen «többet ésszel mint erővel.» Bárminő legyen a munka, amibe az ember fog, bár mily járatban legyen, sohse felejtse el ezt a mondást «ésszel indulj, okkal járj.» Ki tud élni eszével, tekintélyre, rangra, vagyonra is szert tehet, sőt Kopácsi József érsek mondása szerint: «kinek van esze, van pénze» s a közmondás is hasonlót fejez ki ebben: «akinek esze nincs, nagy marhája sincs.» De természetesen sok tapasztalás meg sok idő kell hozzá, míg az tartják valakiről, hogy érett eszű ember, mert bizony «érett ész nem egynapi munka.» Az olyanra, kinek volna ugyan esze, de nem tud vele élni, azt szokták mondani, hogy «nincs kocsisa eszének.» Ritka az eszes ember, de meg is becsülik, hiszen «nem minden föld termi az észt» s különben is «fajra jár az ész is.» «Be jó is lenne, ha észt kölcsön lehetne kapni,» ha venni lehetne, «de észt nem árulnak a vásárban,» s kinek esze nincs «a kovács se csinál annak.» S az olyat, ki csakugyan «venne észt, ha kaphatna», még ki is gúnyolják, azt tartván róla: «ha zacskóba kötné az eszét, megenné a kutya.» Igen ügyesen van kifejezve az alapgondolat ebben is:

«vajmi nehéz azt észre hozni, a kinek Isten okosságot nem adott.» Mély bölcselet rejlik ebben is: «mit az ész meg nem gyógyít meggyógyítja az idő.» Hogy mennyire becsülik az észt, és pedig tisztán csak az észt, mutatja az a közmondás: «ne nézd a szép subát, de vizsgáld az elmét», s «rongyos dolmányban is rejlik okos legény.» Eredeti az a közmondás is, amely szerint «kövér emberben ritkán látsz bölcset.» Hadd álljon itt ama pajkos is, amely így szól: «szép a kinek van esze, de szebb a kinek nincs, nem vesződik vele.»

A közmondás különbséget tesz az eszes és okos között. Eszes alatt olyan embert ért, kinek nemcsak kitünő felfogása, helyes itélete s nagy tapasztalatai vannak, hanem jellemében van nyoma az önnön maga fölé emelkedő életbölcseletnek is. Az eszes emberekből válnak idővel a bölcs emberek, jellemük mintegy filozófikus alapon nyugszik. Az okos egyik fővonása, hogy első sorban a saját céljaira akarja és tudja felhasználni okosságát és emberismeretét. Gyors és ügyes a kínálkozó alkalom megragadásában. Mindamellett nem szabad azt hinni, hogy az okos ellenszenves, önző, kíméletlen. Nem. Sok olyan tulajdonsága van, mely épen rokonszenvünket költi fel. Igy megbizik a maga erejében, kedvező véletlenre nem számít, mert tudja, hogy «okos nem vár szerencsétől.» Másban sem igen bízik meg, hiszen «ha okosnak gyapjú kell, maga jár utána.» Önbizalmát fokozza az a közmondás is, amely szerint «okosnak áll a világ» és többször győz az okos, mint a bátor.» Okos ember jól megfontolja teendőit, mindég tudja, mit mért akar, mert «okos ember nem jár gondolom szerint.» Előrelátását, meggondoltságát igazolja ez a közmondás is: «se télen szalonnát, se nyáron a bundáját el nem hagyja az okos.» Csak természetes, hogy a pénzzel is kitünően tud bánni, hiszen ki tudna, ha ő nem, s ismeretes, miszerint «okos többet fordít egy pénzen, mint más aranyon.» Ért is a vagyonszerzéshez s nem hiába tartják, hogy «okosság szüli a gazdagságot.» Az okos tudvalevőleg más kárán tanul, de ha maga nem is kerülheti el mindég a kárvallást, tanul abból s elkerüli a jövőben. «Okos embert csak egyszer lehet megcsalni» s «okos nem ütközik két-

szer egy kőbe.» Komoly magaviselet, kevés szóejtés is jellemzi az okost. El-eltréfálkozni, sokat beszélni nem szokott, inkább «magába száll, ki az okos névre vágyódik» ; s «abban termékeny az okosság, kiben szaporátlan a tréfa.» Beszédje olyan szokott lenni, amelyről az mondják: «keveset szól, de sokat mond» s épp ezért «okos embert egy szaváról is megismerheted.»

Mindezek után nem csodálkozhatni rajta, ha mindenki belátja, hogy bizony «jó az okos a háznál,» de viszont nem egészen lehet eltagadni annak a közmondásnak igaz voltát sem, amely szerint: «sok egy házban két okos.»

Érdekes megfigyelni, hogy az a nép, kinek ily sok és ily mélyértelmű közmondása van a természetes észről, hogyan vélekedik a tudományról, mit tart a tudósokról s a könyvekről?

Csak természetes volna, ha a magyar paraszt praktikus észjárása a tudományt, mely különben is idegen a nép előtt, de különösen idegen volt a közmondások keletkezése idejében, nem tartaná valami nagyra, nem becsülné meg úgy, mint az istenadta tiszta észt. Mindenesetre a magyar paraszt intelligenciája mellett vall, ha ellenkezőleg azt látjuk, hogy az a nép, ki egész életén az eke vasát tartja vagy kardját csiszolja, meglepő érzékkel van a tudomány iránt is. Nem hogy meg nem veti, hanem határozottan tiszteletben tartja. Emellett bizonyít pld. az a közmondás, mely beismeri, hogy a tudományt bizony fáradsággal kell szerezni; «fáradsággal dolgozik a tudomány» és továbbá: «nincs a tudománynak röst ágyban fekvése.» Más közmondás szerint «tudomány nem veszhet el.» Legjobban talán abban a közmondásban jut kifejezésre a tudomány megbecsülése, melyben mintegy elismerőleg nyilatkozik annak hasznos voltáról is, azt tartván, hogy nemcsak mint tudomány szép az, hanem emberét is képes eltartani. «Embert tudománya mindenütt eltartja» s «tudomány eltart mindenkit.» Ugyanaz a gondolat jut kifejezésre ebben is: «jó utitárs a tudomány.» Az, ki egyszer megkedvelte a tudományt, sohsem képes tudásszomját egészen kielégíteni, mint azt a következő közmondás fejezi ki: «tűz, tudomány eledelt kiván.» Ritka szép vonás az, ha nemcsak a tudományt, hanem a tudóst is meg-

becsülik, úgy vélekedvén, hogy «tudósok becsülése, ifjak ébresztése», jól tudván, hogy ez által tudománynak, tudósnak és ifjúságnak tesznek szolgálatot. De csak az igazi, az alapos tudóst becsülik, a kontár előtt nem hajlanak meg, mert «jobb semmit sem tudni, mint imígy, amúgy.»

Több közmondás akad, melyben a tudatlanság megvetés tárgya. Igy pld. «nagy gyalázat embernek a tudatlanság.» Igen mély értelmű az is, amely szerint «tudatlansággal egy szálláson lakik a gonoszság.» Érdekes világítást vet a nép gondolkodásmódjára ez a közmondás is: «hol sok a tudomány, sok a titok» s nem egy tudós jellemzésére szolgál a következő: «ha nem kevély a tudóska, világ nyolcadik csodája», s van valami ebben is: «nem mind tudós, a ki pápaszemet hord.»

A könyveket nem kedveli a közmondás, bizonyos bizalmatlansággal van azok iránt. Látszik, hogy bizony azok jobbára idegenek a nép előtt s bizonyos kicsinyléssel említik azokat. «Könnyebb a könyv a kalapácsnál», sok könyvet, sok olvasást meg épen károsnak tartanak «könyvek sokasága, fej háborítása.» Némileg más vélemény csillan fel ebben: «nincs oly hitvány könyv, melyből ember nem tanulhatna.»

A tanulásról ép oly komoly felfogása van a közmondásnak, mint a tudományról. Az alapos, komoly tanulást igen fontos dolognak tartja s különösen az ifjúságot buzdítja arra. «Addig tanulj, míg időd van.» Annak, mit az ifjú tanult egész életén keresztül, hasznát veszi a meglett ember, mert «mit ember ifjonta tanul, aggodtan is nehezen felejti.» Az alapos tanulásra utal a következő is: «amint tanulsz, úgy veszed hasznát.» Szinte meglepő gondolat nyilatkozik meg ebben: «sokat tanult, kinek kedve a könyvekhez.» Persze akad olyan közmondás is, amelyben ismét az a felfogás jut kifejezésre, hogy tanulás nem tesz mindég okossá: «nem mind okos, aki tanult», mit bizony nem lehet tagadni.

S mit tart a közmondás arról, ki a tudásnak, az ismereteknek terjesztője a nép körében, mit tart a tanítóról, mit az iskoláról? Csekély ezen közmondások száma, de akad olyan is, amely nemcsak érdekes, hanem tényleg jellemző is. Természetesen csak

a szegény falusi tanítóról van szó, «a mesterről», s kinek csekély a fizetése, sok a dolga. Erre céloz ez a közmondás is: «hol a pap vízzel él, ott a mester mit remél?» S mégis egészen más szemmel nézik a tanítót, mintha több lenne a tekintélye, mint pld. a német Schulmeisteré, nem is szólva az ismerős görög közmondásról. Legalább nincs olyan közmondásunk, amelyben az a bizonyos kicsinyelés jutna kifejezésre, sőt az, hogy a tanítót «mesternek» címzik, mintegy öntudatlan megnyilatkozása az iránta érzett tiszteletnek. A tanító mintegy kitartásra, türelemre búzdítja tanítványait, midőn maga is azt mondja nekik, hogy: «nem lehet a tanítvány mindjárást mesterré.»

Sokszor tapasztalt igazság rejlik ebben: «aki tanít, tanul», s viszont ebben is: «rossz tanítótul tanulhatod, mit kelljen kerülnöd.» Az iskolát csak egy közmondás említi, s ez nem fejez ki valami nagy bizalmat iránta, azt tartván, hogy «legjobb iskola a tapasztalás.» Még egy közmondásban szerepel a mester, mely aligha nem konkrét példából lett levonva s a mely szerint az illető olyan tanító lehetett, ki: «keveset szól, de hamar üt.»

Nevelés dolgában azt tartják a szülők, hogy «jó nevelés sohasem esik drágán» és «jó nevelés legjobb szokás.» Különösen az előbbi igazolja, hogy a jó nevelést, komoly, fontos és messze kiható feladatnak tarják. A nevelés körül különben a szülő is, a tanító is elég szigorral jár el, de óvakodik a túlzástól, tudva azt, hogy a jóindulatú gyermeket helyesen megválasztott eljárással könnyen lehet vezetni, mert «a jó lónak zablya kell, nem ostor.» De azért nem feledkeznek meg ezen közmondásról sem: «nem jó a gyermeket szabadjára ereszteni.» Igen sokat adnak a jó példára, ismerik annak fontosságát s azt a befolyást, melyet gyermekre, felnőttre egyaránt gyakorol. «Példát adni jóság, venni okosság.» De azért tudja a tanító azt is, hogy nem minden gyermeket fog olyanná nevelni, amilyenné akarná, hiszen «sólyommadárnak nem lehet galamb fia.» S hány olyan gyermek van, ki a legszebb reményekre jogosít s pár év mulva a legszomorúbb módon meghiúsítja a belévetett reményeket s igazolja ezen közmondást «nem minden virágnak lesz gyümölcse.»

Akár az észről, akár az okosságról, vagy tudományról emlékezik meg a közmondás, mindég egy-egy arany szeme az a filozofiának, mely a magyar jellem alapvonásaihoz tartozik. Ha nem is lépett még fel olyan magyar filozófus, aki új bölcseleti rendszerrel lepte volna meg a világot, népköltészetünkben, irodalmunkban egyaránt megszólal a filozófia s különösen közmondásainkban tünik fel logikusan következtető, alaposan megfontoló hangja. A közmondások olvastatása, magyarázása, megismertetése és terjesztése épen azért hálás feladata a tanítónak, mert ezáltal gondolkodásra ösztönözheti, erkölcsi elvek észbentartására indíthatja a növendéket.

Budapest. *Relkovič Mita.*

A NÜRNBERGI ISKOLAEGÉSZSÉGÜGYI KONGRESSZUS.

(Negyedik közlemény.*)

Az *F) csoportban* (külön iskolák) *Gelpke* dr. szemorvos Karlsruheból beszélt **A látószervről, vonatkozással a veleszületett és szerzett gyöngeelméjűséghez.**

A karlsruhei népiskoláknak s a mosbachi hülyék intézetének 578 gyöngébb elméjű növendékét vizsgálta meg. 70 hülye volt ezek közt, 124 gyöngeelméjű és 385 gyöngetehetségű, akik legnagyobbrészt a gyöngeelméjűektől csak fokozatilag különböznek. E vizsgálatokból kitünt, hogy a gyöngeelméjűek testileg is fogyatékosabb fejlődésűek s hogy a látószerven sokkal gyakrabban mutathatók ki beható vizsgálat útján ilyetén fogyatékosságok, mintsem gondolnók. A gyöngeelméjűeknél tehát a látószerv fogyatékosságai, hiányosságai első sorban jellemzők. Feltünő nagy %-ban találhatók ezeknél a szem különféle hiányai, rendellenességei, fejlődésbeli hibái. Részünkről ez érdekes tényben is igazolva látjuk ama tételt, hogy a látás a többi érzékeinket messze túlszárnyaló legfőbb érzékünk, aminek rendellenesen nagy hiányossága, hibája, zavara szükségképen az egész elme gyengeségét, hiányos fejlődését hozza magával, hiszen az elménket tevő működések javarészét ép a látás kapcsolati feldolgozásai adják. Így Gelpke szerint a gyöngeelméjűség okai öröklött hatások, amilyenek az elme- s idegbajok, az alkoholizmus, a szülők vérrokonsága, a kisebb fokúaknál a szerzett káros befolyások, amilyen a rachitis, skrophulosis és különösen vezérszerepet játszanak a látó szerv elváltozásai, hiányosságai. Csak 30% volt közülök teljesen ép látású. Az előadó végkövetkeztetése az volt, hogy a látás fogyatékosságai, hibái oki szerepet játszanak a gyöngeelméjűeknél s így egészségügyi szempontból felette kivánatos ezek korai felismerése és lehető correctiója. Hogy e tekintetben igen sokat lehet elérni, ép előadó adatai bizonyítják. A rendellenes látásúak 54%-a kellő kezeléssel, illetve optikai correctióval 16%-ra csökkent.

F. Wanner dr., **müncheni docens,** *A müncheni gyöngeelméjűek-iskoláiban a hallószerv működésére vonatkozó vizsgálatokról* **beszélt.**

* A három első közlemény a megelőző füzetekben van. *Szerk.*

Ő is úgy tapasztalta a hallószervre vonatkozólag, mint Gelpke a látószervre, hogy felette nagy %-ban nagyot-hallók vagy hibás hallásúak a gyöngeelméjűek. 78 hallószerv közül 54 volt nagyothalló. Különösen járathurutban sok szenvedett, 51·8%, ami gyakran oly változásokat hozott létre a dobhártyán, hogy ez atrofizált. Csak 31·5%-a volt ép-hallású, a többi 68·5% beteges elváltozást mutatott, mely számok szinte majdnem összevágnak a Gelpke-féle ép látású 30%-kal s hibás, fogyatékos látású 70%-kal. Az érzékszervek s különösen két fő érzékszervünknek, a látó- és hallószervnek korai s beható vizsgálata tehát rendkívül fontos s kezelése, javulása vagy correctiója sokat segíthet, sokat lendíthet az illetőnek elmebeli képességein is. Wanner végkövetkeztetései, hogy minden gyermek hallását fülspecialista orvos vizsgálja meg iskolába léptekor, okvetetlenül szükségesek tehát fülspecialista iskolaorvosok, a kevéssé nagyothallók az első padba ültetendők, a nagyon nagyot-hallókat külön osztályba kell küldeni, ahol a süketnéma intézetek módjára tanítanak külön tanítástery szerint. A gyöngeelméjűek másik osztálya, a rosszlátásúak, megfelelő üveg útján részesülnek correctióban. Így a «gyöngeelméjűek számára való kisegítő iskolákon» változtatnunk kell, ketté kell ezeket osztanunk, a nagyon nagyot hallók osztályára és az igazán fogyatékos elméjűek osztályára, nehogy ezek amazok akadályozói legyenek a haladásban. Itt a jövő teendője. A vitában a vélemények megoszlottak ugyan, de mégis a külön iskoláknak hallás-osztályokkal való kibővítése volt az uralkodó felfogás.

J. Feser dr. müncheni idegorvos Idegesség és gyöngeelméjűség a gyermeknél egymáshoz való viszonyukban címen értekezett.

Bár első látásra semmi kapcsolat sem látszik lenni az ideges és a gyöngeelméjű gyermek közt, mégis beható megfigyelés mind a kettőben bizonyos gyöngeségét látja az elménck, mely főleg az intenzív és kitartó figyelemre való képtelenségben nyilvánul. Ismertetve az ideges gyermekek különféle typusait, arra a következtetésre jutott, hogy ezekkel csinján, egyénesítve bánjon el a nevelés, a nagyobb fokúakat segítőiskolákba kell küldeni, amelyeknél okvetetlenül kell internátusoknak is lenniök, ezekben az állandó orvosi kezelés és céltudatos therapia sokat segíthet az ifjúság körében tapasztalható ideges degeneratio ellen való küzdelmünkben.

L. Cron dr., phil. a heidelbergi «Jugendheim für Zurückgebliebene» részéről kiküldve, Erkölcsileg gyöngeelméjűek a nyilvános iskolákban címen tartott előadást.

Arról beszélt, hogy szerencsésebbek azok a gyöngeelméjű gyermekek, akiknél ehhez valami szembeötlő testi fogyatékosság, jel is csatlakozik, mert az ilyenekkel a laikusok is többet törődnek s hamarabb helyezik el külön iskolákban, annál rosszabb azonban azoknak a gyermekeknek helyzete, akiknek a természet sok jó tulajdonságot adott, de ami egyéniségüket illeti, akaraterejük pathologiailag csekély, erkölcsileg gyöngeelméjűek. A belátásuk megvan, de az akaratuk arány-

talanul gyenge a cselekvéshez. A végletes esetekkel nincs dolga az iskolának, mert az ilyenek oly korán hajótörést szenvednek, hogy hamar nyilvánvaló lesz a dolog. E pszichikus kórkép rendkívül különféle lehet, igen *kevert esetek (Mischfälle)* lehetnek, mikor az erkölcsi fogyatékosságokhoz értelmiek is járulnak, *időlegesek (Zeitfälle)* is lehetnek, mikor az akarat betegsége rövidebb, hosszabb időre háttérbe szorulhat.

Már most a gyengébb eseteknél, ahol javulás remélhető, joga és kötelessége az iskolának ez irányban megtenni a tőle telhetőt, természetesen nem csupán magának az iskolának kötelessége ez, hiszen az iskola az emberfejlesztésnek csak egyik tényezője, de minden esetre első sorban az iskola van hivatva rá. A könnyebb, jobbára időleges esetek tehát az iskola körébe tartoznak s ezeket még legjobb idejükben is kezelendő betegeknek kell tartanunk s így csak javulhat a baj, mind rövidebb időszakokra szorítkozhatik s annál inkább az iskolákban kell ezeket hagynunk, mert hiszen a teljesen egészségeseknek vettekről sem lehetünk soha feltétlen bizonyosságban. Az erkölcsileg gyöngeelméjűeknek a helyesebb életmódba mintegy bele kell élniök, bele kell szokniok magukat, ez legyen a nevelés célja. Mintegy álomállapotban kell tartani őket, távol tartani tőlük mindazt, ami egyensúlyukat megzavarhatná. Az iskolában pedig ép az a baj, hogy az ily, erkölcsileg gyöngeelméjű még ép idejében is annyi rosszalásban, szidásban részesül környezetétől, hogy oly izgatott, elkeseredett állapotba jut, ami minden nevelést meghiúsít. Meg kell nyugtatni s nevelni kell szép szóval a helyesebb irányú viselkedésre. Önbizalmát kell felébreszteni, megerősíteni; pedig a rendes, szokásos eljárás ép ezt teszi tönkre s így jellemébe oltja a nemőszinteséget, a hazugságot. Pozitiv foglalkoztatása kell a gyermeknek; a negativ eszközöket, a szigorúságot, a büntetést egyenesen kizárja a gyermek pathologiai állapota. Annyi individualizálást, egyéni tekintetbe vételt követel ez, hogy előadó ma még legalább az erkölcsileg gyöngeelméjűeknek a nyilvános iskolákban való eredményes nevelését lehetetlennek tartja, annál inkább, mert sokkal ritkábban van rendes állapotában az ilyen gyermek, mintsem látszik, s a rendesen fejlődött egyéneknek is a fejlődés éveiben fiziologiai alapon felépült pszichikus megrázkódtatásokon kell átesniök. Egyelőre külön iskolákba kell ezeket adni. Ha azonban a tanárok is kellően megismerkednek a pszichologia és a pszichopathologia tényeivel, akkor legjobb lesz ezeknek a rendes iskolákban maradniok, de az iskolai rendszer nyujtson alkalmat ezeknek külön kezelésére. Jó volna, ha az iskola az iskolaidőn túl is befolyással volna a gyermekek sorsára. Ép oly szükséges a szülők jobb kioktatása: ne felejtsék el soha, hogy még ép állapotában is pszichologiai kezelésre szorul az ily gyermek, nevelni kell, szigorúsággal, büntetéssel mit sem érnek el.

Oswald Berkhan dr., egészségügyi tanácsos Braunschweigból, **Iskolák epileptikus gyermekek részére** címen tartott előadást.

Először általában a segítőiskolákról beszélt, az első ilyet *(Hilfsschule)* pszichiatriai elvek szerint 1881-ben Braunschweigban alapí-

tották, azóta már 126 van a német birodalomban s a többi országok is követték a példát. Ép így alakultak külön intézetek, iskolák az epileptikus gyermekek részére. Csakhogy mindez kevés s a növendékek legnagyobb része a súlyosan epileptikusok közé tartozik. A 130,000 főnyi lakosságú Braunschweigban 50 epileptikus tanulót számláltak, így ez elég tekintélyes %. Előadó minden 50—100,000 főnyi lakosságú városra egy külön osztályt, minden 100,000 fön felüli lakosságú városra külön iskolát vesz fel az epileptikus gyermekek részére. Az ily iskolákban a gondnoknak, a tanítónak és a pszichiater-orvosnak karöltve kell működnie, egymást kiegészítve, harmonikusan támogatva. A belépő rögtön s azután is évről-évre beható orvosi vizsgálatban részesüljön. A nagyfokban gyöngeelméjűek ide fel nem vehetők. A tanító jókedélyű ember legyen, hogy mindig barátságos közeledésével jótékony, gyógyító hatással legyen szenvedő tanítványaira. 15, legfölebb 20 tanuló lehet csak egy osztályban. Ha 5-nél több a leánygyermekek száma, külön kézimunka-tanítónő kell hozzájuk. Asztal, padok, lekerekítettek legyenek, a mellékszobában derekalj álljon készen ékalakú párnával. Hely legyen könnyű tornagyakorlatokra, játékra s főkép kert is legyen. A vallás-erkölcsi nevelés sokat használhat, a kirándulásokat nem lehet eléggé ajánlani. Végül felemlítette, hogy ha korán jut ily intézetbe a gyermek, sok esetben ki is gyógyítható diétai-orvosi kezeléssel. Már Hippokrates sem tartotta gyógyíthatatlannak az epilepticát.

W. Weygandt dr. phil. et med., a würzburgi egyetemen az elmekórtan docense, szintén Az epileptikus iskolás gyermekekről beszélt bő tapasztalat alapján.

Szerinte mindinkább meggyőződünk arról, hogy e betegségnél az epileptikus görcsroham csak a legszembeötlőbb külső tünete a belső beteges állapotnak, mint akár a vérköpés a tüdővésznek, s hogy a többi tünetei époly fontosak vagy még fontosabbak a görcsrohamnál. E többi tünet, melyeket már Hippokrates is felemlít, látomások, rémlátások, menekülni törekvés, féloldali tünetek. A görcsroham nem is a legfontosabb tünet; a tudat elhomályosulása a legfontosabb, ez teszi beszámíthatatlanná sokszor az epileptikusokat. Az epilepsián manapság, *Samt* óta, periodikus tudatzavarokat értünk irritatio vagy paralytikus természetű mozgásjelenségekkel vagy anélkül. E nehéz kór az emberek 2%-ét éri s többnyire már fiatal korban. Legbiztosabbnak a diétával kiegészített bróm kezelést tartja. Szerinte az epileptikusok közül a hülyéket hülyék-intézetébe, a gyöngeelméjűeket segítőiskolákba kell küldeni, az erős betegeket intenzív orvosi kezelés alá kell venni, s a többiek nyugodtan megmaradhatnak a nyilvános iskolákban, mert az epilepsia át nem ragad. Rohamkor eltávolítandók, lefektetendők, hogy a többieket ne izgassák s magukat meg ne sértsék.

G. E. Shuttlewort, az angol menedékházak fővárosi tanácsának szakértő orvosa, Az epileptikus gyermekek neveléséről beszélt hasonló eredménnyel.

Maga az epilepsia mit sem változtat a gyermek nevelésén. Ha más bajokkal kapcsolatos, aszerint kell intézkednünk. Különösen a gyakorlati természet-megfigyelést, a megfigyelő képesség fejlesztését nagyon ajánlja, mint ami pszichologiailag jótékony hatással van.

A *G) csoportban Elsbeth Karkenberg* kreuznachi tanárnő és *Helene Sumper* müncheni tanítónő beszéltek Az iskolaegészségügyi törekvések jelentőségéről a nőkre és a családra.

Az első szóló elnöke a rajna-westfaliai nőszövetségnek és az Általános Német Nőegyesület elnökségének tagja, meleg köszönetet mond a kongresszus vezetőségének, hogy a nőket is meghívták az iskolaegészségügyi kérdések megvitatására és valóban mivel sem támogathatják a gyermekek egészségügyét jobban, mint hogy ha a nőkben is felkeltik e kérdések iránt való érdeklődést, nemcsak a tanítónők, hanem különösen az *anyák* érdeklődését. Az anya kezében van a gyermek testi, lelki fejlődése. Rajtuk múlik, hogy jó tanulóanyagot kapjon az iskola. Így az anyák esetleges tudatlansága e kérdésekben az iskola ellen dolgozhat s viszont a legjobb anya törekvése is hiába, ha az iskola nem respektálja az egészségügy követelményeit. Hogy az anyák felelősségérzetét e téren fokozzuk, kívánatos, hogy a községi iskolaszékben a nők is helyet kapjanak. Kívánatos szóló szerint továbbá, hogy a leányiskolákban *nőiskolaorvosok* legyenek, ezek kezében legyen az *egészségtan* tanítása. Ez a nőiskolaorvos végezné a felvilágosító oktatást is a nő rendes, egészséges életmódjáról, ép úgy a táplálkozás, tisztálkodás, ruházat, lakás s mindennek tisztántartása dolgában, hiszen a nő, mint háziasszony, anya van elsősorban hivatva felügyelni mindezekre, ép úgy a rendes életmódot, az alkoholizmus ártalmas voltát illetőleg. A nő mint anya azután ily szellemben fogja nevelni gyermekeit. Az amerikaiak sokkal előbbre vannak e tekintetben. Már az alsóbb osztályokban is minden évben újra-újra felvilágosítják a fiatalságot a dohány és alkohol káros hatásáról. E tekintetben, ha még oly gyakran, sohasem végzünk felesleges felvilágosítást. E jelenségnek homlokegyenest ellenkezőjét látjuk a német deákélet Burschenschaft-jaiban. Tiltakozik ama pedagogiai törekvés ellen, mely a szerelem, szeretet szavát száműzné az ifjuság elől s mindazt, amivel ezzel kapcsolatos, tiltottnak, tisztátalannak tünteti fel, hiszen a család igazán nemes felfogása a férfi és nő szeretetén, e természetes, igaz érzésen épül fel. Ama fentebbi célszerűtlen eljárás fejleszt ki könnyen mellékgondolatokat, titkolódzást. A két nem viszonyát, úgy kell az ifjuság elé állítani, mint valami egészséges, természetes, valami szent dolgot, hogy ne kelljen minden reávonatkozást kiirtani az oktatásból. Tanulja meg az ifjuság egészségét megbecsülni és tanulja meg, hogy mit jelent az egyes egészsége a faj fentartása és megnemesítése érdekében. Ez nagy vívmány lesz a népegészségügy érdekében s ennek előmozdítása a célja minden iskolaegészségügynek.

Helene Sumper müncheni tanítónő szerint az anya és a tanítónő munkája kell, hogy szoros kölcsönviszonyban legyen a nevelésnél. Amit előbb az anyáról hallottunk, azt kiegészíti a tanítónő

munkássága. Mikor a leány az iskolába lép, akkor bizonyos tekintetben a tanítónő veszi át az anya szerepét, de e joggal az a kötelesség is jár, hogy egészsége felett ép úgy őrködjék is. Az anyák és tanítónők közt bizonyos személyes érintkezésnek kell mindezt hathatóssá tenni egymásnak kölcsönös támogatásával. Iskolaegészségügyi kérdésekben, tehát különösen a leánynevelés terén a férfiak tanácsa mellett a nők tanácsát is meg kell hallgatni. A háztartás nők kezében, a háztartás oktatása tanítónők kezében, mégis az iskolaépületek tisztántartásához csak a férfiak szólhatnának hozzá?

A leányiskolák számára ő is iskolaorvosnőket kiván. Az egészségügyi tanácsadások — szerinte — az elemi iskolákban nem külön tartandók, hanem alkalomadtán az egyes tárgyak keretében. A felsőbb fokon a természetrajzi oktatás következzék az emberről s ez foglalja magában az egészségtant. Az egészségügyi oktatás a legintenzivebb módon történjék a *női továbbképző iskolákban.* Ez az iskola a népegészségügy fontos tényezője. Ez az iskola öleli fel a 13—16 évig eső kor leányfiatalságát, amikor még értelem és lelkület fogékonyabb a nevelő befolyásra, amikor az ész és az érdeklődés, ami az asszony egészségügyi tevékenységében a nélkülözhetetlen alap, valósággal végleg kialakul. Ez iskola tárgyai közül főleg a *háztartástan* magába foglalva az *egészségtant* és a *gyermeknevelés* jöhetnek itt tekintetbe. Az első tárgyalja a lélegzést, a táplálkozást, a bőrtevékenységet, a mozgás szerveit s megtanítja a leányt, ezekkel kapcsolatban a hús tápláló értékére, szétdarabolására és megőrzésére, ízletes, tápláló, olcsó ételek elkészítésére — egészségesek és betegek részére, az észszerű ruházat és egészséges lakás követelményeire, a betegápolás elemeire és és az első segélynyujtásra baleset idején.* Mindezt nem memorizáló módon sajátítják el, hanem gyakorlatilag tiszta belátásból, vagyis mint Pettenkoffer kivánta újabb, helyesebb szempontok szerzése céljából, «a ruha, a ház függvényeibe való belátás» útján. A gyermeknevelés felöleli a gyermek testi, lelki nevelését. E tanítások alapján fognak tudni később egészségügyi előadásokból, könyvekből hasznot, okulást szerezni. Ezek a lányok a nép egykori női, anyái, akik tudatlanságukkal, nyakasságukkal és babonáikkal beláthatatlan kárt okozhatnak, az előre haladott hygiene legbecsesebb vívmányai hasznát meghiusíthatják s viszont helyes egészségtani belátásuk ép annyi áldást szerezhet. Szóló szerint ép ezért az iskolaegészségügyi kongresszusnak leginkább érdekében áll a női *kötelező* továbbképző iskolák ügyét előmozdítani, mert — Bismarck szavait alkalmazza a hygienére — «Amit nőink elsajátítottak, azt védelmezni fogják gyermekeink». Mindkét referens előadását a legnagyobb tetszéssel fogadták.

A vitában *Marie Schwarz* kisasszony, bécsi igazgatónő a kézimunkával való házi megterhelés ellen kelt ki, aminek manapság a géppel végzett munka mellett semmi értelme, pedig a

* Nagyon tanulságosak a német viszonyok. Mindenesetre találhatnánk bennük épületes direktivákat a mi viszonyaink egynémely módosítására is.

sok üléssel, görnyedéssel rontja a szemet, a testtartást. Kikelt még a kis leányoknak nyilvános szinielőadásokon való alkalmazása ellen, különösen a balletiskolák ártalmassága ellen, amelyek az erkölcsi érzést eleve tönkre teszik.

Rich. Flachs dr. drezdai főorvos és iskolaorvos A ruházat hygienéje az iskolás leányoknál címen tartott előadást.

A ruházat oly fontos hygienéje kevés gyakorlati eredménnyel járt eleddig. Sok akadálya van ennek, a tudatlanságon kívül a nemtörődömség, a pénzhiány, az egyéni ízlés, de különösen a divat. Nem a divat kedvességei, esztetikai szerepe ellen kel ki, hanem az ellen, hogy mért teszik a nők, amit férfi sohasem tenne, hogy tisztán a divat kedvéért oly ruhadarabot viselnek, amely fűzésbarázdát hoz létre májukban. Hozzá még a női test báját épen nem emeli, csak rontja a fűző. Erőszakosan megtöri a női test finoman hajló körvonalát, szinte ketté osztottnak látszik a test. Káros a légzésre, emésztésre, a lágy részekre, aminek egész rakás női betegség az eredménye aztán. Ha minderről kellő tudomásuk volna, sokan nem hordanák. De még a fűző védői is egyetértenek abban, hogy a fiatalság ne hordja, pedig — szomorú statisztika — nagyon is korán öltik magukra ezt a kínzó eszközt. A népiskolák felsőbb osztályaiban 26%, a felsőbb leányiskolában 60% a fűzőhordó leány. A fejlődő szervezet ez által sokféle bajt kaphat: sápadt kórt, rossz tartást, gyors kifáradást s egyéb zavarokat a leányok fejlődésében. Szabad mozgása lehetetlen a testnek. A fűzőben való tornázás meg épen képtelenség. A rossz tartáshoz, a laikus azt hiszi, hátegyenesítő fűző kell, pedig ez ép elsorvasztja az izmokat, holott ép a hátizmokat kell fejleszteni s akkor meg lesz a jó, természetes testtartás. Mi az oka a fűzőhordásnak a leányoknál? Egyrészt az anyák tudatlansága, másrészt a gyermekek hiúsága és nem a legkisebb mértékben a *tanítónők rossz példája*. E rossz példaadáson a legtöbbet segítene a fűző egyenes rendeleti kitiltása az iskolából. Ha ez nem tehető egyelőre, legalább tanítással dolgozzunk a fűző garázdálkodása ellen.

Előadó két drezdai leányruha-mintát is mutatott be, amelyet a női viselet javítására alakult egyesület állított ki. Ezeknél a ruhateher egyenletesen oszlik el a vállon és csipőn, a ruha egyszerűbb és könnyebb. Az alsó ruha, a mellényke hónalj-szalagokkal függ a vállon, ehhez gombolják rá a nadrágot, mely a térd alatt lazán záródik. Erre jön azután felül a blúz s kész a tornaruha. A magas gallérok ellen is szólt s a harisnyakötők helyett harisnyatartók viselését mondta kívánatosnak, melyek nem zavarhatják a vérkeringést, nem okozhatnak vércsomósodást vagy medencebeli vértolulást, amiknek gyakran ily szalagok az okai, melyektől «nehéz lesz a láb». Hegyes orrú cipőt se viseljenek, hanem kereket, amaz a tyúkszemek forrása. A magas sarok pedig bizonytalanná teszi a járást, már pedig a fiatalságnak legyen biztos, erős fellépése. Reméli, hogy a hygiene mostohagyermeke, a női ruházat is megérzi jövőben az ily kongresszusok hatását. A női ruházat javítására alakult egyesület több mint 3000 tagot

számlál Németországban és a külföldön, akik «*egészséges, praktikus, szép*» jelmondatukhoz híven adnak új jelleget a női ruházatnak, gazdagítva a női élet tartalmát. Reformruhának mondják ezeket, de «tulajdonképen nincs reformruha, hanem vannak ésszerűen és nem ésszerűen nevelt asszonyok és leányok». Reméli, hogy ezzel egészségesebbé tesszük leányainkat, akik egészségesebb nők és «egészségesebb anyák lesznek, anyák, akik gyermekeiket maguk szoptathatják, ami a legtöbb, amit a nemzet derekassága érdekében tehetnek».

A vitában *Johann Thill,* elberfeldi tanár a fűző viselete ellen a szülők nevelő hatására hivatkozott, különösen az apa használja fel tekintélyes szavát e téren. *Helene von Forster* Nürnbergből erősen hangsúlyozta, hogy küzdenünk kell a fűző ellen, ki kell e tekintetben a társadalmi lelkiismeretet fejleszteni a felnövekvő leányfiatalságban s ha igy az egész társadalom tudatába megy át ez a meggyőződés, akkor sok szegény lány szabadulhat fel e gyötrelem alól, akik mint divatárusok, ruhaüzletbeli alkalmazottak egész nap így befűzve kénytelenek most munkájukat végezni, mert főnökük megköveteli a «jó alakot».

Cath. von Tussenbroek dr. amsterdami orvosnő és *Th. Wilry* luxemburgi főfelügyelő referáltak A tanítótestület hygienéjéről.

E tekintetben még a kezdet kezdetén állunk. Az első kérdés, mit tudhatunk meg a halálozás-statisztikákból a tanárok, tanítók élettartamára és egészségi állapotára vonatkozólag? További kérdés, mily káros következményeknek vannak kitéve pályájukon. Olyanok-e ezek, hogy tulajdonképpeni hivatásbetegségekhez vezetnek-e, vagy időelőtti felhasználásához a munka- és életerőnek? Az oktató személyzetnek csak férfitagjaira tudtak ily adatokat összeállítani, a nőkre nézve hiányzottak ezek. Az eredmények a következők voltak: Minden, az életpályák szerint készült halandósági statisztikában a tanároknak, tanítóknak alacsony halandósági számuk van. Sajátos az életpályával járó hivatásos betegségük eddig nem volt kimutatható. Így az oktató pálya általában az egészséges életpályákhoz tartozik. A tuberkulozisra, az agybetegedésekből származó halálozásokra és neurastheniára nézve fentartással kell vennünk ezt az itéletet. A tanítók nagyobbfokú tuberkulozisos halandósága, amely több statisztikából kiviláglik, biztosan csak az elemi iskolákra vonatkozik. Úgy látszik, hogy ott, ahol az oktató hivatás egészségügyi szempontból a legkedvezőtlenebb feltételek közt teljesítendő, bizonyos prædiszpozíciókat idézhet elő. E tekintetben további vizsgálatok szükségesek. A némileg emelkedettebb halandósági szám a tanároknál az agymegbetegedésekben egész bizonyosan a felsőbb tanintézetek tanárait illeti. Itt is további vizsgálatok szükségesek. Hogy a neurasthenia gyakori, nincs kétség. Későbbi vizsgálatok mutathatják csak ki azonban, hogy a prædiszponáló okok magában a tanári hivatásban vagy a hivatáshoz közeleső körülmények-

ben rejlenek-e. Az utóbbi látszik egyelőre valószínűbbnek. A különféle országok tanárainak, tanítóinak összehasonlító vizsgálata kellene mindehhez s előadók úgy hiszik, hogy ilyesminek szervezése a nemzetközi iskolaegészségügyi kongresszus feladata volna.

Kiegészítette ezt *Witry* részletes előadása a néptanító hygienéjéről. A fősúlyt arra helyezte, hogy a tanító maga vigyázzon saját egészségére, űzzön testgyakorlást, végezzen testi munkát, tegyen sétát, kirándulást s főleg a nyári szünetet használja fel jól a szabadban való üdülésre. Jobb elejét venni a bajnak, mint utólag gyógyíttatni. Rá nézve az első, hogy egészséges lélek legyen egészséges testben.

Ralf Wichmann dr., idegorvos Harzburgból A tanítónők túlterhelésének kérdéséről beszélt.

Erre nézve kérdőívek útján 780 feleletet kapott a németországi tanítónőktől. Ezek közül 416, tehát 53% igenlő volt, de csak 262 okadatolta meg ily feleletét. Általános túlterhelés nincs, csak kivételes túlterhelésről lehet szó, így például különösen a magániskolákban, hol fiatal tanítónőknek igen sok órát adnak. A tanítónők különösen az első öt évben kapnak idegbetegséget és más bajokat. Helyettesítések, javítások idézhetnek elő túlterhelést. Külön füzetben is megjelent ez előadás Carl Marhold kiadásában Halle a. S.-ban.

Még *Greve* dr. fil. Magdeburgból tartott előadást A fogak romlása elleni küzdelemről az iskolaköteles korban.

Szerdán este szórakoztató estély volt a Herkules-Velodromban szinielőadásokkal kapcsolatban. Csütörtökön, április 7-ikén délelőtt 9 órakor megint az Apollo-szinházban volt a második összülés a következő előadásokkal:

Axel Johannessen orvostanár Kristianiából Az iskolaegészségügy fejlődéséről és állásáról Norvégiában címen tartott hosszú előadást.

Az első iskolatörvényt 1687-ben hozták s azóta fokozatosan haladt az iskolaügy fejlődése, a városokban gyorsabban, mint a vidéken. Az 1889-iki törvénnyel hatalmasan javult a népiskola ügye. A testgyakorlás kötelező tárgy fiukra, leányokra egyaránt. Iskolaorvosa Kristianiában minden iskolának van, ép úgy a legtöbbnek iskolafürdője langyos esőző zuhantókkal. A szegény gyermekek ingyen étkezésben részesülnek, a tehetősek potom 12 d-ért kapnak ebédet. 28·8%-jük ingyen étkezik. Az iskolai étkezésre fordított összeg vagy 160,000 korona évenkint. Az iskolakonyhákban nyernek észszerű háztartási oktatást a leányok. Az egészségügyet szolgálja a Norvégiában élénken űzött sport, különösen a skisport (lábszánkázás). A tanító is, a tanuló is részesül az emberi testről szóló élettani és egészségtani oktatásban, a tanítók külön az iskolaegészségtanból is.

Utána *Paul Le Gendre* dr., párisi kórházi orvos és a *Lique des médecins et des familles pour l'hygiène scolaire* elnöke beszélt

választékos franciasággal A tanulók és tanárok kölcsönhatásairól a ragadós betegségek és az erkölcsi befolyás szempontjából.

Az iskola, az osztály olyan, mint valami élő lény, szervezet, melynek különféle elemei egymáshoz kötöttek és hatással vannak egy a másra. A lelkiismeretes tanító s tanár eszménye képére törekszik alakítani a tanulók akaratát, jellemét, de akaratlanul befolyással van ezenfelül saját élete módjával, mindazzal, amit mond és tesz,* jellemével és betegségeivel. A tanulók is befolyással vannak egy a másra betegségeikkel, jellemükkel, sőt befolyással vannak magára a tanítóra, tanárra is. Ha tán ritkán is történik meg, hogy ragadós betegség csiráit kapja az oktató a tanulóktól, idegrendszerbeli befolyásoknak szüntelenül ki van téve, amelyek sokkal ritkábban kellemesek, mint kellemetlenek. A tanító- és tanárjelölteket oktatják is a képzőkben, mint álljanak ellen az ily káros befolyásoknak. A kórtannal érintkező élettan sajátos területe ez, melynek csak vázlatát adja az előadó. Sorra vette először a ragadós betegségeket, mint vándorolhatnak át az iskola egyes tagjain, különösen bőven beszélt a tuberkulózisról. A bajnak elejevételét a jó szellőzésben, a bacillusokat felkavaró száraz seprés eltiltásában, a túl nem terhelésben, a betegeknek eltávolításában, szanatoriumokba szállításában, a lakásviszonyok és az étkezés javításában, az iskolai kertek, a szüneti telepek és egészségügyi telepek szervezésében látja.

Ezután a beteges idegrendszerbeli hatásokat ismertette, így a *choreát* vagy *Vitus-táncot,* mely valószínűleg a növéssel kapcsolatos, mivel az ily tanulónak úgy sem haladhatván, otthon kell maradnia orvosi gondozás alatt, e baj az ideges ragadósság, contagio tekintetében szóba sem jöhet, kezdődő fokán azonban csak bosszantja az oktatót és sok meg nem érdemelt büntetésben részesíti a beteg gyermeket. Azután az ideges *izomrángásokról,* a *tic*-ekről beszélt, korunkban alig van gyermek, akinél a növés bizonyos korszakában ily tic-eket ne látnánk. Ideges gyermekeknél azután ezek lokalizálódnak s megmaradnak. Néha az ilyen rángások hatása nagyon kellemetlen a környezetre és psychikus ragadós voltuk tagadhatatlan. Dorgálás, büntetés csak rosszabbítja ez állapotot. A tanító szerepe itt nem a gyermek dorgálása, hanem orvoshoz utalása. A nagy fokban izomrángásost el kell távolítani az iskolából egy időre s vissza kell nevelni e mozgásokat *(la rééducation des mouvements),* amit ma már sikerrel végeznek az orvosok. Ha nagy fokban jelentkezik, a tanító is eltávolítandó, mert látássugalmazással a tanulókra is átragad utánzása. Kis fokban észrevétlen marad, nem ötlik fel. Az *epilepsia* összeférhetetlen a tanítói működéssel, nemcsak a fejlődő fiatal agyvelőkre rettenetesen ható görcsrohamok miatt, hanem a szédülés és időnként való tudatvesztés miatt is. Sok lappangó alakja van az epilepsiának. A *hysteria* már nem lehet ok az eltávolításra, hiszen akkor nehezen kaphatnánk elég tanítónőt, kisebb fokú tünetei oly

* Nézetünk szerint nagyon fontos ez s e mondat jól jellemzi a nevelés suggestiv hatását, melyben sok látszólag jelentéktelen hatás is érvényesül.

gyakoriak. Eltávolításra okot csak a nagy hystero-epileptikus roham adhat vagy a gyakoribb kisebb, de ájulással járó rohamok. Férfiaknál igen ritka. Az ily tanuló mellé nem szabad hiszékeny, túl naiv gyermekeket ültetni. Végre a *neurastheniáról* beszélt. Alig van gyermek, ki gyors növekedésekor vagy aránytalan nagy munka után ne esnék át bizonyos astheniás korszakon. Csak akkor komoly az ily baj, ha az illető már neuropathiás családból való s korán, nagy fokban és visszaesésekkel jelentkezik a neurasthenia. Erősen fokozódott alakjában rossz hatással lehet a tanuló ifjuságra.

Kifejleszthetik az idegbajokat az oktató élete pályáján családi gondok, gyermekek elvesztése, a titokban dédelgetett ambitiók és a lassan elért eredmények aránytalansága, az előrehaladás nehézségei. Maga a hivatás is kifejleszthet ilyesmit bizonyos hivatásbeli kiábrándulás *(désillusion professionnelle)* útján. Különösen a vizsgálatok ideje teszi idegessé az oktatókat, főleg a túlzsufolt osztályokban, a túlterhelt tanítástervvel. Ilyenkor a vizsgálatok idején az oktató fáradtsága és a tanulóké összegeződik, egyiknek szemet szúr a másik hibája és szinte bizonyos visszataszító érzés fogja el. Szerencsére csakhamar segít azután mindezen a várva várt nyári nagyszünet.

Mind ennek elejét kellene venni, az oktató, ha kell, mérsékelje is a tanuló buzgalmát, az «állat»-nak mindennap meg kell adni a szükséges nyugalmat, ha nem akarják, hogy összeroskadjon lovasa alatt. Ha baj van már, az orvos dolga azután hydrotherapiával s egyéb hygienebeli rendelkezésekkel segíteni. Némely oktató túlingerlékeny, a legkisebb csínyre is roppant mód felindul, szinte nevetségessé teszi magát. Más meg roppant kicsinyeskedő s örökös kritikáival megzavarja a tanuló feleletét, aki megijed vagy megbicsaklik, ha nyakas természetű. Van olyan, akinél a kezdődő üldözési mánia abban nyilvánul, hogy derűre-borúra büntet szüntelenül, ez eljárásával pedig valóságos összeesküvést támaszthat a fiatalságban maga ellen. Le Gendre külön említ fel egy ilyen esetet, ahol a családok panaszára végre el kellett távolítani a tanárt, aki különben kiváló tudós volt, de elméjére nézve beteg volt. Vagy ismeretes typus az, aki otthonában, családjában szerencsétlenül felbosszantva az örökös házi perpatvartól, mint valami berzenkedő tarajos sül lép az osztályba, hogy haragját tanítványain töltse ki, akik pedig mit sem tehetnek róla. A másik véglet a «jó alak», aki túlbizalmas a diákokkal s ép azért a diákok tréfáinak állandó tárgya. A túl melancholikus tanár is rossz hatással lehet a tanulókra, mert jól mondta Leygnes, volt francia közoktatásügyi miniszter «Az iskola és az élet» című munkájában: «Az iskola nem számkivetési és bűnbánó hely. Az életet kell benne felébreszteni, tova kell űzni belőle a szomorúságot, mely oly nyomasztóan nehezedik az elmére és a szivre; mi sem egészségesebb és erkölcsösebb, mint az öröm; mi sem hasznot hajtóbb, mint a megelégedéssel teljesített munka».

Mindezekkel szemben az előadó ajánlja, hogy oly jelöltek, akiknél súlyos idegbaj jelei mutatkoznak, a képzőkből eltávolítandók. Tanuló vagy hallgató korukban túl nem terhelendők s ezért kellő óraszám fordítandó a testgyakorlásra, kötelezni kell őket a hydrotherapia állandó használatára, melyhez való legtökéletesebb berende-

zés minden ily képzőben nélkülözhetetlen.* Ami a tanulókat illeti, a tanításterv anyagát szűkebbre kell szabni, javítani egyszerűsítéssel a pædagogiai módszereket, a hydrotherapiát, gyakori fürdőket, langyos, hideg zuhantókat kötelezőleg alkalmazni. Mindezzel remélhetjük az ideges zavarok csökkenését. Vizsgálatok előtt fokozott gondot kell fordítani a test hygienéjére, s az iskolai intézetek igazgatói mérsékeljék úgy a tanárok, mint a tanulók buzgalmát.

Utána *A. Sickinger* dr., manheimi városi iskolatanácsos beszélt **Nagy népiskolatestek szervezéséről a gyermekek természetes munkabírása szerint.****

Az előadó rendszerével bizonyos kimustrálást *(Auslese)* akar létesíteni a tanulók közt értelmi munkabirásuk, előhaladásuk szerint. A nemrég megjelent «Német városok statisztikai évkönyve» szerint a 44 legnagyobb város népiskolai tanulóinak *legalább fele* olyan, aki *1, 2, 3, sőt többször is hajótörést szenvedett,* mint a népiskolából távozottak statisztikája mutatja. Ezek azután *igen töredékes iskolai képzettséggel és a lelkiismeretes munkára való rászoktatás nélkül lépnek az életbe.* Különösen a berlini községi iskolákat említette fel, ahol az utolsó évben alig volt tíz olyan iskolakötelezettsége után elbocsátott tanuló, aki a rendes módon érte el az iskola célját.

A tanulótömegeket tehát célszerű volna előhaladásuk szerint csoportosítani és az osztályfelosztásokat is e szerint módosítani. A számos meglevő párhuzamos osztály az ilyesmire nagyon alkalmasnak kinálkozik. Így azután egyforma munkabírásu gyermekek kerülnének egy-egy osztályba, sokkal homogenebb lehetne az oktatás. Így egy nagy népiskolatestben három különféle képzőűtat lehetne szervezni: 1. a közepes és jobb tehetségű tanulókét, 2. a mérsékelten gyönge tanulókét, 3. a betegesen gyönge tanulókét. Ez utóbbi képzőútról már 200 német város gondoskodott az elmaradt elméjű gyermekek részére szervezett úgynevezett kisegítő osztályokkal. A második képző útra terelődnének az iskola tulajdonképpeni gondot adó, minden évben elbukó tanulói. A gyöngéknek ily újabb csoportosítá-

* Tanítóképzőinkben nagyon elkelnének az efféle intézeti fürdőberendezések. Erre eddig alig gondoltak.

** Ez előadás külön is megjelent J. Bensheimernél Mannheimban. Kiegészíti ezt az ugyancsak Nürnbergben tartott kettős referatum. *A mannheimi népiskola külön osztályrendszeréről (Sonderklassensystem)* pædagógiai-iskolatechnikai és orvosi-egészségügyi szempontból, ezek szintén J. Bensheimernél jelentek meg Mannheimban: *Dr. A. Sickinger: Der Unterrichtsbetrieb in grossen Volkschulkörpern sei nicht schematisch-einheitlich sondern differenziert-einheitlich-zusammenfassende Darstellung der Mannheimer Volksschulreform* (3·20 M.) és *Dr. med. J. Moses: Das Sonderklassensystem der Mannheimer Volksschule. Ein Beitrag zur Hygiene des Unterrichts* (80 Pfg.). Azóta jelent meg ugyanott: *Dr. A. Sickinger: Organisation grosser Volksschulkörper nach der natürlichen Leistungsfähigkeit der Kinder.* Vortrag, gehalten auf dem I. internationalen Kongress für Schulhygiene in Nürnberg am 7. April 1904 (80 Pfg.). Továbbá *Dr. A. Sickinger: Mehr Licht und Wärme den Sorgenkindern unserer Volksschule!* Ein Vermächtniss H. Pestalozzis. Zürich, O. Füssli (50 Pfg.).

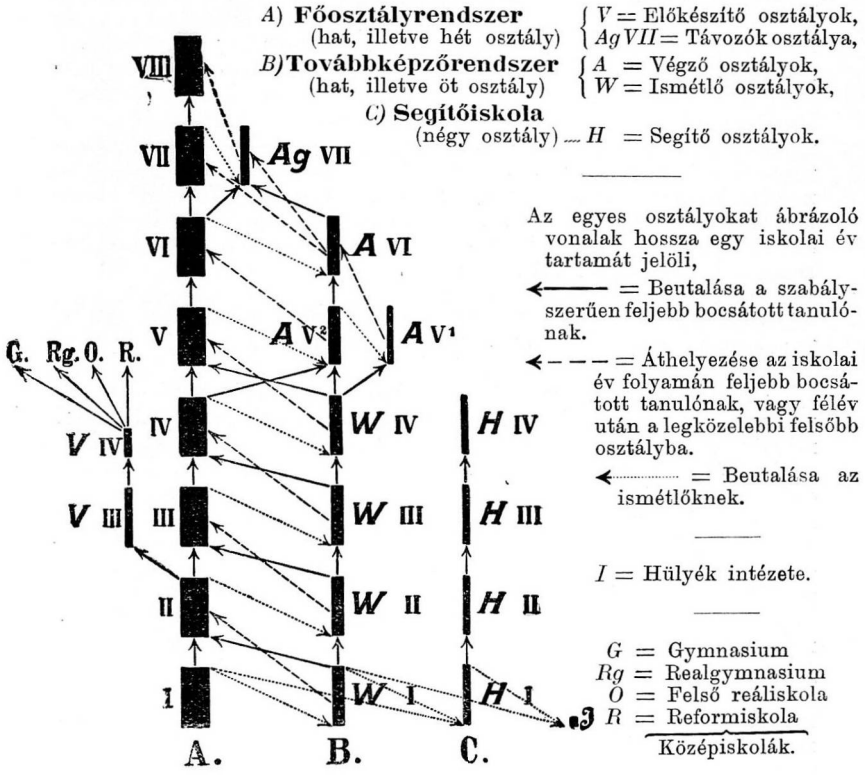

Sémaszerű feltüntetése a mannheimi népiskola különosztály-rendszerének.

(Sickinger dr. úr szivességéből.)

sának az eddigi ismétlő rendszerrel szemben az volna a nagy előbbrevalósága, hogy ez elemek is egyéni munkabírásuknak megfelelő képzőúton haladhatnának és megóvatnának az osztályismétlés lélekölő és erkölcsrontó következményeitől. A gyöngék külön-osztályában *(Sonderklasse)* az oktatás feltételeit természetesen rendkívül kedvezően kell szerveznünk, kevés tanulószámmal, tapasztalt tanítókkal, az iskola emberbaráti és egészségügyi berendezéseire is több figyelmet fordítva. A már meglevő párhuzamos osztályok felhasználásával pedig az ily háromosztatú rendszer minden költségtöbblet nélkül megvalósítható. Be kell látnunk ép úgy, ahogy az iskolaorvos szükségét beláttuk, azt is, hogy a mai nivelláló, sablonizáló oktatásrendszer a psychologia törvényeivel szemben már meg nem állhat, sokkal inkább a tömegnevelés kikülömbözödése fog megfelelhetni az egyénítő nevelés követelményeinek. Térjünk vissza a természethez és a *suum cuique* mondás szerint adjuk meg mindenkinek a magáét, az iskolában mindenkinek a képessége szerint a magáét.

Azután *F. Hueppe* dr., orvostanár Prágából beszélt **A fertőző betegségektől való őrizkedésről az iskolában.**

Mióta a középkor után a modern iskola a humanizmus felvirágzásával megalakult, reformtörekvéseiben tevékeny részt vettek mindig az orvosok. Így van ez már a páduai híres orvostanár, *Mercuriali* óta. A sok ülés és a túlterhelés ellensúlyozásának kérdése csakhamar felmerült s a testi nevelés reformátora, *Guts-Muths* mellett ott találjuk már a modern hygiene megalapítóját, *Johann Peter Frankot*, aki még ma is olvasásra érdemes munkát írt az iskolaegészségügyről. S azóta mind nagyobb szerep jutott az orvosnak az iskolát illető kérdésekben.

Az iskola egész csomó betegségnek lehet a fészke és főleg a fertőző betegségeké. *A fertőző betegségekkel szemben való küzdelmünk főleg az óvakodásból, az egészségesek megóvásából áll.* Ezt illetőleg azonban az orvosok nem róhatnak új terheket a tanárokra, a tanár nem is avatkozhatik az orvos munkakörébe. Hosszú szakjelentéseken nem igazodik el a vezetőség. A jogásznép az ilyet el sem olvassa, mert rá nézve élvezhetetlen. Röviden, világosan fejezzük ki végkövetkeztetéseinket, kívánságainkat s akkor lesz foganatja.

Ily fertőző bajok gyanánt ezeket sorolja fel a porosz miniszteri rendelet: cholera, vérhas, kanyaró, vörheny, skarlát, diftéria, himlő, foltos tífusz, váltóláz, a hastífusz, a ragadós szemgyúladás, rüh, szamárköhögés és a járványos nyakmerevedés. Más országban más betegségeket is találunk az ily rendeletekben. *Az elszigetelést és iskolabezárást követelő fertőző bajokkal szemben tehát az egyes országok intézkedése igen különböző és rendszertelen.* Nem minden fertőző betegség ragadós a szó szorosabb értelmében. A tulajdonképpeni *iskolai fertőző betegségek,* melyekből a gyermekeknek az iskolában való zsufoltsága folytán különös veszély keletkezhetik, a *diftéria, skarlát, kanyaró, szamárköhögés* (tussis convulsiva), *mumps* (protitis epidemica), a *bárányhimlő* (varicella) és a *vörheny* (robeola). A többiek nem sajátosan iskolabetegségek. A tífusz is lehet az iskolaépü-

letnek betegsége, már tudniillik benne rejtőzködhetik a kóros csira, de nem az iskolásfiúk betegsége. Ép igy a váltóláz, orbánc és a többi, mindezeket az ember könnyen megkaphatja, ha egészségtelenül él, amit a homo interdum sapicus gyakran meg is tesz. Az e fajta fertőzőbetegségek egyszersmind a fajnak oly védelmi berendezései, melyekkel az alkalmatlan elemeket kiirtja. Ezért nemcsak a fertőző betegségek ellen kell küzdenünk, hanem ama hajlamok ellen is, amelyek a fertőzésnek alapul szolgálhatnak. Edzeni, erőssé, ellentállóvá kell tenni a nemzedéket. A himlőt sem számította az iskola fertőzőbetegségei közé, noha az iskolában is fontos szerepet játszhatik, de szorosan az oltás-ügy állapotától függ és nem az iskolaviszonyoktól.

Vizsgálva már most a fent elősorolt iskolai fertőzőbetegségeket, Hueppe hangsúlyozza újból az 1893-ban ugyancsak Nürnbergben tartott előadásában (Német Természetkutatók Társaságának ülésén) kifejtett tételét, hogy tudniillik a *betegség három változó érték függvénye* és pedig a kóros hajlamnak, az élősdiek kórnemzésének és a külső kórfeltételeknek. A kóros hajlamnak igen fontos a szerepe. Gyakran kimutatható például teljesen egészséges gyermekeknél a kórnemző bacillus jelenléte, így például a tuberkulózis és a diftéria bacillusa. Sőt ez a kóros hajlam ugyanazon egyénnél is időnkint változik. Rendkívül nagyok lehetnek az ingadozások e tekintetben. Innen a betegségek bizonyos periodicitása. Igy van például a kanyaróval és szamárköhögéssel az iskolában, mintegy hogy úgy mondjuk, ha sok égő anyag felhalmozódott, egy szikra elég s ég minden. A kanyarónál így halmozódik fel 5—6 év alatt egy csomó fertőzhető gyermek s egy eset behurcolása elég a kanyarójárvány exploziószerű fellépésére, de ép oly gyorsan ki is merül ez anyaggal a járvány. Hasonló a szamárköhögés fellépése is. Mivel mennél nagyobb, erősebb a gyermek, annál könnyebben állja ki a kanyarót, nagyon jó az elszigeteléssel megóvni a gyermekeket. *R. Fischal* docens közléséből tudjuk, hogy az úgynevezett *Koplik*-féle foltokról a száj nyálkahártyáján már iókor felismerhető a kanyaró s így még idejében lehet gondoskodni az elszigetelésről. Bizonyos, hogy az iskola nagyban mozdíthatja elő a kanyaró terjedését. Az iskola bezárásával a járvány meg szokott szűnni. Lehet, hogy a szabad levegő fokozza a gyermekek ellenállóképességét. Lehet, hogy a ragadós kóranyag annyira ritkul a szabadban, hogy a fertőzéshez szükséges száma a csiráknak nem elég. A szabad levegő tehát mindenesetre sokat használ s íme ez az oka, amiért a régi katonaorvosok tapasztalatból még az ablakot is kiemeltették, hogy a szellőzést biztosítsák az ilyen betegnél. Egy okkal több, amiért jó volna az iskolák számára a pavillon-rendszer, intenzivebb szellőzhetőségével. *Egyáltalán a szellőzésnek alapvető jelentősége van az iskolára nézve.** Ismervén már most a szabad levegő ily fontos szerepét, évközben csak a beteg gyermeket fogjuk elszigeteltetni. év vége felé az egész iskolát bezáratjuk, hogy mennél hamarabb útját vágjuk az összes megbetegedéseknek a szabadban való futkosás, játszadozás által. Ép így vagyunk a szamárköhögéssel is.

* Ezt az elvet vallottuk mi is: a melegebb évszakban, szép időben mindig nyitva legyen az egyik ablak.

A himlőnél, mumpsnál és vörhenynél elég a beteg gyermekek elszigetelése, mert ezeknél elég jókor lehetséges a kórfelismerés. A skarlátnál és diphteriánál sokat tesz a kóros hajlam. Nem is oly kitörésszerű járvány. Inkább egyes esetek lépnek fel időközökkel. Kellő elszigetelés idejekorán gátat vet a bajnak. Ép így vagyunk a diftériával is, melyet a Klebs-Löffler-féle bacillus idéz elő. Az ötödik életévig a diftéria 90 %-ig szedi áldozatait, de már az 5—20 közt csak 10 %-ig. Ez is megkönnyíti az iskolai elszigetelés dolgát. Érdekes, hogy a mult század elején a diftériára való hajlam nagyon csökkent volt, a század közepétől emelkedett s a kilencvenes évek óta megint érezhetőleg csökkent. Gottstein megállapította, hogy a német újszülöttek 90—98 %-ig annyira immunisak a diftériával szemben, hogy tízéves korukig 2—3 fertőzésnek is ellenállanak nagyobb veszedelem nélkül.

Az óvakodás mellett ép olyan fontos a test ellenálló képességének fokozása. Ha a termet alaposan szellőzik és tisztogatják, a fertőtlenítés határozottan felesleges. Szomorú dolog, ha járvány kell az iskolának naponkint való alapos tisztogatása elrendelésére. Művelt államban megvalósíthatónak kell lenni, hogy *minden osztálytermet naponta alaposan tisztogassanak.** Ehhez azonban a tanulókat alkalmazni durva visszaélés. A tornatermekben a port a levegő megnedvesítésével lehet ellensúlyozni. Ajánlatos a padlónak olaj-impregnálása, ami a nedves feltörlést** lehetővé teszi. E feltörlésnek azonban egyenletesen kell történnie mindenütt. *V. Fritsch* bécsi tanár külön nedves kefetisztítást talált fel, de mindenesetre a porfelszívása légszivattyúkkal lesz a jövő legegészségesebb takarításmódja.

A ragadós szemgyúladással is úgy kell eljárnunk, mint a többi fertőző bajokkal. Igen fontos ez, hiszen 14 %-a a fiatal vakoknak fertőző gyermekbetegségben vakult meg. A tuberkulotikus betegek közül csak a nagy fokban tüdővészesek veszedelmesek a többire, ilyen azonban ép a gyermekek közt ritka, sokkal veszedelmesebb tehát a tüdővészes tanár. Használja a köpőládát. A tanulók meg szokják meg a zsebkendő használatát. Igy a tuberkulotikus gyermekek kezelésének kérdése tulajdonképpen egy az iskolatisztogatás kérdésével. A köpet lenyeléséről már csak azért is leszoktatandó a fiatalság, mert ép a gyermekkorban nagy a hajlama a béltuberkulózisra. A tuberkulózisnál a hajlam és az ellenállóképesség roppant nagy szerepet játszik. Ép az iskola küzdhet azonban ez ellen, a szüneti gyermektelepekkel, a szabadban űzött iskolajátékokkal fokozva az ellenálló képességet. Különösen a tengerpartok használhatók fel tengeri hospice-ekre a gyermekek erősítése céljából, amint ez főleg Franciaországban oly mintaszerű módon történik.***

* Bizony e követelményt nálunk is jó volna megvalósítani a szokásos hetenkint kétszer való tisztogatás helyett.

** Az eddigiek közt a legegészségesebb takarításmód mindenféle sepréssel szemben, ebben egyetértenek a különféle vélemények.

*** Hueppe felemlíti, hogy ez még nem történik kellő arányban a német és osztrák tengerparton. Ne felejtkezzünk el a magyar tengerpartról sem. Ily *tengerparti Diákház* pompás tanyát adhatna nyárra sok szegény s gyönge magyar gyereknek. A Balaton partján is kellene ily *Balatoni Diákházat* szervezni.

A skarlátnál hat hétre, a diftériánál, mumpsnál három hétre, a szamárköhögésnél három-négy hétre, aszerint, mikor alábbhagy a görcsös köhögés, szabható a kitiltásidő. Mindezeknél azonban sok mellékkörülményt kell tekintetbe venni, főleg az illető lábbadozó idegrendszerének, agyának állapotát. Hosszabb iskolamulasztás végre is az egész életre nem olyan rossz, mint a korán tönkretett szervezet, mint a korán túldolgozott agyvelő. Ragadós betegeknek testvérei is maradjanak otthon, kivéve a felső osztályokban, ha az orvos nem tartja szükségesnek.

Amit már *Johann Peter Frank* s *Pettenkoffer* hangoztatott, Hueppe erősen hangsúlyozza, hogy ez óvóintézkedések maguk egészségügyi szempontból nem elegendőek, mert akkor csupa nyomorék nemzedéket nevelhetünk fel, az *elejét vevő hygienéhez* mint további követelmény kell a *felépítő hygiene* (Hueppe megkülömböztetése és elnevezése), amint később *Buchner* pozitiv hygienének nevezett. Unokáinknak még jobb dolguk kell hogy legyen s még jobban előkészítve kell az élet küzdelmébe lépniök. Feladatunk ugyanis «a fenyegető elkorcsosúlásnak a nevelés reneszánszjával ellene dolgozni. Az állam, amely az iskolakötelezettséget elrendelte, ezzel magára vállalta azt a kötelességet is, hogy a gyermekeket minden irányban nevelni fogja és így hogy testileg is az egyes életkoroknak megfelelően ki fogja képezni és ellenállóvá fogja tenni. Az orvosnak hygienikusnak, az oktatónak, nevelőnek, az igazgató tisztviselőnek nemzetgazdásznak kell lennie s mindnyájuknak *oly erős nemzet* * *létrehozatalán kell dolgozniok, a milyenre szükségünk van.* «Nem vissza a természethez a hanem előre az egészséghez, ennek kell a minket egyesítő csatakiáltásnak lenni» s akkor az iskola derék embereket fog nevelni «népünk üdvére és jólétére s az emberiség javára».

A méltán nagy tetszéssel fogadott előadás után ügyviteli ülés volt, amelyen *Griesbach* elnök a londoni *Sanitary-Institut* meghivását terjesztette elő az iránt, hogy a következő kongresszus Londonban tartassék, majd az angolországi elnöknek, *Sir Louder Bruntonnak* adta át a szót, aki részletezve ez ügyet, szíves szavakban meghítta a kongresszust, mit az egész gyűlés élénk tetszéssel fogadott, s így *Griesbach* elnök kijelentette az ülés határozatát, hogy

a következő kongresszust Londonban, 1907 augusztusának első hetében fogják tartani. Ez lesz a második nemzetközi kongresszus. Azután táviratokat olvastak fel, majd *Leubuscher* orvos-

* Ez és a következő gondolat nálunk is eléggé meg nem szívlelhető. Mind a két gondolat élesen, plasztikusan fejezi ki azt a célt, amely felé haladnunk kell, *mind egészségesebb, mind erősebb jövendőbeli magyar nemzet* létrehozatala végett. Bár hallanánk efféle gondolatokat mennél többször hangoztatni az állami élet minden terén. *Dr. P. K.*

tanár indítványára öttagú bizottság alakítását fogadták el az iskolaorvosi vizsgálatok egységes alapelveinek megállapítására.

A csütörtök délutáni üléseken az *A) csoportban Hermann Graupner* drezdai tanító értekezett *A testhosszúság növekedés-törvényei és az iskolapadok elosztása 57,000 drezdai elemi iskolai tanulón végzett vizsgálat alapján* címen. A sok vizsgálatból azonban nem szűrődött le határozottabb eredmény. *Berger* dr. kerületi orvos Hannoverából *Új, a hygienikus és pædagogiai követelményeknek megfelelő iskolapad*ot mutatott be. *C. Hinträger* tanár és okleveles építőmérnök a Bozen melletti Griesből, *Jelenünk népiskolaháza hygienikus szempontból* című értekezését *G. Kuch* nürnbergi városi főmérnök olvasta fel. Sorra vevén Amerika, Belgium, Dánia, Finnország, Németország, Anglia, Hollandia, Norvégia, Ausztria, Olaszország, Oroszország, Svédország és Svájc szokásos népiskolaház typusait, behatóan ismerteti mindegyiket.

A *B) csoportban E. Hintzmann* dr. fil., elberfeldi főreáliskolai igazgató A meg nem osztott tanítás előnyeiről szólt, értve ezen a kizárólagos délelőtti tanítást.

A középiskolákban, gimnáziumokban, reálgimnáziumokban és főreáliskolákban a tanárok, a tanulók is túl vannak terhelve. A tanárokon az idegesség mutatja. A tanulókon szintén az idegesség, de meg egyes szervek megbetegedése, a rövidlátás kifejlődése, az elmebeli lustaság, kedvetlenség. A tanulók túlterhelésének három tényezője az oktatásszakok száma, az oktatásórák száma és a délutáni idő, az esteli órák, amelyekben a házi feladatot kell elvégezni. E túlterhelést meg lehetne szüntetni az oktatásszakok számának csökkentésével, az oktatásórák számának csökkentésével és az által, hogy a tanulóknak más időt, a délutánt szabaddá tesszük a házi feladatok elkészítésére. Csakhogy az eddigi tapasztalatok szerint nem igen lehet kilátásunk sem az oktatásszakok, sem az oktatásórák számának csökkentésére, azért módot kell találnunk arra, hogy a házi feladatokat még nappal elkészítsék. E mód volna az egyes oktatásóráknak 45 percesekké csökkentése, így minden délelőtt hat órát lehetne tartani tíz percnyi időközzel, s akkor a torna- s játékórákat kivéve az egész oktatás kizárólag délelőttre esnék, a házi feladatot délután lehetne elkészíteni s ugyanakkor maradna még idő az egyéni hajlamok fejlesztésére zenével, sporttal stb. Az ily órabeosztással tett tapasztalatok megmutatták, hogy a tanulók a tanításkor elevenebbek, otthon munkakedvelőbbek. Az oktatásórák ilyetén megkurtítása jótékonyan hat a tanár túlterhelésére is, mert nagyobb pihenőszüneteket ad nekik a szabad délutánok alakjában.

M. C. Schnyten dr. fil., antwerpeni tanár szintén ugyanarról beszélt. Alapvető hiba van úgyszólván az összes kutatásokban a tanulók elfáradására vonatkozólag. Ebből következik, hogy nem fogadhatjuk el a délutáni oktatás alantasabb értékére vonatkozó kutatásokat a délelőttivel szemben. Beható vita indult meg, melynek végén Hintzmann javaslatát fogadták el, melynek értelmében az iskolaegészségügyi nemzetközi kongresszus *B)* csoportja azt a kérést intézi az iskolahatóságokhoz, hogy *a meg nem osztott tanítás behozatalára vonatkozó javaslatokat jóakaró vizsgálat alá vegyék s az ily kisérleteket lehetőleg megengedjék.*

Emanuel Semerád dr., városi orvos Jungbunzlauból, Csehországból szintén A meg nem osztott tanítás szükségességéről és előnyeiről szólt beküldött értekezésében, főleg a testi nevelés érdekében, az egészséges ember nevelése érdekében sürgetve a kizárólagos délelőtti tanítás általános behozatalát.

A *C) csoportban A. Flachs* dr., Moinesztiből, Oláhországból Egészségügyi tanítások ismeretének a tanulóifjúság körében való terjesztéséhez címen értekezett.

Kivánatosnak tartja, hogy a felső iskolákban kötelező hygienikus kurzusok legyenek, hogy a középiskolákban oktatásszak legyen az egészségtan, hogy a hygienikus oktatás az elemi iskolákba is azonnal behozassék, hogy általános érthető népszerű egészségügyi előadások tartassanak és népszerű egészségügyi füzetek jelenjenek meg, hogy végre az osztálytermek s folyosók falain megfelelő hygienikus felirásokat alkalmazzanak, természetesen egyszerű formában, alkalmazkodva a gyermeki elméhez, világos, lehetőleg verses szövegezésben. Igy például az iskolaépület főbejárata felett e főigéi lehetnének az egészségügynek: *Légy tiszta, — légy mértékletes, — légy szerény!* Ha így járunk el, elérhetjük, hogy a század, melynek küszöbén vagyunk, oly méltó nevet kap, melyet egyik sem kapott még, a *hygiene százada* lesz a történet évkönyveiben.

Utána *Bexheft* Ármin dr. iskolaorvos és egészségtantanár a budapesti ev. főgimnáziumban A hygienikus ismeretek terjesztése az iskolában címen beszélt.

Ismertette a magyar viszonyokat s javasolta, kogy a magyar minta szerint iskolaorvosi kurzusok szerveztessenek hygieneileg és pedagogiailag képzett iskolaorvosok és egészségtantanárok kiképzésére. Az egészségtani ismereteknek a népiskolától kezdve minden iskolában helyet kell foglalniok. Igazán hygienikusan épített iskolaépület már maga alkalmat szolgáltat a tanárnak, hogy egészségügyi

magyarázatokra térjen ki (fűtés, szellőzés, padló) s azzal is jól hat, hogy mindig a tanulók szeme előtt van. De a fő legyen föltétlenül a külön egészségügyi oktatás. Terjeszkedjék ki ez az egészségellenes befolyások ismeretére, az észszerű testápolás szabályaira, a fertőző betegségekkel szemben való védekezésre, balesetek, életveszedelem idején az első segélynyujtás vagy szükséges teendők főtételeire. Az alsóbb iskolákban az egyéni, a felsőbbekben a társadalmi hygienére fordítandó a gond. szakiskolákban a szakéletpálya sajátos viszonyaira. Kötelező tárgy s vizsgálat tárgya legyen az egészségtan minden iskolában. Felsőbb iskolákban szakszerűen, alsóbbakban belevonva a többi oktatás keretébe, főleg az olvasókönyvekben megfelelő rövid fejtegetések alakjában. Hogy túlterhelés ne legyen, a hygiene fejében más mellékes tárgynak kell áldozatul esnie, csak a legszükségesebbet kell tanítani rövid, velős alakban, a tanulók felfogásához mérten, lehetőleg gyakorlatilag, szemléltetve. Legyenek jó szemléltető eszközök, jó iskolakönyvek és olvasókönyvek.

J. Slansky peterswaldi tanító Az egészségtan a népiskolában címen részletes tervet dolgozott ki ez irányban.

Célja ez oktatásnak a *gyermekeket meggyőzni, hogy az egészség ápolása nélkül tartósan nem lehetnek egészségesek.* Az eszközök erre: Tanítás a testről és működéseiről. Ráutalás a testnek a természettől való függésére, ennek törvényeire. A leggyümölcsözőbb volna ez oktatás, ha a koncentrikus módszert használjuk, úgyhogy a főtudásanyag minden osztályban előfordul, fokról-fokra bővítve s mindjobban kiépítve, mert a gyakorlás és szokás a legjobb tanítómesterek. Az egészségügyi szabályok gyakorlati alkalmazása legyen a fődolog. Tisztaságot kell megkövetelni a tanulóktól, épúgy az iskolaterem s az iskolai tárgyak dolgában. Szellőzni kell gyakran az összes ablakokon, ha lehet, keresztlégvonattal. Fényről, rendről, edzésről gondoskodni. Ha a gyermekben kifejlesztettük teste megbecsülését, egészsége fentartására törekvését, megbecsülhetetlen ajándékkal ajándékoztuk meg s erkölcseit is megnemesítettük.

Szent-Pétervár különféle oktató intézeteiben az egészségtan tanításáról, a nyilvános egészségápolásra alakult orosz társaság ily irányú dolgozatainak eredményeiről beszéltek *Ostrogorsky* dr., *Klimóff* dr. és *Anissimoff* dr.

A *D* csoportban *E. Quirsfeld* dr. kerületi orvos Rumburgból, Csehországból, A gyermek testi és értelmi fejlődéséhez az első iskolaévekben címen 8000 iskolásgyermeken végzett saját vizsgálatainak eredményét ismertette az iskolás gyermekek fejlődésére vonatkozólag iskolába léptüktől kezdve a tizennegyedik életévig. Sok érdekes, de jobbára ismert adatot sorolt fel.

Feltűnő, hogy az első iskolai év végén a gyermekek 21%-ánál 3 kg.-ig terjedő súlyfogyást lehetett megállapítani, a második iskolai

év végén csak 5%-ánál, a harmadiknak végén már csak 2%-ánál s a negyediknek végén már 1%-nál is kevesebbnél. A teljesen megváltozott életkörülmények okozhatják ezt a változást a hetedik életév körül. Nem állítható, hogy ez volna a leggyöngébb fejlődési korszak. Iskolai káros befolyások, értelmi túlerőltetés, elfáradás, szintén nem lehet oka modern iskolapalotáinkban és modern tanításmódszerünknél. Fontos volna azonban, hogy a gyermeket iskolába lépte előtt orvos vizsgálja meg iskolára való érettsége dolgában. Az ily iskolai-érettségi orvosi vizsgálat bizonyára nagyon leapasztaná a fenti %-okat,

W. Winkler bécsi reáliskolai igazgató **Lélegzéstorna ápolása az életben és az iskolában** címen érdekes új dologról szólt.

Tapasztalati tény, hogy a tanulók az elméleti órákon túllassan, a testgyakorlásnál túlélénken lélegzenek. Az előbbi állapotban a szervezet félgőzzel dolgozó géphez hasonlít, míg utóbbi állapotában a szabályozó nélkül túlhevítve dolgozó géphez. Előadó szerint e viszás állapoton sokat segít a lélegzéstornának beigtatása a testgyakorlás körébe, tervszerű felosztással a szabadgyakorlatokhoz, a szertornázáshoz, játékhoz mérten. Lélegzéstorna alatt ő a szabad levegőben, szabad napfényben rendszeresen gyakorlott másodpercnyi hosszú belégzést, megállást és kilégzést érti, a lélegzőizmok erősítése, a mellkas tágítása és a tüdők edzése, a szív- és bőr-tevékenység élénkítése, a vérkészítés és elosztás természetes szabályozása, a szervezet táplálkozása növekedése és kiválasztásai célszerű előmozdítása, mindenféle káros befolyással szemben való ellenálló képessége fokozása céljából.

A főgyakorlat ilyeténképpen volna: A tanulók sorba állnak katonás testtartással: Alapállás, sarkat össze, térdet feszíteni, kezeket csípőre, hasat be, mellet ki, fejet egyenesen — utasításokkal. Azután szájat csukva, *belégzés:* 1—2—3, *kitartás:* 1—2—3, *kilégzés:* 1—2—3. Közben meg kell figyelni a tanulókat, akik közt e *tüdőtorna* tekintetében négy csoport különböztethető meg. Az elsőt alkotják, akiknél a gyakorlat jóleső érzéssel járt. A másodikat, akiknek némileg kellemetlenül esett, mintha szédültek volna, ezek különben csak tüdejük egy részével szoktak lélegzeni s ezért okoz náluk az egész tüdő mozgása bizonyos kellemetlen, szinte szédülős érzést, ezek különben a tüdőcsúcshurut jelöltjei. A harmadik csoport erőlködik az orrán át lélegzeni, de mégis néha a száján lélegzik, ezek rossz szokásból eddig a szájon át lélegzettek, mert senki sem figyelmeztette erre őket. A negyedik csoport minden erőlködéssel, a legjobb akarattal sem képes az orron át lélegzeni, ezeknek természetes lélegző útja el van zárva az orrkagyló rossz képződése, vagy orrpolyp vagy az orr nyálkahártya gyuladása, duzzadása, vagy leggyakrabban az úgynevezett torokmandola elhelyeződése által. Előadó harminc éves tapasztalata szerint a tüdővész az utóbbi három csoportból szedi áldozatait, ha idejében célszerűen nem avatkoznak közbe.

Már a harmadik csoportbeliek állandóan nyitott szájukkal bizonyos sajátosan eltorzult arckifejezést mutatnak, gyakran igen kedvezőtlen benyomással. A negyedik csoportbeliek sokszor a gyöngeelméjűség teljes képét tüntetik fel: szájuk nyitott, alsó ajkuk lefityeg, nyelvük zavaros, tekintetük sajátosan leskelődő, arckifejezésük tompa,

lelketlen, gondolkodásukban nehézkesek, gondolataik kifejezésében lomhák, tehetetlenek, sokszor nagyothallók s gyakran panaszkodnak főfájásról. Az első hárommal tovább dolgozhatik a légzéstorna, a negyedikkel egyelőre mit sem tehet.

Különösen a második és harmadik csoportnak erősen hangoztatandó, hogy «zárd be az ajkat, épséget ez adhat.» *(Geschlos'ner Mund, erhält Gesund).* Közben a tornatanár magyarázza meg a szabad levegő fontos hatását az ember életére és egészségére, a tüdő, a szív működését, az orrlélegzés hygienikus előbbrevalóságát, a szokásos szájlélegzés káros következményeit, népszerű, szemléltető módon. Ha a fiú megérti az orr sajátos védő szerepét, melynek nyálkahártyája csilláival a levegő szennyét, fertőző anyagait felfogja s kikergeti, hidegben megmelegíti előre a levegőt, ha mindezt megérti, bizonyára használni is fogja ez oly célszerű berendezést. Sok köhögéstől. rekedtségtől, nyakfájástól fogja ez megoltalmazni. Az eldugult orrúak szülői értesítendők, hogy a gyermekkel orvoshoz forduljanak, aki operativ módon segít a dolgon. Az ily operáció, ami pár pillanat megvan s pár nap alatt már be is gyógyult a helye, egy csapásra kicseréli az egész fiút, tartása, arckifejezése, nyelve, felfogása egészen más lesz.

E légzésgyakorlatok különféle testtartásban is végezhetők. A leánytanulókra nézve talán még inkább szükségesek, mint a fiúknak. A női ruha, a női szokások nagyon ártottak és nagyon ártanak a női nemnek, ennek helyrehozatalára felette szükséges a lélegzéstorna. Nem egy a fűző alatt hervadt, a modern társadalmi élet tikkadt légkörében elbágyadt embervirág kapna új erőre, üde növekedésre, vidám virulásra s meg lehetne menteni a korai haláltól vagy az örökös sinlődéstől.

Ily módon a tuberkulózistól sok áldozatot lehetne elragadni. Előadó utal saját tapasztalatára, hogy köhögős, gyönge, beesett mellű, rekedt hangú gyermekekből derekas, boltosodó mellkasú férfiak lettek ezáltal. Így érthető az is, hogy mért mondotta az emberi művelődés egyik legrégibb emléke, a Rigvéda, a régi indusok vallási könyve a helyes lélegzést * a «dolgok nagy szabályozójának», hogy mért ajánlották az indus papok a lélegzés mesterségét a népnek, mint a betegségek és a sínylődés ellen való hathatós védelmet s vallásos tisztelettel vették körül, hogy mért alkalmazták Celsus és Galenus is a lélegzés mesterségét gyógyító eszköz gyanánt a betegségek ellen. Annál érthetetlenebb, hogy manapság oly szerény szerepet játszik a lélegzéstorna. Neumann, Niemeyer joggal figyelmeztettek nagy értékére.**

* Atman.

** A rendes lélegzésre való tanítás pompásan megvalósítható a tornaórák keretében s ez nemcsak lehetséges, hanem okvetetlenül szükséges is. Mikor tornát tanítottam éveken át, mindig külön tanítottam a fiúkat járásnál is, futásnál is a helyes lélegzésre s később is mindig ügyeltem az egészséges lélegzésre. Nagyobb menetelés előtt mindig külön rendeltem el a légző utak rendbehozatalát, az orrfújást. Az orrlégzésre különösen a futásnál kell vigyázni, mert ilyenkor sokkal hajlandóbbak róla megfeledkezni s a szájon át lélegzeni. A régi görögök ekkor boglárfalevelet vettek ajkaik közé s ezt nem volt szabad kiejteni. Így kényszerí-

Unia Stein Parvé dr. med. Brummenből, Hollandiából, Helyes lélegzés az iskolában címen szintén erre figyelmeztetett.

A lélegzést is tanítani kell, a tornánál ezt nem teszik, pedig ezek ép úgy izommozgások, mint a többiek, amelyeket a tornában begyakoroltatunk. Sok orvos nem törődik ezzel, pedig aki tudja már, hogy mi a helyes lélegzés, az könnyen meggyőződhetik, hogy csak kevés ember lélegzik rendesen. A tüdők mechanizmusa a legtöbb embernél csak tökéletlenül dolgozik, a lélegzetvétel felületes és kevés levegő jut a tüdőbe a vér oxydálására, minek következménye vérszegénység, szívgyöngeség, rossz emésztés, idegbántalmak stb. A hiányos oxidáció folytán rossz a vér és csak rosszul táplálhatja a testet. A rendes lélegzés az orron át való belégzés, megállás és hosszú kilégzés. Kevesen lélegzenek mélyen. Ha a kilégzés rövid, szénsavas levegő marad a tüdőben vissza, mely állapot minden újabb lélegzésnél mindig rosszabb lesz. Az ifjú kor a legalkalmasabb a lélegző izmok begyakorlására. Helyes lélegzéssel ama milliók közül, akiket évenkint a tüdővész áldozatúl ragad, ezreket lehet megmenteni. A tuberkulózis bacillusa csak ott tenyészhet és sokasodhadik, ahol rossz, beteg talajt talajt talál a gyönge, rosszúl szellőzött tüdőben. Tanulják tehát a gyermekek az iskolában a légzésgyakorlatokat és pedig a tornaórák alatt, leginkább a szabadban.

M. Guttmann, bécsi tornatanító Tanulóifjuságunk vitalis capacitásáról beszélt.

Vitalis capacitáson az élettan azt a térfogat-levegőt érti, ami a legnagyobb belégzéstől a legnagyobb kilégzésig a mellkasból távozik. Még a legnagyobb kilégzésnél is a belélegzett levegő egyharmada bent marad *cresidualis* levegő), csak 6—7 lélegzetvétel után újul meg teljesen a tüdőbeli levegő. Mennél jobb a légcsere, annál jobban érzi magát az emberi szervezet. Így nagyon is helyénvaló a vitalis capacitas-féle kifejezés és érthető a törekvés ennek fokozására. A vitalis capacitás mérését a mult század végén feltalált *Hutschin*-féle spirometerrel szokás mérni. Mérhető azonban egyszerű méterszalaggal is a mellkas tágulása. Előadó efféle adatokat mutatott be s azután az általa is tanított lélegzéstorna jótékony hatásáról beszélt.

Otto Hoffmann dr., phil. tanár Lübeckből Lélegzés és testalkotás címen a helytelen «iskolai testtartás»-ról szólt, melynél a fej előre görnyedt, a lapocka kiáll, a mell beesett, a hátgerinc görbe.

tették magukat a száj csukvatartására. Ezt is elmondtam diákjaimnak s levél helyett tiszta zsebkendővel tettük ugyanazt a futásgyakorlatoknál. Azonban nemcsak a tornaórákon, hanem más, elméleti órán is rendre szoktam utasítani a tanulókat az egyenes ülő testtartást, a száj csukvatartását illetőleg s szoktam ezzel kapcsolatban a helyes lélegzésre is figyelmeztetni. *Dr. Pekár Károly*

Mindezt a helytelen, tökéletlen lélegzés okozza. A kis gyermekek, az evezősök, az énekesek lélegzenek úgy, ahogy igazán kell, tudniillik úgy, hogy a kulcscsonttól a csípőig az egész törzs kitágul. A legtöbb tanuló nagyon felületesen lélegzik. Erős lélegzésnél fölemeli a vállát, ily észszerűtlenül egyik állat sem lélegzik. Jó lélegzésű fiúk testének képét bemutatva, összehasonlítja Polykletos egyik szobrával. A hasonlóság félreismerhetetlen. A fenti testtartásbeli hibákat tehát megszünteti a helyes, a teljes lélegzés *(Vollatmung)*. Ily helyes, teljes lélegzéssel *lesz jó a testtartás*, lesz *szép a test alakja*. Erre szolgálnak az ifjusági játékok a szabad ég alatt,naponta vagy két óra hosszat. A ruha ne akadályozza a lélegzést. Gomboltassuk ki a kabátot, mellényt s nyittassuk ki a derékkapcsot s végeztessünk a fiúkkal néhány légzésgyakorlatot, 100 közül kilencvennek félkéznyivel szűkebb a ruhája, mint kellene, mikor utána be akarja gombolni. Előadó egy kiváló tornász képét mutatta be gyönge mellkassal és erős derékövbarázdával, mi más mellette Polykletos görög ifjúja! Képeket mutatott be a rossz lélegzés hatásáról. Ő maga is saját hibás lélegzése alapján lett e dolgokra figyelmes, minek következtében ugyanis nyakizmai megfájdultak s mikor azután az inkább csak vállbeli lélegzés helyett a rekeszizommal való teljes, vagyis hasi lélegzést begyakorolta, vitalis capacitása, életereje s munkabirása negyven éves kora mellett is tekintélyesen növekedett.

A lélegzés gyakorlásának kérdésében megindult vitában az orvosok mind mellette voltak, de azt is hangsúlyozták, hogy a lélegzés nem lehet mesterséges dolog, mindig természetes legyen. Azért lehetnek a játékok, az úszás, futás, járás mellett külön légzésgyakorlatok is, amilyeneket Svédországban végeznek a tanulókkal, karemelésnél belégzés, leeresztésnél kilégzés* igen lassú tempóban.

Az *F)* csoportban *Leonhard Rosenfeld* dr.. a testegyenészeti sebészet különorvosa *A béna iskolákról* beszélt. Az eddigi statisztika szerint szükség van ezekre az iskolákra. Az államnak kötelessége ilyeneket fentartani. Az ily iskola ne csak oktasson elméletileg, hanem ipari kézügyességre is tanítson. Kívánatos, hogy internátusa legyen, külön orvosa legyen, esetleg valamely gyógyitóintézettel, polyklinikával kapcsolatban, amire nagyon jó törekedni. *Zimmer* dr., tanár Berlin-Zehlendorfból *Művelt osztálybeli ideges fiatal leányok részére való gyógyító-nevelő intézet* cimen ily intézetét ismertette. *K. Baldrian*, a bécsi alsóausztriai süketnémaintézet főtanára *A süketnéma gyermekek egészsége*

* Hasonló gyakorlatokat végeztettem a tornában magam is karszétterjesztéssel és leeresztéssel vagy pedig az úszó mozdnlatra emlékeztető, magas tartáson át történt szétterjesztéssel és leeresztéssel. E mozgások nagyon alkalmasak a lélegzésgyakorlatokhoz és igen természetesek.
Dr. P. K.

ápolásáról beszélt. A süketnémasággal gyakran általános testi gyöngeség is kapcsolatos, mindenekelőtt ezen kell akkor segíteni megfelelő módon, a test, főleg a tüdők erősítésével.

A *G* csoportban *J. Weigl* dr. Münchenből, *Az iskolai ifjúság reggelije* címen a tiszta tejet ajánlja, vagy pedig malátakávéval a kávé, tea, alkohol helyett, melyek csak elölik az éhségingert, de nem laktatnak s csak megmérgezik a fiatal, üde szervezetet, gyakran idő előtt ébresztve fel a szervezetet fonnyasztó érzéki vágyakat. *Fr. Zollinger,* a zürichi kanton oktatásügyének titkára, *Nemzetközi Oktatásügyi Hivatal* s *Nemzetközi Oktatásügyi Kiállítások* szervezését javasolta. *S. Akbroif,* odesszai rektor iskolaügyi tárgyak kiállított modelljeit magyarázta.

Csütörtökön este ünnepi színi előadás volt. Pénteken, április 8-án folytatták a szakületeket. Az *A* csoportban *Max Gruber* dr., a hygiene tanára Münchenből, Az iskolatermek ellátása napfénnyel címen tartott előadást.

Az oktatás a népiskolágban és a középiskolákban rendszerint kizárólag *napvilágnál* történjék. Gazdasági okokból is, de meg egészségügyi okokból is, hogy a levegő tiszta maradjon s jó hőmérsékletű. A nappali világítás pedig olyan legyen, hogy minden dolgozóhelyen az iskolai munkát a rendes, vagy üveggel javított szem megerőltetése nélkül el lehessen végezni. Télen minden ilyen órát délelőtti 9 és délutáni 3 óra közé kell tenni, amikor még elégséges napvilág van.* Ahol lehetséges, kapjanak az iskolatermek felső világítást. Ez a legegyenletesebb. Legajánlatosabb e célból a félfödél, az úgynevezett *shed*-födél, mely a direkt napsugarakat távoltartja s a csapadék behatolását is a legkönnyebben akadályozza meg. Ahol ez nem lehetséges, mint például emeletes épületek földszintjén és alsóbb emeletein, ott az iskolaterem számára *magas oldalvilágítás* legyen, akár mint a festő műteremben, ép ezért az északi, északnyugati, északkeleti tájolását az épületnek tartja előadó helyesnek. A direkt napsugarakat vakító voltuktól mindenképen meg kell fosztani, a legcélszerűbben a diszítményes üveggel. Ha függönyt használunk, ezeknek felülről lefelé, lentről felfelé is húzhatóknak kell lenniök, hogy tetszés szerint hasz-

* Így kérelmeztem én is, igaz, hogy hiába, egy délutáni 3—4-re tett francia nyelvi órám áthelyezését, mely — hozzá még Lőcsén, a hegyek közt — lámpa nélkül (a teremben nem volt lámpa s ezt is kértem — hiában) teljesen hasznavehetetlen óra volt a téli időszak alatt, olvasni, írni nem lehetett, csak beszédgyakorlatokra használhattuk fel. A kérelem teljesítése helyett azonban, mivel a nagyrészt elveszett órák káros hatása az eredményen is szükségkép meglátszott, még ismétlő órákat rendeltek el ez osztállyal. Ez órát feltétlenül át kellett volna helyezni s addig is lámpát adni. *Dr. P. K.*

nálhassuk. Olyanoknak kell lenniök, hogyha teljesen felhúzzuk, akkor az egész ablakmezőt szabadon hagyják. A munkahelyekre *balról, fentről* és *elölről* essék a világosság, legalább is oly mértékben, hogy zavaró árnyékok ne támadjanak. Ablak a katedrafalon a diákokat vakítja, a hátfalon a tanárt vakítja. Jobb oldalt lehetnek ablakok, de akkor ezeket úgy kell lefüggönyözni, hogy csak negyedét szolgáltassák annak a világosságnak, amennyit a baloldaliak adnak. Egyáltalán nemcsak a baloldalon lehet ablak, csak a többin is nagyon jó, különösen a szellőzés és az óraközökbeli napsütés *(Sonnung)* szempontjából, de a tanítás alatt e többi ablakot megfelelően le kell függönyöznünk.

Azok a teljesen biztos világítású munkahelyek, amelyek *direkt, szétszórt égi világosságot* kapnak, vagyis az égboltról, a felhőkről *közvetlenül* érkezőt. Még az sem elég, hogy bármilyen kis égdarab világítsa meg ezt, hanem az *égdarabnak bizonyos minimális nagysága szükséges.* Ennek közelebbi meghatározása praktikus szempontból nagyon fontos. *Javal*, aki a világosságot adó égdarab nagysága és a világítás e viszonyát először ismerte fel, e követelményt úgy foglalta tételbe, hogy minden munkahelyről oly csík eget kell látnunk, mely az ablakfától függőlegesen lefelé mérve legalább 30 cm. szélesnek látszik. *Foerster* szögmértékkel próbálta ezt kifejezni. Egyenest húzott a munkahely közepétől az ablakmező felső széléhez s egy másikat ugyanonnan s ugyanabban a függőleges síkban a látható égdarab alsó széléhez, vagyis az ablakkal szemben levő épület fedelének tetőél- vagy oromfalvonalához s a kettő zárta szöget *nyílásszögnek* nevezte. Követelményül állította már most fel, hogy e nyílásszögnek legalább 5°-nak kell lennie, azzal a további feltétellel, hogy a felsőhatár s a látóhatár zárta szögnek vagyis a «*legnagyobb emelkedésnek*», legalább 25—27°-nak kell lenni. A világosság-mennyiségek, amit a felületegység kap, úgy viszonylanak, mint a hajlásszög sinusai. Hiánya ez eljárásnak, hogy a látható égdarab szélességét, vagyis a szélességszöget nem veszi tekintetbe. Követelménye sem elégséges, ha a szélességszög vagy a legnagyobb emelkedés nagyon kicsi, viszont túlságos, ha a szélességszög nagy és a világosság beesése meredek.

A helyes mértéket *Leonhard Weber* találta meg a térszögben, a zúgban, amit az ő térszögmérőjével vagy zúgmérőjével mérhetünk a világító égdarab széleitől a munkahely közepén húzott sugarakalkotta zúgban. Ezzel végezte *Hermann Cohn* is méréseit s így mutatta ki, hogy függőleges beeséskor minden munkahelynek legalább 50 quadratfoknyi égdarabot kell kapnia, hogy kellő világítása legyen. A zúgszög minimális nagysága új iskolaépületeknél fontos szerepet játszik. *Gottschlich* jóllehet szintén a zúgot tekinti irányadónak, mégis elegendőnek tartja csak a nyílásszög és a legnagyobb emelkedés mérését, amit tükörsextanssal igen gyorsan végez. Ha ez elegendő nagy — úgymond — akkor biztosak lehetünk a mai viszonyok közt, hogy a zúg is elég nagy. Előadó azonban ezt nem tartja elegendőnek. Igaz, mondja, hogy a zúgmérő az ablakhoz közel, halvány képet ad, de hiszen e helyeken felesleges is a mérés. Könnyű lesz megtalálnunk azokat a helyeket, amelyeknek zúgnagysága kétes és csak ezeket fogjuk mérni. Nem is utólag fogjuk mérni, hanem már a tervek készítésénél kiszámíttatjuk a világosságzugokat s azután építtetünk.

Időnkint gondoskodni kell az ablakok tisztításáról, mert a rájuk tapadó piszok jelentékenyen csökkenti a beeső világosságot. Ép úgy kell az ablakok megnedvesedése ellen is védekeznünk kettős ablakokkal, szövetvégekkel vagy az ablakközben elhelyezett vízszívó anyagokkal, mint például clorcalciummal. Ahol már az építményen nem segíthetünk, a sötét helyeket jelentékenyen megjavíthatjuk az elég drága, de aránylag még mindig olcsó expedienssel, a *Laxferprismák*kal. A falak világos befestésével is sokat segíthetünk, esetleg reflektorokkal is, csakhogy ezek vakítanak. Az egész iskolát nem kell bezáratni, legrosszabb esetben azoknak a munkahelyeknek használatát kell megszüntetni, amelyek nem kapnak elég világosságot. A kevésbbé jól világított helyekre pedig olyan tanulókat ültessünk, akiknek teljes látóélességük van, hogy nem kell görnyedt tartással accomodatio műszerüket megerőltetniök.

Dr. Pekár Károly.

(Folytatjuk.)

AZ «UNGVÁRI LEÁNYOK ERZSÉBET-KÖRE».

Kedvelt folyóiratunkban, a «Nemzeti Nőnevelés»-ben gyakran olvashattunk biztatást a lányoknak társadalmi munkára való nevelését illetőleg. De csak ritkán találtunk lapjain jelentést olyan egyesületi tevékenységről, melyet a leányok végeztek. A jótékonyságot gyakorló nőegyesületekben is csak elvétve találkozunk leányokkal, akik az idősebb asszonyok társaságába természetesen maguk is csak idősebb korukban hajlandók belépni. A fiatal leányoknak az az értékes időszaka, ami az iskolából való kilépéstől a férjhezmenésig eltelik, nagyrészt hiábavaló időtöltéssel telik el s mondhatjuk, hogy mind az egyénre, mind a társadalomra nézve értéktelen szórakozásokra vagy unatkozással pazarlódik.

Ha a fiatal leányok munkarendjét — ahol erről egyáltalán szó lehet — megfigyeljük, eltekintve természetesen a hivatásszerű munkára készülő leányok komoly foglalkozásától, némi értéktelen és fájdalom gyakran izléstelen kézimunka unatkozó végzésénél vagy táncdaraboknak a zongorán való pengetésénél alig találunk abban más foglalkozást. A szórakozás a tánc, tenisz és látogatások adása és fogadásának unalomig való ismétléséből áll. Sok helyen csak az utóbbiból áll szórakozásuk, kiegészítve mindezeket az öltözködés kérdésének komoly gondjaival, oly mértékben, hogy a vidéki fiatal úri leányok — tisztelet a kivételnek — ennél komolyabb, magasabbrendű gondot nem is ismernek.

Jól esik azért örvendetes jelenség gyanánt olyan jelentést írnom folyóiratunkba, melyben a leányok nemes törekvéseiről, munkájáról számolhatok be.

Az «*Ungvári leányok Erzsébet-köre*». Ezt a címet viseli az az ungvári egyesület, melynek rendes tagjai csupa lelkes fiatal leányok, akik fáradhatatlanúl küzdenek azokért a nemes célokért, melyeket kitűztek maguknak.

Az «Erzsébet kör»-nek hármas célja van: 1. önképzés, 2. a közművelődés fejlesztése, 3. jótékonyság gyakorlása. Úgy hiszem, e tekintetben az «Erzsébet-kör» egyedül áll.* Önképzőkör jótékony- és kulturegyesület számtalan van még; ez a leányokból álló kör azonban mindhárom célt egyesíti s e hármas cél mellett helyi viszonyainál fogva jelentékeny szerepet játszik e nemzetiségi vidéken a magyarosítás terén is s míg fejleszti a közművelődést, támogatja, segíti a szegénysorsú iskolás gyermekeket, védelmére kel az elhagyott gyermekeknek, segélyezi a kórházból kijött szegényeket, elősegít és támogat mindennemű kulturális célt. Mindebből látszik, hogy e leánykör szervezete valóban mintaszerű, munkássága valóban elismerésre méltó.**

Ungmegyében rövid idő alatt vezérszerepre jutott ez az egyesület s bebizonyitotta, hogy amit lelkes magyar leányok vesznek a kezükbe, élükön oly képzett és ügybuzgó elnökkel, mint *Tabódy Ida*, az mindenkor felvirágozik és mint a szép kezdetből jogunk van remélni, értékes gyümölcsöket is nevel.

Rövid fennállása óta is igen szép könyvtár áll már a tagok rendelkezésére az önmivelés céljaira. E télen országos hirű egyéniségek működtek közre az «Erzsébet-kör» estélyein, mi által a kör tagjainak izlését, látókörét, művészi érzékét és a közművelődést jelentékenyen fejlesztették. A zárt körben rendezett összejöveteleken pedig a rendes tagok érvényesítették tehetségeiket s ez által a szellemi munkából is kivették részüket.

A kör rendes tagjai az ungmegyei leányok, vannak azonkivül a körnek alapító- és pártoló tagjai, kik között Magyarország

* Veszprémben és Pápán tudtunkkal hasonló célú egyesületek állanak fenn. *Szerk.*

** Hogy nem csak helyi érdekű célokért lelkesednek, annak bizonyítéka, hogy legközelebb Zirzen Janka síremlékére 25 koronát szavaztak meg. *Szerk.*

számos előkelőségét találjuk. Sőt az «Erzsébet-kör» a legfelsőbb helyen is meleg érdeklődésre talált, mit igazol az, hogy legutóbb Izabella főhercegasszony ő csász. és kir. fensége lépett a kör alapító tagjai közé.

... Úgy hisszük, ilyen leánykörre minden megyében, kisebb városban szükség lenne. A nagyobb városokban, hol megfelelő múzeumok, könyvtárak, tudományos és népszerű előadások, színházak, műtárlatok stb. kínálkoznak az önképzésre és a közművelődés fejlesztésére, ahol úgyszólván már a levegővel szívják magukba a művelődés különböző elemeit, ott talán felesleges az ily irányú kör,* de a kisebb helyeken, hol e kulturtényezők hiányoznak, ezeknek a társulás, az egyesületi erők felhasználásával való pótolni akarása, kiszámíthatatlanúl fontos következményeiben; a jótékonyság gyakorlására pedig égető szükség van. A nemzetiségi vidékeken meg kétszeres az ilyen egyesületek fontossága, hisz kik ápolhatják, terjeszthetik ott leginkább a mi édes anyanyelvünket, mint a lelkes magyar leányok, kik a jótékonyságnak is leghivatottabb, (mert legtöbb szabad idővel rendelkező) apostolai. Egy minden szépre és nemesre fogékony leányszív megérzi azt, hogy nem elég adni, hanem szeretetet, reménységet, kiegyenlítést kell magukkal vinni szenvedő embertársaikhoz. És lehet-e nemesebben szórakozni, lehet-e a vidéken bőven rendelkezésükre álló sok szabad időt jobban értékesíteni, a kielégítést kereső munkakedvet, munkaerőt helyesebben felhasználni, mint a szellemi művelődés fejlesztésére és az emberi nyomor enyhítésére?

Bizony joggal kívánhatunk sikert az ungvári leányok törekvésére és joggal óhajtjuk példájuk általános követését.

Ungvár. *Ungváry Anna.*

* Hogy nem felesleges, hanem áldásthozó, bizonyítja a «Budapesti Leányegylet»-nek és az Orsz. Nőképző egyesület volt növendékei szövetségének munkássága.

ISKOLAI ÉRTESÍTŐK.*

I. Leánygimnáziumok, felsőbb leányiskolák.

1. Az «Országos Nőképző Egyesület» leánygimnáziumának értesítője az 1904—905 iskolai évről. Összeállította Gombocz Miklós igazgató.

Az iskolaév zavartalanul és a rendes szüneteket leszámítva, megszakítás nélkül folyt. A tanári testületben sok változás volt. Pályi Sándor, a gimnáziumnak kezdettől fogva rendes tanára és ideiglenes igazgatója megvált az intézettől a gyakorló főgimnázium tanárává neveztetvén ki. Néhány hónapig Szabó Gábor rendes tanár helyettesítette, míg januárban az egyesület elnöksége Gombocz Miklós nyug. főgimnáziumi igazgatót bízta meg az igazgatással. Az iskola kurátora dr. Beöthy Zsolt maradt. Sajnálattal nélkülözte az iskola dr. Schmidt Mária rendes tanárt, ki betegsége miatt egész éven át szabadságon volt. Fröhlich Károly óraadó tanár távozott az intézet kötelékéből s így a tanév elejétől Wolkenberg Ilona tanárjelöltet bízták meg az alsóbb osztályokban a math. tanításával. Nevezetes az intézet történetében a *gyakorló tanárok* intézményének életbeléptetése. Ez évben hat női tanárjelölt, többnyire az intézet volt tanítványai, nyert alkalmazást mint gyakorló tanár. A tanári testület az igazgatón kívül 19 tagból állott, kik közül 10 volt rendes tanár, a többi óraadó. Névszerint: *Dittrich Vilmos, Geréb József, Gyulai Ágost, Krausz Sarolta, Láng Margit, Mokos Gyula, Moravcsik Géza, Naberschnig Romeó, Papp Károly, Pályi Sándor, Petrányi Géza, Schmidt Mária, Sebestyén Gyula, Schuschny Henrik, Szabó Gábor, Szotyori Nagy Károly, Szijártó Miklós, Tóth Rezső, Wolkenberg Ilona.* A tanári testület a növendékeket több tanulmányi kirándulásra vezette, s a felsőbb osztályok tanulói a népszerű filharmoniai hangversenyen is tömegesen vettek részt. A növendékek jó magaviselete és szép tanulmányi előhaladása kellőképen jutalmazta a tanári testület gondos és buzgó munkásságát. A *rendes növendékek*

* Leányiskoláink értesítőinek szemléjét az idén is megkezdjük s törekszünk azt minél teljesebbé tenni. Sajnálatunkra a polgári leányiskolák értesítőiről irott jelentésünk a mult évben — tőlünk nem függő okok miatt — folyóiratunkból kimaradt. Ezt a hiányt ezúttal pótolni fogjuk. Mivel azonban ezen iskolák értesítői közül még ez évben is sok nem érkezett be szerkesztőségünkbe, kérjük az illető iskolák igazgatóit, hogy a mennyiben adtak ki értesítőt — szíveskedjenek azt nekünk pótlólag megküldeni. Azon tanítónőképző intézetekről, melyek az idén adtak ki értesítőt, e szemle végén fogunk megemlékezni. *Szerk.*

létszáma (59+54+52+51+59+47+46+31) 399 volt, magántanuló 25. Érettségi vizsgálatra jelentkezett 28 intézeti növendék, kik közül 7 jelesen, 17 jól, 4 pedig egyszerűen érett minősítéssel állta ki a vizsgálatot. A növendékek Vörösmartyról nevezett *önképzőköre* dr. Pap Károly tanár vezetésével szépen működött. A *volt növendékek «Iskolatársi Szövetkezete»* az iskola több volt és jelenlegi növendékét segélyezte, 300 korona segélyalapján kivül 3800 koronára emelte tőkéjét. Az intézet egyetemre kerülő volt növendékeinek részben a «Wlassics-kollegium» viselte gondját; a lefolyt iskolaévben 6 tagja volt ez intézetnek, kik dr. Láng Margit igazgatása alatt az intézet külön osztályában nyertek barátságos otthont és tanulmányaikban támogatást. Könyvtár, szertár megfelelő gyarapodást mutat. Az intézet az Orsz. Nőképző Egy. jónevű internátusával áll kapcsolatban. Az értesítő elején tartalmas értekezés van Szijártó Miklós tanártól a következő címmel «A grafikus módszer felhasználása az algebrai tanítás kezdetén.

Az *Országos Nőképző Egyesületnek felsőbb leányiskolája* (Veres Pálné iskola) ugyanazon épületben külön igszgatás alatt van s elemi leányiskolával áll kapcsolatban. Külön értesítőben számolnak be ez iskolákról Entz Jolán és Szerényi Károly igazgatók. Az iskola most alakul át polgári iskolából felsőbb leányiskolává, azért csak öt rendes és egy továbbképző osztályról számol be az az értesítő. A tanitónőképző ez évvel megszünt.

A tanári testület az óraadókat is beleértve 27 tagból állott, az óraadók részben a leánygimnázium tanárai; rajtuk kivül a következők tanítanak az iskolákban: *Borauke Helén, Bütow Márta, Entz Jolán, Farkas József, Fülöp Piroska, Frölich Károly, Genersich Klotild, Kerékgyártó Margit, Kery Leopoldina, Marikovszky György* dr., *Patzelt Anna, Pielock Márta, Rosenberg Auguszta, Seffer Ella, Szerényi Károly, Trauenfels Elza, Vértes Luiza.*

Az internátus igazgatója az összes iskolákra Krúg Teréz. A növendékek létszáma 354-et tett. Egészségi állapot itt is kedvező. Korcsolya, tánc, séta segítik elő a gondos testi nevelést. A magaviselet és tanulási eredmény igen jó. Könyv- és tanszertár a leánygimnáziummal közös.

2. A budapesti magyar kir. állami felsőbb leányiskola s a vele kapcsolatos továbbképző és gimnázium irányu tanfolyam értesítője 1904—1905-iki, harmincadik iskolaévéről. Közli Révy Ferenc igazgató.*

Az értesítő az iskola fejlődését illetőleg csupa örvendetes dologról számol be. A nevelés és tanítás az immár jónak bizonyult elvek szerint akadály nélkül s olyan céltudatos buzgalommal folyt, mely a kedvező eredményt előre is biztosította. A nevelés szokásos eszközein kívül igen jó hatásunak bizonyult ez évben is a *szülők látogatása* (a szülői értekezletek helyett), melyről az értesítő a következőképen számol be: «A szülőkkel igen sűrün érintkeztünk. Minden osztályfőnek és minden tanítónőnek és tanárnak volt hetenkint egy-

* A felsőbb leányiskolák történetében ez a harmincéves forduló igen-igen nagy jelentőségű, azért ezt legközelebb külön cikkben fogjuk méltatni. *Szerk.*

egy kitűzött órája. amikor a szülőknek felvilágosítást adott, az igazgató pedig e célból naponkint rendelkezésre állott.»

Az iskola jelenleg a felsőbb leányiskolai hat osztályt ehhez fűződő *továbbképző* tanfolyam két osztályával (VII. és VIII.) egészíti ki, bir ezenkivül a felsőbb leányiskola négy alsó osztályára támaszkodó gimnáziumi irányú négy felső osztállyal (V—VIII). A tanári testület a hitoktatókon kivül névszerint: Bacherné Goldzieher Ilona, Ballenegger Henrik, Bockelbergné Zimmermann Ilka, Décsey Janka, Egan Luiza, Hackl N. Lajos, Hermann Róza, Hermann Teréz, Hoffmann Frida, dr. Hoffmann Frigyes, Incze József, Kurtzné Zelles Etelka, Laczkovich Ilona, Mauritz Matild, dr. Molnár Evelin, Nendtvich Izabella, Odor Emilia, Odor Henrietta, Palmerné Hanzély Irma, Ráczné Buzogány Ágnes, dr. Reibner Márton, Roseth Arnold, Schlatterné Juhász Krisztina, dr. Siklóssy Gyula, Solyomné Rosenberg Izabella, Straub L. Gyula, Szekeres Margit, Szerémi Alajos, dr. Takács György, Torkos László, Vargyasné Petz Vilma, dr. Varjas István. Kurtzné és Szekeres Margit betegség miatt egész évben szabadságon voltak, helyettesítésükre alkalmaztattak Hoffmann Frida és Nendtvich Izabella. Gyakorló tanár volt dr. Relkovič Neda. A beirt *növendékek száma* 589 volt, a VII. és VIII. osztályok kivételével az összes osztályok párhuzamosak voltak. A tanulási eredmény igen kedvező volt az összes osztályokban. Érettségi vizsgálatot a VIII. osztálynak mind a 24 növendéke sikerrel tett az V. ker. áll. főgimnáziumban. Mivel gimnáziumi irányú tanfolyam új tanításterve, mely ez évben lépett életbe, a gimnáziumi oktatás célját már teljesen megközelíti, remélhetőleg már a legközelebbi jövőben nyilvánossági jogot nyer s így majd az érettségit is a növendékek ugyanott tehetik, ahol kiképzésüket nyerték. Az intézet erre az elismerésre kétségtelenül rászolgált. Az értesítő közli a kitüntetett tanulók névsorát, a könyvtár és szertárak gyarapodásáról szóló kimutatást. Az összes gyarapodás több mint 6000 korona, mely arányosan oszlik meg az egyes szertárak között. A könyvtárak és gyüjtemények értéke jelenleg mintegy 75000 korona. Érdekes újítás, hogy az idegen nyelveket többé nem — mint eddig — kezdők és haladók csoportjára osztva tanítják, hanem kisebb csoportokban a kezdőket és haladókat együtt. A testület ugyanis azt tapasztalta, hogy igy a tanítás célját a kezdőkkel is jobban megközelíthetik, mert azok a haladóktól ösztönzést és útmutatást nyerhetnek.

3. A budapesti IV-ik kerületi községi felsőbb leányiskola és a vele kapcsolatos leánygimnáziumi tanfolyam tizedik értesítője az 1904—905. iskolai évről. Szerkesztette: Hahóthy Sándor, igazgató.

A jelen tanévben a növendékek nagy száma követelte az V. és VI. osztályok párhuzamossá tételét. Ezáltal lehetővé vált a latin irányú osztályokat a francia irányúaktól teljesen különválasztani. Így most itt is egy teljes felsőbb leányiskola és egy feléje szervezett továbbképző 7. 8. osztály áll fenn és egy a felsőbb leányiskola 4. osztálya fölé szervezett gimnáziumi tanfolyam (V., VI., VII., VIII., oszt.). Az értesítő valláserkölcsi és testi nevelés eszközeinek (vallásgyakorlatok, ünnepélyek, kirándulások) gondos felhasználásáról számol be. Az iskola tevékenységét Berecz Antal és dr. Erődi Béla több ízben ellenőrizték'

a vizsgálatokon dr. Cherven Floris és dr. Wagner Alajos igazgatók is megjelentek s az érettségi vizsgálatra bocsátható növendékeket a tanári karrral történt megállapodás után kijelölték. A tanári testület, az óraadókat is beleértve, 23 tagból állott; névszerint: *dr. Andreánszky Jenő, dr. Balogh Margit, dr. Bartha József, Bellovics Imre, Bonyhády Ede, Dorogsághy Irén, Ember Károly, Frater Eszter, Gerhardt Lajosné, Hirka Antal, Janecz Erzsébet, Joannovits Döméné, Kiss Aladár, Kiss Margit, Legeza Viktor, dr. Miklós Elemér, Molnár Etelka, Radnai Jenőné, Spillenberg Mária, Tóth Márton, Ujházy László, Wolf Ágoston.* A növendékek létszáma a nyolc osztályban 388-at tett (az V. és VI. osztályok párhuzamosak voltak). A tanulás eredménye igen jó (elégtelen osztályzat csupán 1—2 növendéknél fordul elő). Tanszer- és könyvtár gyarapodásáról kimutatás nincs. Az értesítőben *dr. Miklós Elemér* értekezik néhány lapon a család és az iskola viszonyáról.

4. A budapesti székesfővárosi I. ker. felsőbb leányiskola 13. értesítője az 1904—1905. iskolai évről. Szerkesztette Póra Ferenc igazgató.

A szabadságon levő igazgatót három hónapon át Sajóhelyi Béla helyettesítette, óráit ez alatt a testület tagjai látták el. Gineverné Győry Ilona saját kérelmére nyugdíjaztatott. Nemeskey Lajos tanárt fél éven át Weisz Margit helyettesítette. Az igazgatót király Ő Felsége a Ferenc József-rend lovagkeresztjével tüntette ki. A tanári testület a hitoktatók kivételével 10 tagból állott, névszerint: *Anderkoné Krónich Melanie,* dr. *Bognár Dénes, Korbuly Auguszta, Nemeskey Lajos, Novákné Tavaszi Margit, Pogátsné Staudinger Zsófia, Sajóhelyi Béla,* dr. *Stipanics Elek, Ujházy Irma, Weisz Margit.* A szokásos iskolai ünnepeket megtartották, a beszédeket mindenkor dr. Bognár Dénes mondta, a zenei részről Anderkóné gondoskodott. Az iskola résztvett a rajztanárok nagygyűlése alkalmából rendezett rajzkiállításon. Az iskolának érseki biztosa dr. Nemes Antal, miniszteri biztosa pedig Berecz Antal volt. Az értesítő panaszolva említi, hogy a szülők aránylag keveset érdeklődtek a vizsgálatok iránt. A növendékek létszáma 188 volt. A tanulási eredmény kedvező, a családjukban előforduló járványos betegségek miatt a növendékek 2%-a ki volt tiltva, ezért az átlagos mulasztás igen sokat (17 napot) tett. Tanszerről, szertárról kimutatás nincs.

5. Értesítő a besztercebányai m. kir. állami felsőbb leányiskola 1904—905. iskolaévről. Közli Kerner Péter, igazgató.

A tanítás egész évben zavartalanúl folyt; a testület tagjai közül más iskolához neveztetett ki Dercsényi Izabella, betegség miatt szabadságon volt egesz éven át Dunayné Vranyiczany Gabriella, ki helyettesét maga fizette. A tanári testület az igazgatón és a hitoktatókon kívül 14 tagból állott, névszerint: *Borhy Gizella, Cidičné Kövesdi Albertina, Csiky Paula, Dunayné Vranczány Gabriella, Kasselik Malvina, Keller Imre, dr. Kostialik Ferencz, Litschauer Teréz* (internátusi igazgatónő), *Nagyné Solti Adél, Rejtő Adolf, Rissányiné Seftsik Gizella, Serédy Ilona, Váncza Mihály.* A növendékek magaviselete és tanulásbeli haladása jó volt, noha sok nehézséget okozott a több nyelvet beszélő, de helyes nyelvérzékkel nem biró növendé-

kek tanítása. Az igazgató kívánatosnak mondja a városban polgári leányiskola felállítását, mert a felsőbb leányiskolát már csak drágasága miatt sem használhatja a város polgárságának egy része. A növendékek létszáma (45 + 35 + 32 + 35 + 23 + 17) 187 volt. Bukás csak az első és második osztály növendékeinél fordult elő 1—2 tárgyból. Az iskola internatussal volt kapcsolatban s a növendékek közül 38 bentlakott. Az internátusi díj 600 kerona, zongoratanulás díja 200 korona.

6. A békéscsabai m. kir. állami felsőbb leányiskola II. évi értesítője az 1094—905 évről. Közli Donner Lajos, igazgató.

Az iskola mint felsőbb leányiskola csak a második tanévet fejezte be, azonban egyike legrégibb polgári iskoláinknak, melyet 32 évvel ezelőtt egy szerény eszközökkel rendelkező nőképző-társulat hivott életbe. Tantestülete is jórészt a régi tagokból áll s a hit-oktatókon és az igazgatón kívül 9 tagot számlált, névszerint: *Fábry Géza, Felnek Jolán, Gróné Farkas Rózsa, Haán Emma, dr. Kammer Nándor, Sailerné Laehne Mária, Szántó Géza, Tamássy Ilona, Vidovszkyné Kiss Luiza.* Groóné Farkas Rózsa a tanév utolsó napján hosszabb betegség után meghalt s az értesítő meleg szavakkal emlékszik meg a korán elhunyt, szeretett kartársról. Sajnálattal emlékszik meg az értesítő áldatlan politikai viszonyainkról is, melyek következtében Berzeviczy Albert dr. és Zsilinszky Mihály államtitkárt, a magyar kultúra kipróbált bajnokait elvesztettük. Zsilinszky Mihálynak köszönhette a békéscsabai polg. leányiskola felsőbb leányiskolává való fejlesztését; ezért a testület az iskola számára az ő arcképét meg is festette, dr. Varságh Béla doktoréval, az iskola másik jóltevőjével együtt. Az iskola csak a jövő iskolai évben éri el teljes kifejlődését, az iskolaépület azonban máris szűknek bizonyult, új épület emelésére megteszik az előmunkálatokat. A növendékek haladása és magaviselete jó volt, s a megfelelő nevelési eszközöket (vallásgyakorlat, isk. ünnepek, kirándulások, kellő felügyelet, tánc, korcsolya stb), mind gondosan használták. A növendékek létszáma az összes osztályokban (a IV. még polg. isk. terv szerint tanult) 165 volt. Az óramulasztások száma csekély, (4 nap átlag). Könyvtár, szertár gyarapodást mutat. Az értesítő elején a következő tanulmány van: «A gyermek érzelmeiről» (Gyermekpsichologiai szempontból), irta: Donner Lajos.

7. A debreceni ev. ref. egyház felsőbb leányiskolájának értesítője az 1904—905. iskolai évről. Szerkesztette: Dóczy Gedeon, igazgatótanár.

A felsőbb leányiskola itt elemi iskolával és tanítónőképző intézettel kapcsolatos. A tanítást semmi sem zavarta s azért a tanulási eredmény is igen kedvező volt, úgy hogy az egyházkerületi igazgatótanács külön leiratban fejezte ki ezért a tanári-karnak elismerését. A tanári testület az igazgatóval együtt 14 tagból állott. Névszerint: *Kovács Ludovika, Gondiné Koós Ottilia, Konczné Karácson Ottilia, Yenny Eliza, Konrád Teréz, Tóthné Zalai Emma, Gondi Sándor, Nagy Gyula, Sáfrány Lajos, Mayer Margit, dr. Matolcsy László, Rácz Erzsébet, Gyökössy Lajos.* A növendékek létszáma (59 + 58 + 40 + 45 + 13 + 11) = 226 volt. Az iskola internátussal volt kapcsolatos s 50 bentlakó növendéke volt (köztük elemi isk. növendékek is).

A bentlakásért 400 koronát kell fizetni, tandíj, zenetanítás stb. külön díjazandó. Könyvtár, szertár megfelelő gyarapodást mutat.

8. Az egri m. kir. állami felsőbb leányiskola értesítője az 1904—905. iskolai évről. Közli: Gúta József, igazgató.

A tanítás zavartalanul folyt, noha megfelelő iskolaépület hiánya miatt az elhelyezkedés, főkép a szertárak elhelyezése nehézséget okozott. A tantermek egészségesek s az intézeti udvaron és kertben való szabad mozgás jó hatással volt a növendékekre s így az egészségi állapot is jó volt. Mind a testi mind a valláserkölcsi nevelésre nézve felhasználták a szokásos eszközöket. A korcsolyázás mellett külön játék-délutánokat tartottak. Az iskolai ünnepeket — megfelelő terem híjján — a reáliskolában tartották; oda mentek — mivel vegytani laboratoriumuk nem volt — vegytani gyakorlatokra is. A tanári testület, az igazgatóval együtt a következő 14 tagból állott: *Blasovszkyné Tabody Sarolta, Gutáné Oláh Mária, Jurássy Berta, dr. Kassa Endre, Komáromy Ödön, Kőporossy Mariska, Kőporossy Szeréna, Kuss Gizella, Lányi Kornél, Otrok Mihály, Polereczky Irma, Polgáry Miklós, özv. Végessné Bogya Irma.* A testületben több változás volt; Jurássy Berta fél éven át szabadságot élvezett. A növendékek létszáma csekély, csupán 112 a hat osztályban (30 + 23 + 15 + 26 + 15 + 7). Az iskolában külön festészeti és nőkézimunka tanfolyam volt *a művelt hölgyközönség számára.* A kézimunka tanfolyam jelentkezők hiánya miatt szünetelt, a festészeti tanfolyamon 10 úrinő vett részt. Az intézet VI. osztályos növendékei az idén is résztvettek a főzési tanfolyamon, melyet ez évben is Végessné Bogya Irma vezetett teljesen gyakorlati módon, igen sikeresen. Tanszertár és könyvtár mintegy 600 korona értékkel gyarapodott.

9. A fiumei m. kir. állami felsőbb leányiskola értesítője az 1904—905. iskolai évről. Közli: Babare Adél, igazgató.

Az értesítő meleg szavakkal bucsúzik az intézet volt igazgatójától, Gross Leopoldinától, ki igazgatásának 13 éve alatt — miután ugyanitt 6 éven át mint tanítónő buzgón működött — az iskolát kifejlesztette és mai színvonalára emelte. A saját kérelmére nyugalomba vonuló igazgatótól tanári testület, növendékek és szülők megható búcsút vettek az iskolaév végén. Gross Leopoldin helyére a miniszter Babare Adélt nevezte ki, a megüresedett mennyiség és természettudományi tanszékre pedig Kerecsényi Gizellát, az ének és torna tanítására Láng Kornéliát. A testület a hitoktatókon kívül 13 tagból állott, névszerint: *dr. Atzél József, Corvin Piroska, Dunainé Vraniczány Janka, dr. Kallós Zsigmond, Kerecsényi Gizella, P. Kovácsné Gondos Eszter, dr. Krausz Ödön, Láng Kornélia, Simonetti Klementina, Stauffer Elma, Szegfi Emilia, Szegfi Ilona.* A növendékek létszáma 33 + 33 + 33 + 36 + 25 + 26 = 186 volt, köztük csak 64 magyar s így a magyar nyelvtanítás nehézségekkel járt, de tekintve, hogy csak 1—2 elégtelen osztályzat fordul e tárgyból elő, úgylátszik sikerült a nehézségek leküzdésével kellő sikert érni el. A magaviselet igen jó volt. Iskola és szertár gyarapodást mutat. Az iskolának segély-egyesülete van 3990 K 60 f vagyonnal. A szokott iskolai ünnepeket *magyar* programmal tartották meg s a testi és erkölcsi nevelésnek lehetőleg minden eszközét. gondosan felhasználták.

10. A kolozsvári állami felsőbb leányiskola 1904—905. évi értesítője. Kiadja: az igazgatóság.

Az értesítő elején De Gerando Antonia, az intézet megteremtője és 25 éven át igazgatója búcsút vesz az iskolától. Beadta volt nyugdíjaztatási kérvényét, de — mint értesülünk — a miniszterium különös kívánságára mégis megmaradt hivatalában. A búcsú tehát tárgytalanná lett, s az ideális szellemű igazgató tovább vezeti szeretett iskoláját, amiért az iskolának őszinte szívből gratulálunk. A tanítás egész éven át zavartalanul folyt az új tanterv értelmében, melyből az értesítő szerint «kitűnik, hogy a III. osztály tananyaga legterhesebb a növendékekre nézve. Egyáltalán oly nagy a tananyag minden osztályban, hogy kevés idő marad az értelem, gondolkodó tehetség, nemes érzés, szépérzet, jellem fejlesztésére»... Az iskola dr. Berzeviczy Albert, vallás- és közoktatásügyi miniszter látogatásának örvendett; s a szokott iskolai ünnepeken kívül megható ünnepet rendeztek az igazgató 25 éves jubileuma alkalmából, amikor egy ez alkalomra írt kedves «hódolati játékot» adták elő «A szív munkája»* címen. A tanári kar tagjai: *Békésy Lila, Biela Mária, Binder Laura, Burnáz János, Buttyka Vilma, Kiss Sarolta, Lindner Auguszta, Mayer Irén, Cs. Papp József, Péterfi Lipótka, Várady Erzsébet, dr. Versényi György, dr. Rosenberger Mór.* A növendékek létszáma volt 262. Tanulási eredmény, magaviselet igen jó. Az iskolában külön latin kurzus, melyben 16 növendék vett részt, kik sikeresen tettek vizsgálatot a róm. kath. gimnáziumban. A szakkönyvtár és ifjúsági könyvtár szépen gyarapodott. Az intézet internátussal áll kapcsolatban s a növendékek közül 53 bentlakott. Tartásdíj 600 korona, zongoratanításért külön kell fizetni. A növendékeknek szépen működő önképző körük volt, a kilépett növendékeket pedig a «Teleki Blanka-kör» egyesíté a jótékonyság és emberszeretet gyakorlására.

11. A lőcsei m. kir. állami felsőbb leányiskola értesítője az 1904—905. évről. Közli: Klimkó Mihály, igazgató.

Az értesítő örömmel emeli ki, mily pompásan érzi magát az iskola szépen berendezett új épületében. A tanítás zavartalanul folyt egész évben. A vallás, erkölcsi és testi nevelésre itt is kellő gondot fordítottak, a szokásos iskolai ünnepeket is megtartották, kirándulásokat azonban a kedvezőtlen idő miatt nem tehettek. Az egészségi állapot, magaviselet, haladás jó volt. A tanári testület tagjai a hitoktatókon kívül: *dr. Alexi János, Eördöghné Holzinger Anna, Hrdina Hedvig, Jancsurak Luiza, Klimkóné-Kozmund Vilma, Nagyné Hadik Ida, Nendtvich Paula, Nessl Alajos, Saffáry Irma* az internátus igazgatónője, *Schaadtné Láng Irma, Szent-Iványi Dániel.* A növendékek létszáma 159, kik közül 52 az iskolával kapcsolatos internátusban bentlakott. A bentlakók a háztartási teendőkben is résztvettek. Bútorzat, tanszertár, könyvtár gyarapodott. Mulasztás csupán nehány növendéknél nagyobb a skarlát-járvány miatt.

12. A máramarosszigeti m. kir. állami felsőbb leányiskola értesítője 1904—905. tanévről. Közli:Ényi László, igazgató.

Az iskolában ez évben hozták be a délelőtti egyhuzamban

* Írta Ergane. Ára 60 fillér. Tiszta jövedelme a «Teleki Blanka-kör» javára.

való tanítást, melynek jó hatását az értesítő nem győzi — a helyi viszonyokra vonatkoztatva — magasztalni. Ez évben hozták szokásba a játékdélutánokat is. A tanári testületben több változás volt. Babare Adél internátusi igazgatónő, Kerecsény Ilona és Pfendesack Irén megváltak az intézettől, helyökbe Szukováthy Ottilia, Sándor Irma és Valkovszky Erzébet jöttek. A testületben igen sok betegség és szabadságolás volt, de a testület a betegeket szakszerüleg helyettesítette. A tanári kar tagjai: *Szukováthy Ottilia* (intern. igazg.), *Andreánszky Olga, Balogh Péter, Boga Imre, Brüller Zelma, Gálfi Anna, Király Géza, Lányiné Piller Odola, Miller Gyula, Mokcsayné Bónis Vilma, dr. Novák Károly, Sándor Irma, Seeberg Teréz, Tirczka Klotild, Valkovszky Erzsébet.* Az iskola elemi iskolával áll kapcsolatba, ahol *Bartos Erzsébet* és *Dávidné Szilágyi Róza* tanítanak. A növendékek létszáma a felsőbb leányiskolában 200, az elemiben 69. Tanulási eredmény, magaviselet jó. Az internátusban lakott 27 növendék. Internátusi díj 500 korona, zongora tanulás külön 100 K. Könyvtár, szertár kellő gyarapodást mutat. Az értesítő elején értekezés van Boga Imrétől a következő címmel «Az iskola, a szülői ház és a gyakorlati élet a nevelés szempontjából».

13. A tiszáninneni ref. egyházkerület miskolci felsőbb leányiskolájának értesítője az 1904—905. iskolai évről. Közli: dr. Mitrovics Gyula, igazgató.

Az iskolát ez évben fejlesztették elsőrendű felsőbb leányiskolává, s újépület emelése is tervbe van véve s erre az egyházkerület 150,000 K költséget már engedélyezett is. A mult évben elhunyt igazgató, a nőnevelésügy fejlesztése körül hervadhatatlan érdemeket szerzett Tóth Pál helyett, az igazgatást Mitrovich Gyula vette át. A tanártestületet az intézet ujjászervezése nagyon elfoglalta; rendezték a régi irattárt, szervezték a tanári szakkönyvtárt és internátusi alapítványok létrehozásán buzgólkodtak. A testület tagjai: *Torkos Etelka*, internátusi igazgató, *Szabó Gizella, Szombathy Kálmán, Fürész Róza, Taubler Gunda, Csink Elly, dr. Jármy József, Tóth Benő, Péter József* és a hitoktatók. A növendékek létszáma öt osztályban (a VI. csak az idén nyilt meg) 43 + 44 + 50 + 40 + 24 = 201 volt, kik közül 44-en az internátusban laktak. Egészségi állapot, haladás magaviselet mind jó volt. Az internátusi díj 500 korona. Könyvtár, szertár gyarapodást mutat. Az értesítő elején Mitrovich Gyula értekezését olvashatjuk: «A felsőbb leányiskolák és az élet» cím alatt.

14. A nyitrai róm. kath. felsőbb leányiskola értesítője az 1904—905. tanévről. Közli: dr. Dudek János, igazgató.

Az iskola az irgalmas nővérek vezetése alatt áll, tanári testületét azonban gimnáziumi tanárok egészítik ki mint óraadók. A tanári testület tagjai az igazgatón kívül: *Borbély Sarolta*, internátusi főnöknő, *Ernetz Gratia, Ersing Hilda, Ferenczi József, Gisser Gyula, Herczeg Mózsika, Kovács Vilma, Pityinger Eugénia, Roch Gyula, Stengl Blanka, dr. Thuróczy Károly, Vágó Julia, Krausz Klarissa, Lukács Lukrecia.* Az intézet minden lehetőt elkövetett a helyes testi és szellemi nevelés érdekében, a növendékek haladása és magaviselete és egészségi állapota nem is hagyott semmi kivánni valót hátra. A növendékek létszáma a hat osztályban 56 + 45 + 41 + 38 + 25 +

18=223. Az intézet könyvtára, szertára gyarapodott. Az intézet internátusában lakott a növendékek közül 64. A növendékek jórészt tagjai a Mária kongregációnak és a Margit önképző-körnek. Az énektanítás céljait szolgálja a növendékek ének-kara.

15. A pozsonyi (internatussal összekapcsolt) m. kir. áll. felsőbb leányiskola és női kereskedelmi tanfolyam értesítője az 1904—5. tanévről. Közli: Ghyczy József, igazgató. — XXII. évfolyam.

A füzet elején Zala Miksa, intézeti tanárnak tanulmánya van: «A chemia fejlődése a lefolyt tíz év alatt» címmel, melyben kiemel három nő tudóst is (9. old.): Sophie Germain-t, Sonja Kowalewszka-t és a Radium felfedezőjét Curienét.

A tanév történetében a rendes medertől eltérő eset nem fordult elő; a tantestületben azonban a következő változás volt: Försterné Kasztner Mária r. tanítónő egy évi szabadságot nyerve önköltségén helyettesítette magát Schlick József ny. igazgatóval. — Az intézetet látogatásával tisztelte meg Berecz Antal, az áll. felsőbb leányiskolák miniszteri biztosa. — Pozsony város az iskolának 200 koronát és 80 m^2 puha tüzifát ajándékozott. — Az értesítő «a szervezet rövid ismertetése» után áttér a szokott közleményekre. A tantestület tagjai voltak: Dach János, Bognár Erzsébet, Chalupáné Olgyay Ilona, Geschröfl Emilia, Gludovácz Ilona, Lleweyn Edith, Loschdorfer Paula, Majsch Mária, Menich Antal, Mayerné Wiedermann Anna, Minkwitz Matild, Rauschmann Cecilia (intern. igazg.), Schmidt Paula, Schwarz Gabriella, Szántó Károly, Zala Miska és Teply Paula. — A növendékek száma: 37 + 37 + 40 + 40 + 24 + 23=201 volt. — Az internátusban 45-en voltak.

A női kereskedelmi tanfolyamot 37 növendék látogatta, kik közül vallásra nézve: róm. kath. 21, ág. hitv. 3 és izr. 13 volt, anyanyelvre nézve: magyar 17, német 19, tót 1 volt.

16. A szegedi m. kir. áll. felsőbb leányiskola értesítője az 1904—5. tanévről. Közli: dr. Czimer Károly, igazgató. — VIII. évfolyam.

Dr. Tedeschi Borbálától 37 oldalra terjedő tanulmány van a füzet legelején, melyben «Lionardo da Vinci-ről, mint természettudósról» ír.

Az év története az eddigi iskolákhoz hasonló volt; Berecz Antal, az áll. felsőbb leányiskolák miniszteri biztosa ez intézetet is kitüntette látogatásával. — A tantestület tagjai a következők: Csik Mária (intern. igazg.) Baranyayné Quinz Emilia, Bátori Armin, özv. Bauerné Lévy Jenny, Bodnár Ilona, Csizmadia Gizella, Csorjáné-Nagy Júlia, Derszibné Schwimmer Edit, Gyertyánffy Adrienne, Jakobs Róza, Kerner Margit, Mayerné-Wachtel Adél, Pfendasach Irén, Pillichné-Szendrői Ilona, Sidlovits Kálmán, Sucher Anna, dr. Tedeschi Borbála és dr. Vaja Gyula. A növendékek száma: (I.= 44, II. A, = 26, B = 25; III. = 42, IV. = 33, V. = 24, VI. = 13) = 207 volt; vallás szerint: róm. kath. 106, gör. kel. oláh 1, gör. kel. szerb 2, ev. ref. 11, ág. ev. 10, izr. 77; anyanyelv szerint: magyar 194, német 11, szerb 2. — Az előkészítő iskola négy osztályába összesen 56 tanuló járt. — Az intézet internátusában 51-en voltak.

17. A temesvári (bennlakással egybekapcsolt) m. kir. áll. felsőbb leányiskola értesítője az 1904—5. tanévről. Szerkesztette: Márs its Rozina, igazgató. XXI. évfolyam.

Az értesítő elején Már Oszkár r. tanár kegyeletesen emlékezik meg az 1904. nyarán (julius 4.) elhunyt Benedek Albert dr. tanártársáról.

A tanév a szokott mederben folyt le. Berecz Antal, az áll. felsőbb leányiskolák miniszteri biztosa a fentnevezett intézetet is meglátogatta. A tantestület nőtagjaiban a következő változások voltak: Starck Andor Budapestre távozván, helyét dr. Novák Róza tanárjelölt töltötte be helyettes tanári minőségben, Sándor Irma, r. tanítónő saját kérelmére a máramarosszigeti áll. felsőbb leányiskolához helyeztetett s helyét Czöndör Ilona foglalta el; az I-sső osztály párhuzamosítása folytán a soproni áll. felsőbb leányiskolától a Keszlerné Zuna Muricette helyeztetett át. — A tantestület tagjai voltak még az említetteken kívül: Márs its Rozina, Halász Sándor, Már Oszkár, özv. Benedekné Indali Etelka, Ecker Irma, Grätz Lujza és Indali Ilona. — A növendékek száma; (I. A = 30, B = 29; II. = 47, III. = 49, IV. = 46, V. = 40, VI.= 26) = 267 volt. Az internátusban 58 növendék volt. — Az értesítő a rendes közleményeken kívül közli: a Jótékonysági egyesület 1904—5. tanévi igen dicséretre méltó működését.

18. A «Miasszonyunkról» nevezett szegény iskolanővérek vezetése alatt álló Temesvár-Józsefvárosi róm. kath. felsőbb leányiskola értesitője az 1904—5. tanévről. — Közli: az igazgatóság.

«Az amerikai Unio anyagi nagysága és népének szellemi túlsúlya» a füzet első cikke.

A tanév történetében kiemelésre méltó eset nem fordult elő s a tantestületben változás nincs, tagjai a következők: Patzner István igazgató, Abelsberg József, Cseh Lajos, Sáfrán József, Vierner Gyula (óraadók), továbbá Nieszner Mária Calasanctia, Frank Mária Gottfrieda, Marton Mária Heriberta, Fialovitz Mária Romana, Patzner Mária Blanka, Novák Mária Emma, Krepil Mária Borromæa, Maresch Hermin, Willing Mária Amata, Kornett Mária Izabella, Ambrus Mária Alfréda; Prieszner Mária Philothea, Lahmer Maria Józéfa, Ricetto Mária Zsófia, Wolf Mária Liboria, Pánczély Mária Sarolta és Denzer Mária Cecilia. A növendékek száma: (I. = 58, II. = 55, III. *A*) = 38, *B*) = 20. IV *A*) = 28, *B*) = 10, V. = 17, VI. = 21) = 247 volt. Az értesítő ezeken kívül a szokott közleményekkel bir. A növendékek nagyrészt bennlakók.

19. Értesítő a trencséni m. kir. áll. felsőbb leányiskola és a vele kapcsolatos áll. internatus 1904—5. XXVIII. iskolaévéről. Szerkesztette Travnik Zsigmond helyettes igazgató.

A tanév történetéből a tantestületi nőtagok változásai emelendők ki; következőleg: Szukováthy Ottilia saját kérelmére Mármarosra az áll. fels. leányisk.-hoz helyeztetvén, helyét Frail Márta szegedi áll. fels. leányisk. tanítónő töltötte be; Kalmár Jolán saját kérelmére az internátusi szolgálata alól felmentetvén, helyére Széll Róza tanítónő ment; Szentivány Margit rajztanítónő meghalt, helyét Vargha Beatrix töltötte be s. tanítónői minőségben, kinek előbbeni óráit Katona Jolán r. tanitónő vette át. — Előléptetések is fordultak elő. — A tantestület tagjai voltak: Fail Márta, Csáki Irma, Kalmár Jolán, Katona Lajos, Katona Jolán, Sándor Stefania, Somosi Vilmos, Széll Róza és Vargha Beatrix. — A növendékek létszáma: 41+40+40+30+20+14=185 volt, az internatusban lakott 24. Az internatusi díj 500 korona. Szertár, könyvtár gyarapodást mutat.

NŐNEVELÉSI SZEMLE.

A miniszter rendeletei. Azt a rövid időszakot, mely miniszterségének kezdete óta eltelt, Lukács György vall. és közoktatási miniszter nagyfontosságú miniszteri rendeletekkel teszi emlékezetessé, melyek egyaránt tanúskodnak a nép jólétének előmozdítására irányúló, mint az iskolák benső fejlesztését célzó törekvéseiről. A f. év julius 4. 56000. sz. a. kiadott hosszabb rendelete a *gümőkor* leküzdésében és terjedésének megakadályozásában szabja ki a tanító és tanfelügyelő teendőit, felhíván figyelmünket a népszanatóriumok létesítésének elősegítésére s a nép érdeklődésének felkeltése és felvilágosítása által. A tanfelügyelők hassanak oda a rendeletben felsorolt eszközök alkalmazása által, hogy a tüdővész elleni védekezés minden iskolában megkezdődjék. A miniszter elvárja, hogy az intézkedések eredményét a tanfelügyelők iskolalátogatásaik alkalmával ellenőrzik s arról a miniszternek tanév végén, szükséghez képest előbb is jelentést tesznek. Az *alkoholizmus elleni küzdelem* tárgyában 1905 jun. 17-én kiadott és a különböző fokozatú összes iskolai hatóságoknak megküldött rendeletében meghagyja a miniszter, hogy minden elemi iskolának és minden középfokú iskola minden osztályában, fiúk és leányoknál egyaránt a gyermekek értelmi fejlettségéhez mérten felvilágosítást kell nyujtani az alkohol veszedelmes voltáról. Iskolai használatra szánt olvasókönyvet is csak abban az esetben engedélyez ezentúl a miniszter, ha abban legalább egy, az alkohol elleni küzdelmet szolgáló olvasmány van. A pedagogiai, embertani, természetrajzi és egészségtani engedélyezése is ezen feltételhez van fűzve. A *gyakorló iskolák* hatosztályúvá *kibővítését* 1905. évi 7798. szám alatt elrendelve a miniszter, meghagyja, hogy azokat gazdasági irányú ismétlő iskolákkal kapcsolják össze s szervezzenek melléje ifjúsági könyvtárt és ifjusági egyesületet. A tanítónőképzőkben a gazdasági oktatás céljaira a miniszter a főzés és gazdasszonykodás intenzívebb tanítására külön berendezéseket szándékozik létesíteni. Ugyancsak a *tanítók gyakorlati kiképzését* van hivatva szolgálni az 1905. évi 57313. szám alatt kibocsátott rendelet is, melyben a képzőintézeti tanárokat felhívja a miniszter, hogy kötelezett heti óráikon felül hetenként négy félórát szenteljenek a növendékek gyakorlati kiképzésének. *Az iskolai kirándulásokra* vonatkozólag 1905. évi 2472. eln. szám alatt szabályrendeletet bocsátott ki a miniszter, mellyel a nagyobb 6—10 napi időtartamra rendezett tanulmányútakat is hazai területre korlátozza. 53778. sz. rendelettel a «Műveltség Könyvtárá»-nak beszerzését rendeli el, illetve a nem állami iskoláknak ajánlja. *A kir. tanfelügyelők számára* 1905. évi 70000 sz. a. *Utasítást* bocsátott ki a miniszter a

népoktatási törvények végrehajtása tárgyában. Az Utasítást kisérő rendelet a legmelegebb hangon hívja fel a tanfelügyelői kart nemes, szép hivatása teljesítésére s a közigazgatási bizottságokat arra, hogy a tanfelügyelőket törvényes hatáskörükben a legmesszebb menő támogatásban részesítse. Az 1905. évi 3500. eln. számú körrendeletben felhívja a miniszter a tanfelügyelőket, hogy *az ifjuságí egyesületeket* vonják be az alkoholellenes küzdelembe, s az idevonatkozó eljárást körvonalozza. Ugyancsak az alkoholizmus elleni küzdelem érdekében ajánlja a miniszter 1905. évi 3501. eln. sz. alatti rendelettel, hogy *Máday Izidor «Adatok az alkoholizmus kérdésének ismertetéséhez»* című könyvét az összes iskolai szakkönyvtárak szerezzék be. 1905. évi 3502. eln. szám alatt pedig az *Alkoholizmus* című közlöny megszerzését ajánlja a miniszter az iskolai szakkönyvtárak számára. 3600. eln. rendelettel megengedi a miniszter, hogy a tanító- és tanítónőképzőkben, felsőbb leányiskolák- és kereskedelmi iskolákban a «Magyar alkoholellenes egyesület» egy-egy előadást tartson. A magyar nyelv tanítása tárgyában 1905. évi 72001. szám alatt kelt rendelet a nem magyar nyelvű képzőkben szabályozza a magyar nyelv tanítását, megszabva a tanítás anyagát, menetét, az előismereteket, a gyakorlati tanítást és a képesítő vizsgálatokat.

*

Molnár Viktor államtitkárrá való kinevezése. Országszerte örömmel vették tudomásúl, hogy király Ő Felsége vallás és közoktatási adminisztrativ államtitkárrá *Molnár Viktort* nevezte ki. Molnár Viktor, kinek arcképét és életrajzát mult évi áprilisi füzetünkben mutattuk be olvasóinknak, az államtitkári teendők végzésére még Wlassics Gyula, volt közoktatási miniszter idejében nyert megbizatást s így hosszú közpályáján kívül államtitkári minőségében szerzett érdemeit is jutalmazta a királyi kinevezés. A széles látókörrel bíró s a magyar kulturáért lángoló lelkesedéssel munkálkodó államférfi a tanév kezdetén fogadta a különböző fokozatú iskolák tanári testületeinek üdvözlését, s mindeniket lekötelezte az üdvözlés viszonzása alkalmából mondott beszédével. Állása lehetővé teszi, hogy még többet, még intenzívebben dolgozzék a magyar közoktatásügy fejlesztésén, több szeretettel és több jóakarattal nem munkálkodhatik. Az üdvözlők sorába állva, óhajtjuk, hogy az államtitkár úr a Gondviselés kegyelméből hosszú időkön át fordíthassa nagy tudását, munkaerejét és lelkesedését a magyar kultura emelésére, erősítésére és felvirágoztatására!

*

Előléptetések a közoktatási miniszteriumban. Ő Felsége a király *Halász Ferenc* címzetes miniszteri tanácsost valóságos miniszteri tanácsossá, *Neményi Imre* címzetes osztálytanácsost pedig valóságos osztálytanácsossá nevezte ki. Halász Ferenc mint a vall. és közoktatási miniszterium népoktatásügyi osztályának vezetője, Neményi Imre pedig mint a tanítóképezdei ügyosztály főnöke szerezett magának el nem évülő érdemeket. A királyi kitüntetés e kinevezésekkel

a valódi érdemeket jutalmazta, ehhez a kitüntetéshez azért a tanügy szerény munkásai, a tanítók is szívből kívánnak velünk együtt áldást és szerencsét.

*

Magyar nők koszorúja Erzsébet királyné sírján. Erzsébet királyné sírját a halálozás évfordulója alkalmából számos díszes koszorúval halmozták el. Ezek közül a magyar nők «Erzsébet királyné-alapja» részéről küldött nagy babérkoszorú tünt ki, mely a királyasszony kedvelt virágával, a fehér szegfüvel volt gazdagon diszítve. A koszorú a virágfűzés remeke. Az Erzsébet-alap hölgybizottságának tagjai hazafias kegyeletüket minden évben ily módon fejezik ki.

*

Damjanich Jánosné 85 éves. A «Magyar Gazdasszonyok Országos Egyesületé»-nek elnöke és alapítója betöltötte 85-ik évét s napjait nagy szellemi frisseségben s az árvák iránt érzett gondos szeretetben tölti. A Gazdasszonyok árvaházának évzáró vizsgálatán, midőn egy csomó sajátkezű kézimunkáját sorsolta ki a jelenvolt vendégek között az árvák javára, lelkes ünnepeltetés tárgya volt. Érdekesen világítja meg az agg úrnő lelki életét az alább következő levél, melyet a makkói Kossuth-szobor leleplezése alkalmából írt az ünnep-rendező-bizottság elnökéhez: «Tisztelt Elnök Úr! Lelkes hazafiak! Meleg érzéssel vettem hozzám intézett meghivó levelét. Meghatottsággal köszönöm a megtisztelő meghívást. Legbánatosabb hat évemet töltöttem Makón Istenben boldogult Návay Mihály rokonomnál, ki is a szerencsétlent támogatva, pártfogásába fogadott. Örömmel értesülök, hogy Makó város is a nagy hazafinak, Kossuth Lajosnak emlékét megörökíti. Sajnálom, hogy a leleplezési ünnepélyen részt nem vehetek, 85 éves korom nem engedi meg az ilyen vállalkozást. Jól esik mindenkor, ha a nemzet ébredését nyilvánítja. Lélekben én is ott leszek ünnepélyükön és hálát adok az Istennek, hogy megengedte a jelennek, hogy derüljön imádott hazám fiainak érzésében, lelkesedésében. Meleg érzéssel kezet nyujtva tisztelt honfitársaimnak, fogadja elnök úr honleányi szivélyes üdvözletemet. Budapest, 1905 szeptember 16. *Özv. Damjanich Jánosné.*»

*

Kitüntetett főiskolai hallgatónők. A hivatalos lapokból látjuk, hogy ez évben is több egyetemet látogató fiatal leány tette le kitüntetéssel vizsgálatait. Érdekes, hogy a bölcsészeti kar négy kitüntetett nőhallgatója az összes kitüntetett bölcsészethallgatók harmadrészét teszi, holott a beiratkozottak arányszáma ennél jóval kevesebb. Összesen 19 hallgatónő tett kitünő vizsgálatot, névszerint: Berkovits René, Bokor Anna, Czeke Marianna, Frank Olga, Geiger Valéria, Glokner Klára, Hainisch Berta, Herczeg Irma, Heumann Olga, Horváth Erzsébet, Légrády Erzsébet, Löwe Celesztin, Murányi Vera, Neiser Mária, Relkovic Néda, Révész Margit, Réti Ella, Weinstein Ilona és Theisz Eugénia.

*

Szakfelügyelet a főváros iskoláiban. A főváros közgyülése elhatározta, hogy iskolái számára szakszerü felügyeletet szervez s a belügyminiszter jóváhagyta a közgyülés határozatát. A tanács tehát szeptembertől kezdve hat szakfelügyelőt állandóan beosztott a főváros közoktatásügyi osztályába. Ezenkívül felhatalmazta az ügyosztályt, hogy a szükséghez képest másokat is fölváltva megbizhasson a felügyelettel, úgy hogy állandóan tíz szakfelügyelő fogja ellenőrizni a tanítást. Az állandóan megbizott szakfelügyelők a következők: Weszely Ödön dr. (polgári és elemi iskolák), Bardócz Pál, Ágotai Béla, Sretvizer Lajos (elemi és iparostanonc iskolák), Györgyi Kálmán (rajz), Bély Mihály (torna). Ezenkívül fölváltva fognak megbizást kapni: Lád Károly, Volenszky Gyula, Mihály József (polgári iskolák), Trájtler Károly, Gyulányi Adolf, Hajnal Adolf és Sánta Lajos (elemi iskolák). A szakfelügyelők a felügyelettel való megbizatás tartama alatt a tanítás alól föl vannak mentve, s rendes fizetésük mellett 100 korona havi tiszteletdíjban részesülnek. A tanács ez intézménytől nemcsak az iskolák hathatósabb ellenőrzését várja, hanem a tanítás intenzivebbé tételét, az iskola belső életének a föllendülését. Mint azonban sajnálattal látjuk, egyetlen egy női szakfelügyelőt sem neveztek ki. Igaz, hogy a székesfőváros eddigelé teljességgel nem adott a nőknek részt az iskolák *igazgatásában*. De a szakfelügyeletben a dolog természete szerint részt kellett volna a nőknek adni, hisz vannak a leányiskoláknak tárgyai, melyek elbirálására a férfiak illetéktelenek.

*

A női kereskedelmi iskolák. A női kereskedelmi tanfolyamokat azelőtt a polgári leányiskolai igazgatók maguk rendezték. Bárczy István tanácsos azonban tavaly a város kezelésébe vette át s az idén öt tanfolyamot nyitottak. A kultuszminiszter ma tudomásul vette az iskolák megnyitását, de fölhívta a fővárost az iskolák fejlesztésére. Értesülésünk szerint Bárczy István tanácsos már dolgozik a tervezeten, hogy a női kereskedelmi iskolákat egyenranguvá tegye a férfi kereskedelmi iskolákkal, hogy az iskola necsak másoló gépirónőket, hanem kereskedelmileg teljesen képzett nőket neveljen. Örvendetes tény, hogy budapesti női kereskedelmi tanfolyamokra az idei iskolai évben oly nagy számmal jelentkeztek a növendékek, hogy a fővárosi tanács által meghatározott számú csoportokban mindannyian nem voltak elhelyezhetők. A szülők megnyugtatására az iparoktatási főigazgatóság közli, hogy a tanács a VII. kerületi dohány-utcai polgári leányiskolával kapcsolatos tanfolyamban új párhuzamos osztályt engedélyez, miért is a mindenünnen kiszorított növendékek a megnevezett iskolában felvételt nyerhetnek.

*

Női ipariskola. Hasznos és a gyakorlati életnek megfelelő iskolát nyit meg október elsején a főváros. Az ötödik kerületi polgári leányiskolával kapcsolatban női-ipariskolát szervez. Az iskolában alaposan és tökéletesen megtanítják a növendékeket fehérvarrásra felsőruha varrásra és szabásra. Ezzel az iskolával munkát, kenyeret ad a hatóság a szegény

leányok kezébe, de a jobb módúaknak is lehetővé teszi, hogy a varrást megtanulják. Már van hasonló iskolája a fővárosnak s a gyakorlat megmutatta, hogy hasznos munkát végez, mert a legnagyobb műhelyekben is szívesen fogadják be az ipariskola tanulóit. A főváros gondoskodni fog arról is, hogy az iskola bizonyítványa egyenrangú legyen a fölszabaduló-levéllel s az illetőt képesített iparosnak minősítse. A női-ipariskolába korkülönbség nélkül fölveszik az elemi iskolát, vagy polgári iskolát végzett leányokat. Beiratkozni a polgári iskola igazgatójánál (váci körút 58) lehet.

*

A Feministák Egyesületének Gyakorlati Tanácsadója (VII., Rottenbiller-utca 37/4), mely a nyári hónapokban hetenként csak kedden állott rendelkezésre, vasárnap, f. hó 3-án d. e. 11—1 óráig ismét megtartja hivatalos óráit, hogy útbaigazíthassa azokat a szülőket, kiknek gyermekei pályaválasztás, illetőleg iskolai beiratás előtt állanak. A Gyakorlati Tanácsadó útbaigazítással szolgál díjtalanul minden gazdasági, jogi, egészségügyi és nevelési kérdésben; állásközvetítéssel hivatásszerüen nem foglalkozik; anyagi segítséget nem ad. Hivatalos óráit szeptember 3-ától kezdve hetenként kétszer: kedden d. u. 6—8-ig, vasárnap d. e. 11—1-ig tartja.

*

A «Magyar Nőegyletek Szövetsége» az alkoholellenes kongresszus alkalmából élénk tevékenységet fejtett ki. A szövetség, mely kebelében nemrég alkoholellenes szakosztályt alakított, épen eme szakosztályának tevékenységét akarta támogatni, fokozni. Az alkoholellenes kongresszus gyűléseit megelőző napon a Műcsarnokban tartott a Szövetség igen nagy látogatásnak örvendő ülést, melyen a vendégeket a távollevő elnöknő gr. Batthyány Lajosné, helyett Rosenberg Auguszta, alelnök fogadta a vendégeket és ő is nyitotta meg magyar beszéddel az ülést, azután francia, német és angol nyelven üdvözölte a külföldi vendégeket. Rosenberg Auguszta rámutatott a sociális feladatokra, melyek a nőre várnak az alkoholellenes küzdelemben. Mert ha a nők megismerik az alkohol romboló hatását a szervezetre, akkor bizonyára az alkoholellenes küzdelem harcosainak sorába fognak lépni. Azután röviden ismertette azokat az eredményeket, amelyeket a nők az alkoholellenes küzdelem terén a külföldön elértek, s rámutatott arra, hogy Magyarországon is meg vannak e mozgalom csirái. A Magyarországi Női Egyesületek Szövetsége legutóbbi közgyülésén elhatározta, hogy fölterjesztésben fogja kérni a kormányt, hogy a vasárnapi munkaszünetet a pálinkamérésekre is kiterjeszsze, azonkívül pedig külön alkoholellenes szakosztályt létesített.

Rosenberg Auguszta nagyhatású beszéde után miss Charlotte A. Gray (London) tartott fölolvasást. A nő feladata az alkohol ellen való küzdelemben címmel. Gonser lelkész (Berlin) arról beszélt, hogy a férfiaknak az alkoholellenes küzdelemben miért van szükségük a nők támogatására. Hoffman Ottilia (Bréma) a német alkoholellenes mozgalom egyik vezetője szintén a nő hivatásáról szólt az alkohol-

ellenes küzdelemben. Majd Kassowitz Emilia dr. (Bécs) az osztrák mozgalom sikereit ismertette. Wesszelyné Balajthy Ilona (Szabadka) pedagógiai szempontból világította meg a kérdést. Leitinen helsingforsi egyetemi tanár magyar nyelven üdvözölte a hölgyeket, kik lelkes tapssal fogadták a szónok buzdító szavait. Mr. Judsonbonner (London) vetített képekkel illustrálta Mr. Charles Wakey (London) fölolvasását, amelynek címe Tartózkodjanak az alkoholtól. A szövetség tagjai a kongresszus egész folyamán élénk érdeklődést tanusítottak a kongresszus munkássága iránt s a külföldi vendégeket, főleg az alelnök kötelezte le azzal a nagy szívességével, melyet a magyar viszonyok ismertetése által velük szemben kifejtett.

*

A nők szavazati joga. Az általános választójog napirendre tűzése felvetette nálunk is a nők szavazatjogának kérdését. Igaz, hogy sok-sok dolgunk volna a nőkérdés, nőnevelés s a nők munkajoga terén, melyeket sürgősebben kellene elintéznünk, mégis a nők érdekeinek megvédésére alakult egyesületek nem hunyhattak szemet a mozgalom előtt. A «Nőtisztviselők Országos Egyesülete» vállalkozott a feladatra, hogy ez irányban kezdeményező lépést tegyen. Kérvényt írt és terjesztett be az országgyűléshez a nők szavazatjogának törvénybe iktatása tárgyában. — Áldatlan politikai viszonyaink között kerül-e és mikor e kérdés tárgyalására sor, ki tudja?

*

A breitbrunni leánynevelőintézet. Breitbrunn kicsiny falucska az Ammersee mellett Felsőbajorországban, mely egy egészen új rendszerű leánynevelő intézet által lett nevezetessé. Utz Ferenc és Wolf nővérek (az egyik Utz Ferencné) leányotthont létesítettek mintegy 150 holdas mezei birtokukon 10—16 éves leánynövendékek számára, kiket a modern felfogás által is megkövetelt általános műveltségre juttatnak a nélkül, hogy őket a természettől és a természetes életmódtól elvonnák. A növendékek házi, kerti és mezei munkák gyakorlása mellett a rendes iskolai tanításában részesülnek — de mindig lehetőleg *a szabadban*. A tanórák 40—45 percnél nem hosszabbak, 15—20 percnyi szabad idővel (esetleg többel) váltakoznak. A művészi oktatásra a rajz és mintázás szolgál, mely tárgyakra nagy súlyt fektetnek, zenét és idegen nyelveket azonban (latint és görögöt is!) csak az tanul, kinek kedve és tehetsége van rá. Az éneklés azonban mindenkire kötelező. Munka és mozgás a szabadban, mászás, csolnakázás, kirándulások, melyek mindig a tanítás szolgálatában állanak, az intézeti nevelésnek elsőrangú tényezői. A rendes nagy szünet télen van, december 19-től február 10-ig, ezenkívül husvétkor egy hét és augusztus végén két hét. Ez időben leginkább nélkülözhetik a növendékek falusi otthonukat és legalább a homályos téli időben és mesterséges világításnál nem rontják a szemüket a tanulással. Hogy az intézet tulajdonosai a vagyonosabb osztály leányainak szánták nevelőintézetüket azt abból is látjuk, hogy a tanítás és nevelés díja fejében 1000 márkát számítanak. Az igazi természetes nevelésmódra törekvő intézet szervezete, melyről a «Freien Bayerischen Schulzeitung» közöl részletesebb ismertetést, tanulmányozásra méltó.

*

Nők a müncheni technikai főiskolán. A bajor kultuszminiszterium megengedte, hogy az 1905—906-tól kezdve a technikai főiskolára nőket rendes hallgatókúl is felvehessenek, ha az illetők valamely német gimnázium vagy reáliskola érettségi bizonyítványával jelentkeznek a felvételre. Leánygimnáziumot végzett tanulók csak a miniszter különös engedelmével vehetők fel, ha végzett tanulmányaikat megfelelőknek találta a miniszter; különben csak rendkívüli hallgatók lehetnek.

*

A női munka és az elmebetegségek. Salgó Jakab dr., a lipótmezei áll. elmegyógyintézet főorvosa hat előadást tartott a szellemi élet hygieniájáról a «Népszerű Főiskolán» (Universiti Extension). Ez előadások a «Népszerű főiskola könyvtára* című könyvsorozatban önálló kötet alakjában is megjelentek. Salgó doktor ez előadásokon foglalkozott a paralysissel, mint oly betegséggel, melyet első sorban a szellemi megerőltetés, munkával és gonddal való küzdelem idéz elő. A szellemi túlterhelésnek vészes befolyását az emberi szervezetre sok statisztikai adat bizonyítja, ez adatok közül a legnyomatékosabbakra akkor találunk, ha azokat *nem* szerint vizsgáljuk. A férfiak között 5—6-szor akkora a paralysisben való megbetegedés, de 5—6-szor akkora a szellemi megerőltetés is. Azonban a modern élet nagy átalakulása ebben az irányban is érezteti hatását. «A nőnek egyre hangosabb követelései, egyéni értékének erősebb hangsúlyozása és bátrabb, önérzetesebb harca társadalmi és kereseti önállósága érdekében és a mindezekből folyó nagyobb szellemi megerőltetés máris kifejezésre jut és pedig nem annyira a győzelem látható gyümölcseiben, az elért nagyobb egyéni önállóságban, hanem egyelőre a szellemi erő kimerülésének egyre emelkedő kitevőjében, a női paralytikusoknak rohamosan emelkedő számában.» — «A 32 év folyama alatt a kórházba az évenként felvett nőbetegek száma megkétszereződött.» — A komplikáltabb életküzdelem behatására mutat, hogy a férjes nők között, kiknek eltartásáról más gondoskodik, kisebb, mint a hajadonoknál, de legnagyobb a megbetegedési arány az *özvegy* asszonyoknál, közel jár a férfiak arányszámához, sőt itt-ott felül is haladja, «bizonyítva, hogy a szellemi megerőltetés nagyobb súllyal nehezedik a nőre, ki özvegységre jutván, kisebb készültséggel és kevésbé edzett szervezettel kénytelen ugyanazt a munkát végezni, melyet azelőtt férje végzett».

*

Tanítónők 10 éves találkozója. A polg. iskolai tanítónőképzőt 1895-ben végzett tanítónőket kedves találkozóra gyűjtötte össze az egymáshoz való ragaszkodás. Péter-Pál napján, június 29-én találkoztak az intézet régi épületének (Andrássy-út 65. sz.) dísztermében, melyet a felsőbb leányiskola igazgatója, Révy Ferenc úr lekötelező szivességgel engedett át a találkozás céljára. A barátságos összejövetel Dánielné Lamács Luiza buzgólkodása folytán jött létre, ki a volt társaknak s a volt tanároknak oly szíves meghivót küldött, hogy a

* Szerkesztik dr. Földes Béla, dr. Lóczy Lajos és dr. Alexander Bernát.

22 fiatal tanulótárs közül nem maradt el csupán négy, kiket részben betegség akadályozott, részben családjuk nem nélkülözhetett. Az 1895-ben végzett iskolatársak névszerint a következők voltak. Asztalos Irén, Baranyai Gizella, Durum Ivánka, Dusoczky Mariska, Käs-Kende Malvin, Kerner Margit, Bölcsházi Vilma, Ratkovszky Margit, Relkovics Mita, Schgeller Emmi, Spillenberg Mariska, Watresch Janka, továbbá: Bonis Vilma, Fircsa Kornélia, Jovescu Eugénia, Karlik Mariska, Neszmélyi Janka, Urmann Ilona, Szekula Katinka és Vákár Ella. Többen férjüket is elhozták a találkozóra, melyen a régi tanárok közül Bartoniek Géza, Komáromi Lajos és Sebestyénné Stetina Ilona jelentek meg. A társaság a viszontlátás örömeinek lezajlása után a Margitszigetre rándult ki, vidám beszélgetéssel töltötték a napot, emlegetve az együtt átélt idők kedves emlékeit s végül kegyeletesen megkoszorúzták egyik korán elhunyt szeretett társnőjüknek Vaymár Saroltának sírját. Új találkozóra tett igérettel váltak el egymástól, érezve, hogy a régi barátság tüzét mily kedvesen lobbantja lángra nehány, a régi emlékek hatása alatt együtt töltött óra. Folyóiratunkat szivesen ajánljuk fel hasonló találkozók létrehozásánál az érintkezés közegéül.

*

Nőegyesületek kongresszusa. Berlinben október 1-én ült össze a haladó nők szövetségének harmadik közgyűlése. *Cauer Minna* asszony kifejtette, hogy a szövetség politikát, szocialis reformot, bizonyos tekintetben szociális forradalmat akar. Ezután a házasság gazdasági alapjairól értekezett *Lisnevszka Mária* ismert spandaui néptanítónő. Azt hiszi, hogy a feleség csak akkor foglalhatja el megfelelő helyét a családban, ha ő is keres. Épen ezért ellene van annak, hogy például a gyárakban ne dolgozzanak munkásnők. Az asszony dolgozzék, de otthon ne legyen túlterhelve. A házi munkát, mely nem szolgál a kenyérkereset céljaira, központi konyhák és egyáltalában központi háztartás létesítésével csökkenteni kell. Ezzel szemben *Schirmacher Katalin dr.*, bár neki is a nő gazdasági felszabadítása a végcélja, polemizál ama felfogás ellen, mely a nők részére a családon kívül keres hivatást és foglalkozást. Délután *Neustädt dr.* ügyvéd tartott előadást a jogpolitikának az etikához való viszonyáról. A «büntetőtörvény» kifejezést elveti, mert a szabad akarat hiánya következtében senkit sem lehet felelősségre vonni. A jog nem egyéb annál, ami hasznos a hatalmasoknak. Az államnak nincs meg az a joga, hogy felbontsa a házasságokat, ez tisztán magánügy.

*

A szerkesztő üzenetei. *Egy székesfővárosi tanitónőnek.* Névtelenül beküldött cikket még akkor sem közlünk, ha közérdekű tételét helyesen is tárgyalja. A szerkesztőnek tudnia kell, kitől fogad el cikket, ha — kivánatra — névaláirás nélkül közli is. Cikkét félretettük. — *Többeknek.* A Mária Dorothea ezután is ad vidéki tanítónőtagjainak szállást, ha érkezésüket előre bejelentik. E célra négy szoba áll készenlétben, melyeket nem adnak ki állandó lakóknak. Ezenkívül szünidőben az állandó lakók ideiglenesen megürült szobáiból is rendelkezésre áll egynehány, de néha — nagyobb forgalom mellett az sem elég. Ilyenkor egy-két nappal el kell halasztani az utazást.

IRODALOM.

Dr. Wesszely Ödön. NÉPISKOLAI NEVELÉSTAN, TANITÁSTAN ÉS MÓDSZERTAN. Tanító és tanítónőképző intézetek számára. Budapest, 1905. Lampel Róbert (Wodiáner F. és fiai). Ára?

Wesszely Ödön szóbanforgó könyvéről már két izben volt szó folyóiratunkban, abban a sorrendben amint az immár teljessé lett mű I. és II. része megjelent.* Ami jót a neveléstanról, majd utóbb a tanításstanról annak idején elmondottunk, az teljes mértékben, sőt még fokozottabban ráillik a módszertanra is. Világosság és szabatosság, a közlésben, a tárgy alapos ismerete és szeretése, az anyag helyes kiválasztása, és tagolása jellemzik a módszertant is, mely a legmodernebb művek tanulmányozását bizonyítja ugyan, de azokhoz nem tapad. Amit a gyakorlat szükségesnek mutatott és a hazai viszonyok követeltek, azt a szerző könyvébe mind felvette s nem az ő hibája, hogy a tantervhez való alkalmazkodás a művet kissé terjedelmessé tette. Ezt a terjedelmességet nem megrovásképen említjük, amit szerzőnknek itt közölni kellett, azt kevesebb számú lapon (332. lap) alaposan el sem mondhatta volna. A terjedelmesség vádját azonnal elvetjük, ha a könyvet áttanulmányozva látjuk, hogy annak egy része szemléltetésre és nem betanulásra szánt anyag. Tantervek, órarendek, tananyag beosztások, részletes tanításmenetek mintái csak megkönnyítik a kezdő tanítók munkáját (ép úgy, mint az előadó tanárét), de nem terhelik emlékezetét. Az a világos és érdeket keltő előadás forma pedig, amely a könyvnek módszertani részére is jellemző, nagy segítségére van a tanulónak a terjedelmes ismeret-anyag elsajátításában. Különös érdekességet nyer a könyv azáltal, hogy minden tárgy tanításának (noha ezt a tanterv nem is követeli) módszerénél közli röviden annak történeti fejlődését is, előkészítve ezzel a IV. oszt. neveléstörténeti tanulását. Ezen részek is inkább csak olvasásra az érdeklődés fokozására valók, a könyv megtanulandó anyagát nem növelik s a könyv terjedelmessége ellen felhozható panaszt megszüntetik. Biztosra veszem, hogy a tanulók és előadótanárok egyaránt szeretni fogják a könyvet, melynek legfőbb becsét nem abban látom, hogy a leendő tanítók szaktudását helyes alapon felépíti, hanem abban, hogy a tanítói tevékenységet velük megkedvelteti s őket hivatásuk szeretetére tanítja. *S. J.*

* Lásd a N. Nőnevelés 1904. októberi és 1905. májusi füzeteit.

Filléres Könyvtár. Pósa Lajos a Filléres Könyvtár szerkesztője ismét ujabb sorozatot bocsátott ki a Filléres Könyvtárból, melyeknél olcsóbb és kedvesebb ifjusági olvasmányt alig képzelhetünk. Bizonyítja ezt az is, hogy a Filléres Könyvtár köteteit legnagyobb részben felvették a Népiskolai Ifjusági Könyvtár hivatalos jegyzékébe. Eddig több mint kétszáz szám jelent meg e vállalatból, melyekben Jókai, Mikszáth, Herczeg, Bársony, Malonyay, Sebők, Gárdonyi, Krudy, Pósa, Herman Ottóné, Egry György stb. irásművészetén kívül még egy csomó ismert iró szórakoztatja az ifjuságot formára kerek, érdekes szövésű, tartalmas, tanulságos és mulattató történetekkel. A legujabb sorozatban találunk meséket Benedek Elek, Pósa Lajosné, Havas István, Dingh Béla, Gaál Mózes, Krudy Gyula, Egry György tollából, elbeszélést Lengyel Laurától. Sas Ede Tompa Mihályról irt tanulságos életrajzot «Virágok költője» címmel, «Kurucok csillaga» címmel pedig II. Rákóczi Ferenc életrajzát mutatja be a magyar gyermekvilágnak, Havas Mihály «Hősök» című történeti elbeszélése is érdekesen illeszkedik a sorozatba, melynek minden száma 50 fillérért kapható. E helyen említjük még fel, hogy Rákosi Viktornak gyönyörű könyve a «Hős fiuk» most jelent meg 2. kiadásban. Ára díszkötésben 6 korona. Úgy ezt, mint a Filléres Könyvtárt a Singer és Wolfner cég adja ki. Budapesten, VI. Andrássy-út 10.

*

Uj női lap. A következő előfizetésre való felhivást vettük: «Legközelebb megindítunk egy új, havonta egyszer megjelenő szépirodalmi társadalomtudományi és ismeretterjesztő folyóirat *A Nő* címen Folyóiratunk sem a feminizmust nem fogja szolgálni, sem pedig az antifeminizmust, hanem egyes-egyedül csak a saját céljait. Egyik célja lesz, hogy a művelt magyar nőnek érdekes, magyar, modern és tartalmas olvasmányt adjon. Másik célja lesz, hogy megnyisson egy új munkateret a magyar nőnek, ahol szellemi munkáját érvényesíthesse, ahol hivatásbeli érdekeit hirdethesse és ismereteit kellemes uton gyakorolhassa. Folyóiratunk szépirodalmi rovatában közölni fogja a legkiválóbb magyar irónők és költőnők elbeszéléseit, regényeit, verseit. Ugyancsak e rovatban fognak megjelenni külföldi szépirodalmi munkatársaink közleményei, a leggondosabb és művészi fordításban. A társadalomtudományi rovatban magyar munkatársaink, a hazai nőmozgalom szakértő szereplői fogják tárgyalni az aktuális társadalmi kérdéseket s ezeknek keretén belül a női mozgalmat. Külföldi levelezőink pedig állandóan tudósítani fogják olvasóinkat a külföldi női mozgalom nevezetesebb eseményeiről. Ismeretterjesztő rovatunk minden tudomány-ágakból való közleményeket fog hozni az első nő-irók tollából. A női hivatások kérdését, melyet nálunk még kevéssé tanulmányoztak, lapunkban előszeretettel fogjuk felkarolni, s időnkint pályázatokat fogunk hirdetni idevágó dolgozatokra. Első pályázatunk föltételeit *A Nő* első számában fogjuk közzétenni. Folyóiratunk előfizetési ára évi 12 korona.